

Planinski vestnik

glasilo Planinske zveze Slovenije

5

maj 1984



Planinski vestnik

glasilo Planinske zveze Slovenije

maj 1984

5

letnik LXXXIV izhaja od leta 1895

vsebina

Prof. Evgen Lovšin	Odgovor na razmišljanja o planinstvu, III. del	193
Ivan Šumljak	Zakaj v gore?	199
Marijan Krišelj	Franček Knez	203
Anka Novak	Micka, Cilka in Jurč s planine Laz in etnološki film: Planšarstvo v Bohinju	211
Ivanka Korošec	Na Golico	216
Davorin Kodele	Nepreplezana smer	218
Stanko Ravnik	Iz stare beležnice	219
Mira Gaser	Ljubo razpotje ...	220
	Društvene novice	223
	Varstvo narave	229
	Iz planinske literature	231
	Alpinistične novice	232
	Razgled po svetu	235
	Na kratko ...	239

Naslovna stran:

Slatna in Kreda — Foto Aleš Doberlet

uredniški odbor

Lastnik: Planinska zveza Slovenije, Ljubljana — Glavni in odgovorni urednik: Marijan Krišelj, p. p. 44, 61109 Ljubljana. Uredniški odbor: ing. Tomaž Banovec, ing. Janez Bizjak (alpinizem), ing. Aleš Doberlet (fotografija), Stanko Hribar, dipl. oec. Božidar Lavrič, prof. Evgen Lovšin, dr. Miha Potočnik, Nada Praprotnik (varstvo narave in okolja), Janez Pretnar, Franci Savenc (alpinizem), ing. Albert Sušnik (fotografija), ing. Pavle Segula (tehnični urednik), Franc Vogelink, dr. Tone Wraber (varstvo narave in okolja). Izdajateljski svet pri PZS: Božo Jordan (predsednik), Matjaž Černe, Viktor Pergar, Zoran Naprudnik, Stanko Klinar, Milan Cilenšek, Marijan Krišelj, Milan Naprudnik. Naslov: Planinska zveza Slovenije, 61001 Ljubljana, Dvořakova 9, Ljubljana, p. p. 214 — Tekoči račun pri SDK 50101-678-47046, telefon (061) 312 553 — Planinski vestnik izhaja praviloma vsak mesec. Letna naročnina je 1000 din, plačljiva tudi v dveh obrokih in sicer do 31. marca in do 30. septembra; za tujino 30 \$. Reklamacije upoštevamo dva meseca po izidu številke. Spremembe naslova javljajte upravi glasila; navedite vedno tudi stari naslov s tiskanimi črkami. Odpovedi med letom ne sprejemamo. Upoštevamo pismene odpovedi do 1. decembra za prihodnje leto. — Rokopisov in slik ne vračamo. — Tiska in klišeje izdeluje Tiskarna »Jože Moškrič« v Ljubljani.



Goliški vrtovi ...

Foto F. Sluga

ODGOVOR NA RAZMIŠLJANJA O PLANINSTVU, III. DEL

(Prof. Evgenu Lovšinu na rob ob njegovi 88-letnici, PV 1984/II)

PROF. EVGEN LOVŠIN

KAKO JE TOREJ Z ZGODOVINO IN Z NAMI?

Znanstvenika Simčič in Grafenauer sta nam s svojimi izvajanji o sodobni zgodovinski zavesti odprla pogled tudi v zgodovinsko znanost.

O tej, danes zelo razglabljeni in razpisani kulturni stroki, so se na povabilo Naših razgledov v letu 1983 oglasili številni pisci z zanimivim in poglobljenim pisanjem. Zaradi obče koristnosti jih pred vstopom v planinstvo kličemo predse z nekoliko več besedami.

Pred kratkim sta tudi marksistična centra univerze in filozofske fakultete pripravila posvet o zgodovinopisju. Janez Strehovec nam je v Delu (marec 1984) sporočal, da so uvodni pozdravni besedi Naceta Šumija, dekana filozofske fakultete, sledili obsežnejši referati, ki so jih prispevali France Klopčič, Franc Jerman in Braco Rotar, povzetke svojih pisnih prispevkov pa je poslalo še troje udeležencev (Fischer, Rozman, Potrč). Vsa za posvet pripravljena gradiva in deli razprave bodo objavljeni v časopisu Anthropos.

UTRINKI IN ZGODOVINSKI DROBCI IZ RAZPRAV V NAŠIH RAZGLEDIH V LETU 1983

Prežeti so več ali manj z resnicoljubnostjo, s predanostjo stroki in objektivnostjo:

Kamor že grem, gre za menoj,
povsod prihaja mi naproti.

Kitajci o zgodovini.

Svetovna zgodovina je zgodovina človeštva in ne njegovih izoliranih delov.

France Križanič (NR 11. 2. 1983).

Zaostajanje ali prehitevanje zgodovine:

Prihodnost ni nikoli ponovitev preteklosti, prav tako je ni mogoče povsem napovedati na podlagi preteklosti. V prihodnosti se vedno ponavljajo nepredvidene novosti.

Vid Pečjak (NR 25. 2. 1983).

Morda bi spoznanje o historični relativnosti pripomoglo k idejnemu sožitju, idejni razorožitvi in s tem k prizadevanju za preživetje človeštva. Skoraj vse človeštvo je povezano s časom in prostorom. Zgodovina je postala sestavni del našega pogleda na svet.

Franz Zwitter (NR 11. 3. 1983).

(Raziskovalcu je zgodovina najboljša roka za pravo smer. Zgodovina je gospodarska, družbena, politična, kulturna. Med zadnjo spada tudi zgodovina telesne kulture. Op. E. L.) Vpliv Marxa na zgodovinsko znanost je bil velikanski. Pri njem je vse prežeto z zgodovino, čeprav niso nekatere stvari sprejemljive.

France Klopčič (NR 14. 3. 1983).

Časovna zavest vključuje sedanost in prihodnost. Zveza komunistov mora na vsej črti podpirati celovito resnico o zgodovini razrednih bojev, čeprav so v zgodovino vtakane tudi njene slabosti. Ne odvija se le boj za prihodnost, marveč tudi boj za preteklost pred NOB, med NOB in vse do sedanosti.

Andrej Kirn (NR 3. 4. 1983).

Smo eden od redkih narodov, ki še nima svoje znanstveno napisane zgodovine od začetka do danes. Zanimanje za zgodovinsko čtivo pri nas raste. Pri nas je namreč zgodovinska zavest zelo živa, saj se z njo ukvarja kar precejšnja množica ljudi, mnogo jih je tudi, ki so se na ljubiteljski način prikopali do solidnega védenja in lepih rezultatov, še več pa takih, ki niso prešli narativne stopnje in mislijo, da se z zgodovino pač lahko ukvarja vsak. (In vendar so prispevki o posamičnih dogodkih tistih piscev, ki so bili navzoči ali so poslušali verodostojne priče, zelo važne za poklicnega zgodovinarja — op. E. L.) Pri nas je izbira spominskih, življenjepisnih, kronističnih (letopisnih) del, monografij, pregledov, prikazov, zgodovinskih romanov prav impozantna. Število strogo strokovnih zgodovinskih revij za tako majhen teritorij in tako majhen narod je po mojem mnenju zares veliko, zlasti še, če se prištejejo številni zborniki in drage revije, v katerih je mogoče redno najti članke z zgodovinsko tematiko. Številka, da je v Sloveniji nad dvesto muzejev in muzejskih zbirk, je gotovo vsega spoštovanja vredna. Kopica je tudi znanstvenih in raziskovalnih institucij, ki se ali naj bi se ukvarjale z narodovo preteklostjo, da arhivov seveda ne pozabim. (Šli bi predaleč, če bi sledili nadaljnjim Rozmanovim izvajanjem, ki zadevajo razne probleme, pomanjkanja denarnih sredstev, velike zamude s pregledom zgodovine lastnega naroda, nadaljevanje zgodovine jugoslovanskih narodov, zaprtost ali neurejenost arhivov itd., saj spada vse to v strokovno revijalno službo. — op. E. L.)

Franz Rozman (NR 13. 5. 1983).

Vzgoja zgodovinskega načina mišljenja je v osnovi prepuščena zgodovinarjem in sociologom. Ta pa zahteva, da bodo arhitekturne vrednote iz preteklosti tudi sprejete. Slavko Kremenšek (NR 27. 5. 1983).

Antihistorizem in historična zavest. Res je težko docela posplošiti trditev, da gre pri nas za antihistorizem. Res pa je tudi, da za marsikoga, zlasti za mlajšo generacijo, historična zavest peša. Mladina nima pravega odnosa do zgodovine, saj kratko in malo ni sposobna dojemati celote. Zgodovinarji so danes premalo vrednoteni. Pri raziskovanju najnovejšega obdobja smo zgodovinarji podlegli frazi, da je naš čas področje raziskovanja sociologija, politologija, pravo in razno s socio povezanih ved. Res je močna tendenca javnosti in politike, da naj se čim bolj obravnava in raziskuje novejša zgodovina. Močno smo zgodovinarji zastopani pri raziskovanju NOB, na prste pa lahko preštejemo zgodovinarje, ki proučujejo povojni čas. Danes, žal, sodi zgodovina med najbolj neprijetljive šolske predmete. (Če bi se še globlje ukvarjali s predmetom zgodovine, bi morali poseči v pedagoško problematiko, v »splošna jedra« itd., kar bi predaleč seglo v naš razpoložljivi čas in zmožnosti. — op. E. L.)

Dušan Nečak (NR 10. 6. 1983).

Edino zgodovina nas lahko obvaruje pred historizmom. Arhitekturna zgodovina je bila bolj ali manj le nepotrebno breme, ki omejuje arhitektov fantazijski svet. Danes je to drugače. Nikoli ni popolnoma uspelo ovreči spoznanja, da so arhitektom vedenje, znanje in teorija neločljivi od arhitekturne zgodovine.

Aleš Vodopivec (NR 24. 6. 1983).

Historična zavest (nezavest). Dejstvo je, da ima človek utemeljeno svojo bit, svoj ego, v preteklosti, ki jo nosi v sebi. Kako je ta oblikovana, je stvar za sebe. Vsaka generacija si piše svojo zgodovino, ponovno prevrednoti in dopolnjuje posamezna zgodovinska obdobja. Pri nas prevladuje poudarjanje najnovejšega in za nas najznamenitejšega zgodovinskega obdobja — NOB.

Vasko Simoniti (NR 8. 7. 1983).

Sodobna zgodovinska zavest v preteklosti in etnologija. Naša družba se šteje za bistveno višjo stopnjo v društvenem razvoju. Manj se zanima za preteklost, več za obdobje, ki je najbližje njenemu rojstvu. Etnologija, etnografija (splošni nauk o nastanku in razvoju plemen, ras in narodov, o njihovih medsebojnih odnosih, zemljepisni razširjenosti —

Verbinc, Slovar tujk) se je na prehodu devetnajstega v dvajseto stoletje oblikovala v sodobno vedo. Etnologija proučuje nastanek obravnavanih kulturnih prvin. Med etnologi in zgodovinarji so razlike. Etnologija je znanost o sedanjosti, mora pa se lotevati prav tako starejših obdobj. V etnologiji — praksi se mora uveljaviti načelo, po katerem je treba v etnologiji Slovencev upoštevati vsa obdobja po naselitvi, vse do danes. (Tako pride lahko do kolizije /navskrižja/ z zgodovino. — op. E. L.)

Dr. Angelos Baš (NR 29. 7. in 26. 8. 1983).

Kolikor bolj dejansko se človek odpira zgodovini, toliko globlje lahko dojema alternative prihodnosti, vendar se srečuje oboje tu in zdaj.

Andrej Ule (NR 12. 8. 1983).

Porabniško gledanje na zgodovino ima izrazito protizgodovinski značaj. Za sodobno kritično zgodovinarstvo je zgodovina način gledanja na človekovo navzočnost na tem svetu. Predmet zgodovine pa je vse, kar se je zgodilo (le, da se je resnično zgodilo). Peter Vodopivec (NR 26. 8. 1983).

Naš čas ni prav nič manj zgodovinsko pomenljivi kot so bili pretekli, kajti zgodovina se zapisuje na vsak način. Zato pa ni nič manj usodno vprašanje kje, na katerem mestu se zapisuje in kdo ga zapisuje. To vprašanje je še zlasti odločilno za zgodovinarstvo in za njegov obstoj danes pri nas.

Matjaž Potrč (NR 9. 9. 1983).

Zgodovina in ideologija, posebej o narodu. Ni naključje, da je Grk med muze, spremljevalke boga Apolona, uvrstil tudi Clio, zaščitnico zgodovine. Cicero pravi v svojem »Govorniku«: Če ostaneš neveden po vsem, kar se je zgodilo pred tvojim rojstvom, boš vedno otrok. Kaj velja namreč človeško življenje, če s pomočjo zgodovine ni vtakano življenje prednikov? Kaj človek kot družbeno bitje lahko sploh ohrani to svojo bistveno lastnost, ki daje pečat vsej njegovi bivanjski izkušnji, ne da bi neprenehoma upiral oči tudi nazaj v preteklost in jo sam sebi razkrival? Ne bi se upal povsem vreči v ropotnico obrabljenih fraz misel, da je zgodovina »učiteljica življenja«. Žal je učiteljica vse premalo številnim ljudem, in ne zato, ker bi ti iz njene šole ničesar ne odnesli, temveč ker se večina vanjo nikdar ni vpisala.

Z vsakim rodom se svet ljudi vnovič začne, s tem je vednost o sodobni zgodovinski zavesti že dobila idejne in gnosološke (spoznavoslovne) temelje. Seveda zgodovinska zavest ne more biti nič drugega kakor ontološka strnitev zgodovinskega spomina in našega upanja v prihodnost. V spominu in upanju človekovem se uresničuje in izpoveduje poezija stvarstva ljudi in reči, kot edina možna oblika človeškega bivanja med rojstvom in smrtjo. Ta prostor je ljudstvo, je narod, je kultura.

*Očetov naših imenitna dela,
kar jih nekdanjih časov zgodba hrani:
kako Metulum se Avgustu brani,
kaj je do zdaj Ljubljana doživela ...*

(Prešeren)

Bojan Štih (NR 4. 11. 1983).

Vse naokrog se nadvse živahno pišejo memoari. Od kod vendar ta silna želja po revidiranju zgodovinske slike ... Treba je živeti z zgodovino ... Zgodovina, s katero nam je predvsem živeti, je zgodovina revolucije, v njej je dana enotnost svetovnega, jugoslovanskega in slovanskega žitja.

Božidar Debenjak (NR 18. 11. 1983).

Lahko bi rekel, da poezija tako rekoč ne pozna preteklosti, čeprav venomer pripoveduje le o njej in vedno seveda tudi iz nje ...

Andrej Inkret (NR 9. 12. 1983).

Makarovič piše o bedi v našem odnosu do zgodovine in o bedi te filozofske znanosti same. Izvor te bede bomo našli pogosto v izjavah zgodovinarjev samih. Nikdar se namreč ne naveličajo poudarjati, kako pomembno je poznavanje zgodovine za naš čas. Zgodovina je predvsem ars liberalis, znanost svobodnega človeka. Nesvoboden človek je tisti, ki vse, tudi moralne ozire, podreja praktičnim koristim (sem spada tudi notranja duševna vezanost).

Jan Makarovič (NR 23. 12. 1983).

Sklenimo vrsto enaindvajsetih spoštovanih diskutantov (razpravljalcev) o sodobni zgodovinski zavesti. Mnogo lepih misli je pred nami. Iskrena zahvala vsem v svojem in v imenu planincev, ki bodo z njihovo pobudo še prijetneje doživljali gorsko naravo, se krepili telesno in duhovno ter imeli še kaj več od bivanja na tem zelenem planetu. Pri tem se nam ni treba več bati za s potoki krvi priborjeno svobodo naši kulturi, za katero je eden od nacistov dejal, ko so debatirali med seboj o kulturi, naslednje: »Wenn ich das Wort Kultur höre, so ziehe ich sofort den Revolver.« (Če slišim besedo kultura, takoj potegnem revolver.)

KULTURNA DEDIŠČINA SLOVENSKEGA PLANINSTVA

V telesnokulturni skupnosti za planinstvo je temeljni kamen Planinski vestnik. Neki duhovni sklepni obračun dela v planinstvu je splošno vsebinsko kazalo, ki zaseže celotno pisno vsebino vestnika in se po določenem sistemu sestavlja in objavlja vsako posamično desetletje od l. 1895 pa do l. 1970. Osmo desetletje je za sedaj še brez kazala. Na drugi strani platnic ima vestnik zabeleženo vsebino, vsaka dvanajsta številka pa vsebuje manj diferencirano kazalo preteklega leta. V nemirnem letu 1945 je izšel Vestnik v obliki Planinskega zbornika. V letu 1946 in 47 pa z imenom Gore in ljudje, nato pa spet s starim imenom.

Prof. Josip Wester je bil avtor Splošnega kazala od l. 1895 do l. 1950, Vilko Mazi pa od l. 1951 do l. 1970. Imamo opraviti z dvema sistemoma urejanja omenjenih kazal. Prvi je Westrov, znan po svoji vestnosti in natančnosti, Mazijev po svoji večji specializaciji. Oba sta ustrezala zahtevam bibliografske znanosti. Mazijev je imel naslednja glavna poglavja: I. Splošni članki, planinstvo in alpinistika, Priroda in nje pojavi, Spomini in planinska zgodovina, Leposlovje, Polemični članki, Jezikovje in imenstvo. II. Potopisi. III. Plezalni vzponi. IV. Slovenski prikazi in ocene. V. Organizacijski članki. Kakor rečeno, kazala za desetletje 1970/80 še ni. Bila bi velika vrzel v znanju, velika pomanjkljivost v naši duhovni kulturi planinstva, če bi ostalo to žlahtno polje neobdelano.

Poleg Planinskega vestnika so prispevali k bogastvu planinske literature razne planinske knjige in samostojni spisi, brošure, zborniki in letopisi, dnevni tisk in nekatere revije z občasnimi prispevki, zemljevidi, vodniki in končno celotne in posamične bibliografije ipd. Tu samo za primer navajamo nekatera dela, ki vsebujejo navedbe oziroma seznime virov, ki jih je avtor uporabil in tako dopolnjeval vsebino: Orožen, posebej iz prve dobe planinstva (ca. 1895), Wester, Goethe, Freyer, Hacquet, Poženčan, Keferstein, Tušek (ca. 1931 do 1936), Oblak (Ideološki in potni spisi, ca. 1926), Aljaževi planinski spomini (1922), Kunaverjevi glaciološki in potni spisi (ca. 1940), Pretnarjevi 60. let slovenskega planinstva, kar obenem nadaljuje Spomine Janka Mlakarja (ca. 1953), Zorko Jelinčič o Jugu (ca. 1956), Strojini o Aljažu, Triglavski prijatelji, gradivo za planinsko zgodovino, Tuma (ca. 1976—1980), Lovšin o Valentinu Staniču (1956).

Takih in podobnih sestavkov, večinoma na koncu razprave, vsebuje množina zanimivih zgodovinskih knjig in brošur.

Med bibliografske pripomočke Vestnikovim kazalom pa se po obsegu odlikujejo naslednji: Munda-Zepič-Zupan, Gore v besedi, podobi in glasbi (PZS 1965), M. M. Debelakova, Triglavska kronika (PV 1948), Evgen Lovšin, V Triglavu in njegovi soseščini (1946), Hribar-Lovšin-Potočnik, Triglav gora in simbol (1979), Lipovšek-Kugy, Pet stoletij Triglava, opombe in pojasnila (1973), Boris Režek, Stene in grebeni (slovstvo 1959), Evgen Lovšin, Gorski vodniki v Julijskih Alpah, osebno kazalo (1961), dr. Miha Potočnik, Srečanja z gorami (1968), Josip Wester, Iz domovine in tujine (1944), Henrik Tuma, Iz mojega življenja (1937).

Planinske zgodovine v celoti še nimamo. Čaka prihod mlajših, planinskih entuziastov, pripadnikov duhovni kulturi planinstva. Literarno bogastvo planinske dediščine jim bo močno olajšalo naporno delo, ki zahteva ne samo mnogo dragocenega časa, temveč tudi nekaj ustvarjalne moči, domišljije, teoretičnega znanja v geografiji in zgodovini ter — kar je poglavito — veselja do dela. Črpati mora inspiracijo iz narave, kar pomeni, da mora biti vsaj povprečen vodnik. Imeti mora občutek za celotnost problematike, pri pisanju pa naj bogati jezik z domačimi gorskimi izrazi (Badjura, Tuma, Prešeren itd.). Zgoraj omenjene knjige niso važne zavoljo prikaza bogatega bibliografskega materiala, temveč kažejo tudi smeri v poglobljeni študij, saj so knjige, ki jih ima planinska zgodovina za svoj zaklad. Ti, kakor mnogi drugi podatki vpijejo seveda po dopolnitvi, vendar tu so razne zapreke, med njimi čas in prostor, dva »sovražnika človeka«.

LASTNA HVALA SE POD MIZO VALA

Človek se brani pred takimi očitki. Tej obrambi služijo tudi naslednje vrstice: Dnevno časopisje prejšnje čase ni dajalo mnogo prostora planinski literarni zgodovini. Le tu in tam smo se lahko razveselili takega članka, kakor ga je pred petimi leti z naslovom

Govorica slovenske planinske literature napisal Franček Bohanec in ga priobčil v Delu 26. 7. 1979 v rubriki Književni listi. Posamezne odstavke prinašamo z zahvalo in zadovoljstvom, saj imamo opraviti z lepim in za novo planinsko pisanje koristnim delom. »Bohanec nas najprej seznani s pisateljem, ki si ustvarja posebno razmerje do snovi, ki je pogosta (kmečka, partizanska, mestna) in ki zato hitreje vzpostavi stičišče med njimi in bralci. Za pisatelja je v postavitev razmerja do znane snovi preizkušnja enkratnosti, merjenje uspešnosti, priložnost za primerjanje svojih zmogljivosti s predhodnimi.« »Izvirne možnosti niso nikoli izčrpane. V slovenski literaturi je najbolj sistematično pregledana literatura s kmečko in partizansko tematiko, obvladujemo tudi določene zgodovinske motive in teme (celjski grofje, kmečki upori itd.), premalo pa se zavedamo, da je bil in da je še vedno planinski-gorski svet živ impulz za modele klasične in moderne planinske literature. Besedni oblikovalci in bralci si kaj radi jemljejo planinsko gorsko tematiko za okostje dražljivemu doživetju.«

Pravijo, da poezija sicer ni zgodovina, čeprav venomer pripoveduje o preteklosti in vedno tudi iz nje.

Čim gorkeje, čim globlje poseže v čustva, tem privlačnejša je.

Planinska gorska snov ponuja mnogo motivov, ki so značilni samo za ta snovni sklop. Sproščen in vesel srečaš v gorah po naključju ljudi na poteh in v kočah. Malo je strokovnih kritik o planinskih pisnih stvaritvah, več je pohvalnih besed o strani planincev samih, ki v svojih spominih uživajo v branju tovariških izletov in dosežkov.

Bohanec je začel z Mencingerjem; za eno prvih uspešnih klasičnih del s planinsko gorsko tematiko postavlja Mencingerjevo knjigo Moja hoja na Triglav. Na poteh od Bohinja do triglavskega sten razgrne miselni svet vsega devetnajstega stoletja, kakršen se je bil izoblikoval v kranjskih alpskih dolinah. Bohanec nadaljuje z Vodnikovim zadovoljnim Kranjcem in s Prešernovo Lepoto raja ter se ob Mencingerju spusti v etiko in estetiko. Poleg Mencingerjeve Moja hoja na Triglav (1879), je Bohanec ocenil Lipovškove Steze, smučišča, skale in Kmečlovo knjigo S prijatelji pod macesni. Obe knjigi sta iz leta 1978. Bohančeve misli niso suha naznanila o izidu planinskih knjig, kakor jih navadno srečamo v javnih občilih, temveč so analize novega in umetniškega dela.

S splošnimi presojami je Bohanec omenil znane pisce in zbudil pri bralcu naklonjenost in simpatije do njih: »V našem stoletju se je zanimanje za planine in gore povečalo, okrepila se je tudi planinska literatura. Številni pisatelji-pripovedniki so ji dajali svojo podobo. Janko Mlakar je uspeval z moralizujočim situacijskim humorjem, ko se je odpravil s Trebušnikom na Triglav. Francu Finžgarju je odzvanjala gorska pastirska bukolika (idiličnost), Juš Kozak se je z ognjevitostjo meščanskega obupanca zaganjal v idiliko samot (Beli macesen).«

Poleg Henrika Tume, Josipa Westra, Josipa Tominška, Juliusa Kugyja ima Bohanec za zasluzne za nove rasti planinske literature še nekaj vidnejših planinskih literatov. Omenja še Ingoliča in Svetino. Pusti pa ob strani Janeza Gregorina (Blagoslov gora 1944), Borisa Režka (Stene in grebeni, 1959), Ivana Bučerja (Čez stene, Koča na robu, 1934 in 1942), Pavla Kunaverja (Kraški svet in njegovi pojavi, 1922), dr. Arnošta Brileja, nekaj let urednika Planinskega vestnika, razgledanega planinskega zgodovinarja in sicer izdatnih umskih zmožnosti. Tudi ne smemo Bohancu zameriti, da ni omenil Marjana Raztresena (Kruta gora, 1979), Anteja Mahkote (Sfinga, 1979), Nejca Zaplotnika (Pot, 1981) in dr. Zaplotnik je izšel celo tri leta pozneje, za slovensko planinstvo pomeni veliko. Tudi v svetovnem merilu.

V nadaljevanju nas seznanja Bohanec z naslednjimi znanimi planinci in pisatelji: »Filozofi (Klement Jug, Zorko Jelinčič) so plezalne vzpone povezovali z aktualnimi filozofskimi meditacijami. Višine so iz različnih pobud privabljale razumnike tudi ne-družbenih strok: fizika Antona Peterlina, fizika Milana Pintarja. Med pravniki Miho Potočnika, Vlado Vodopivca, Marijana Breclja, Viktorja Volka. Literarni govorici podrejajo svoja dognanja Cene Malovrh, Marko Dolar, Tone Svetina, Miran Marussig, predvsem pa fizik France Avčin. Planinsko-gorski svet je seve tudi predmet geografov (Svetožarja Ilešiča, Franceta Planine), biologov (Tone Wraber) idr. Plezalci, gorniki, gorski reševalci so svoja doživetja in izkušnje prav tako sporočali v pisni ali ustni obliki. Nastale so že monografije o slovenskih plezalcih ali umetnostnih oblikovalcih tega svojevrstnega življenjskega in krajinskega žanra (Tine Orel, literarni zgodovinar in publicist, France Zupan, sociolog, Evgen Lovšin, ekonomist, idr., so avtorji del s tega področja). Naša alpinistična pota so se raztegnila tudi v tuja gorstva. Njih opisi se trenutno končujejo pri himalajcu Zoranu Jerinu.«

»Literarni svet, njega miselni sestav od začetkov tega stoletja do danes in strokovna dognanja, uporabljiva v vsakdanji praksi pa je združil v svoji znani lepi knjigi Marijan Lipovšek.«

Reprezentante besedne umetnosti (poetike in proze) bi bili dolžni postaviti na prvo mesto svojih izvajanj, predvsem seveda Franceta Prešerna, Otona Župančiča in Ivana Cankarja.

OPOMBE IN POPRAVKI:

V 3. številki Planinskega vestnika l. 1984, str. 148, četrta vrsta od spodaj zabeležena letnica 1914, je napačna. Pravilna je 1922.

V telovadnici ljubljanskega društva Sokol-Tabor smo že kmalu po I. svet. vojni čutili, da je urjenje v telovadnici po čeških vzorih in po lastnih neprimerno in posebej nezadostno in da je treba v naravo. Tako smo preselili urjenje v toplih dneh na bolj čist zrak, in telovadili na prostem. Tudi samo telovadenje nam je postala preenolično, čeprav smo v prvih vrstah obvladali že tudi nekatere težke vaje. Prišli smo na misel, da je hoja, kopanje, plavanje ter kolesarjenje poleti, hoja po gorah pa poleti in smučanje pozimi prav tako privlačno in morda še bolj koristno kot urjenje v telovadnici. Jaz sem se že v I. svet. vojni v Karpatih naučil smučanja. S tovariši, rekli smo si bratje, sem telovadil, se smučal, se kopal in hodil na izlete. Najbolj pogumen med nami je bil Vince Habe. Pripovedoval nam je o plezanju po gorah. Bil sem še proti plezanju, ko sem povedal žalostno zgodbo o sošolcu Janku Petriču. Bili smo takrat še zelo mladi, Petrič je bil neizkušen, mlad navdušen hribovec — seveda Šmarnogorski ali kaj podobnega. »Zvabila ga je,« smo rekli. Poizkusil je priti s Kamniške Bistrice na Kokrsko sedlo in od tam po plazu na kraljico Savinjskih Alp, Skuto. Našli so ga čez nekaj dni. V razredu je prof. Wester porabil uro za predavanje o nevarnostih v gorah. V kazalnih Planinskega vestnika je zapisano: Smrtna nesreča 26. 7. 1913 na Skuti, Janko Petrič (poroča Josip Kunaver).

Habe in tovariši so odšli sami v Vrata in se namenili po Slovenski smeri severne triglavske stene priti na Kredarico. Niso imeli nobenih pripomočkov. Bili so brez vodnika in prvič v steni. Tako je moralo priti do katastrofe. V zadnjem kaminu se je Habetu odkrušil prijem. Odletel je okrog 50 metrov globoko in obležal mrtev na spodnji polici. Reševalci so rekli, da je plezal kar v nogavicah. Zapis v kazalnih Planinskega vestnika: Smrtna nesreča, Vincenc Habe, pom. uradnik, triglavska stena, poleti 1929. Naslednje leto, 1930, so Habetu postavili v Vratih spominsko ploščo. Ob odkritju sem govoril jaz. Takrat sva se spoznala s Stanetom Tominškom, s katerim me je usoda vezala polnih 30 let, do njegove prerane smrti l. 1961. Ko smo se neko nedeljo odpravili na bohinjsko Črno prst (1844 m) in šli mimo Malnerjeve koč, sem tam v hudi vročini pil vodo. Čez teden dni sem začel neprestano kašljati, razvila se je nalezljiva bolezen, trebušni tifus, ki me je nekaj mesecev mučil. Končno pa sem le ozdravel, le da mi je bolezen izpila vse telesne moči. Ko sem prvič prišel v telovadnico, sem bil komaj sposoben za najlažje vaje, iz prve sem se znašel v zadnji vrsti. Vse to mi je odtujilo telovadni šport in začel sem hoditi v naravo po najlažjih poteh. Bil sem vztrajen. Ni bilo nedelje, ki bi jo presedel v kavarni ali v kinu. Raje najprej v Tivoli, potem na ljubljanski Grad, potem na Rožnik, a kmalu tudi na Šmarno goro. Že sem se oziral na višje gore: Rog (Katarina), Tolstec, Grmada, Dobeno, Kovačev vrh, Žalostna gora, Sv. Ana, Sv. Jožef, Krim, Kum, kar po vrsti. Ni bilo v ljubljanski bližini vrha, ki mu ne bi s kolesom, motorjem ali železnico v enem dnevu stopil na podnožje, se povzpел na vrh in se vrnil do noči domov.

Nekoč sem se seznanil z Jakom Čopom in njegovim bratom Jožom, pozneje pa še z Mihom Potočnikom, Stankom Hribarjem, z ljubljanci in jeseničani, Skalaši, s katerimi sem preživel po nedeljah, če odštejem vojna leta, polovico življenja, tistega, najboljših let, sicer nesistematično, pač pa odvisno od družbe (saj najti pravo tovarišijo, ki ima iste misli in hrepenenja po gorah in ki je vsak trenutek pripravljena svetovati in pomagati, je »božji dar«). In tako sem v teku desetletij obiskoval Triglav pozimi in poleti, triglavsko steno na vrvi, Kredarico in Staničevo koč po zimski na smučeh. V tem koncu je bilo okrog petdeset izletov. Druge gore so bile še — Mojstrovka, Jalovec, Škrlatica, Krn itd. Poznali smo večino smeri in potov in se nismo zadovoljili samo z eno smerjo. Seveda nisem gledal samo na visoke planine; vse, kar je melelo »roke« proti nebu, mi je bilo na srcu. S prijateljem Stankom Hribarjem sva več let hodila v Zasavje. Ne pozabiš zanimivih gor, ki so sicer ponižne, a so strme in utrudljive. In nikoli ne pozabiš prijaznih in gostoljubnih zasavcev iz Zagorja, Trbovelj in drugih rudnikov. Začel sem pisati pozno, po I. svetovni vojni. Najprej sem opisoval izlete v planine, pozneje zgodovinske članke. Končno mi je stopila pred oči celotna čudovita kultura planinstva in gorstva sploh. Gora in človek! V obeh vojnah sem izgubil veliko zlatih časa. Napisal sem v Planinski vestnik okrog petintrideset člankov različne tematike in pet planinskih knjig. Pri pisanju sem imel dva tovariša, ki imata zasluge pri pisanju: dr. Miho Potočnika in Stanka Hribarja.

Danes še ne morem reči ali se bo to pisanje še nadaljevalo (gre za materialni del telesnokulturne dediščine, današnje stanje in prihodnost) ali naj torej rečem prijaznemu uredniku in bralcem: Srečno!

ZAKAJ V GORE?

IVAN ŠUMLJAK

Luč ljubezni do gora so v meni prižgali moja babica. Proti večeru sva često stala pri hišnih vratih in gledala tja proti visoki Uršlji gori. Z nežno roko so mi božajoče šli čez obraz in skozi lase in me vprašali z mehkim glasom: »Ali ne bi hotel zopet enkrat v planine?« Vedno sem bil takoj za to, in babica so mi napolnili nahrbtnik s kruhom in suhim sadjem in mi stisnili v roko desetico, tako za vsak primer. Potem pa sem se odpravil v čudežni gorski svet. Vse je bilo zame novo odkritje, vsaka skala, vsak studenček, drevo oglar in apnar, srna in lisica, in živel sem v svetu vil, škratov, čarovnic in čarovnikov. Poln doživetij sem se vrnil čez dan ali dva domov in potem sem pripovedoval in odgovarjal na vprašanja, ki jih ni hotelo biti konec.

Navadno so bili moji izleti povezani s praktičnimi nalogami. Babica so pozimi predli in spomladi sem odnesel prejo k tkalcu visoko v gori v Smrekovcu. Največkrat sem ga našel pri delu. Kot pajek je čepel sredi stroja in se ni zmenil za moj prihod. Vedel je, da ga rad gledam pri delu. Šele proti večeru, ko je odložil delo, se mu je razjasnilo lice, nasmehnil se je, pohvalil prejo in nato sva povečevala. Potem pa je začel pripovedovati, in kako pripovedovati! — Včasih je zmanjkalo pri hiši drož, domačega kvasa in moral sem ponje h kmetom v planini. V tovarniški kvas babica niso imeli pravega zaupanja, dejali so, da je z drožami pripravljen kruh boljši in bolj zdrav. — Posebno rad sem zahajal k zeliščarici. Če je namreč pošlo kako zdravilno zelišče iz babičine domače lekarne, sem moral k njej, zopet visoko v goro. Po babičinem mnenju so bila njena zelišča posebno učinkovita, ker so zrastle visoko v gori, blizu sonca. Ženico sem dobro poznal že več let, saj se je oglasila pri nas vsako pomlad. Babici je prodala zelišča, meni pa je natrosila suhih hrušk. Potem pa je povprašala po čevljih. Letni čevlji so prezimovali v kotu pod posteljo. Hitro sem jih privlekel na svetlo. Pokriti so bili s sivo zeleno plesnijo. Ženici so se zasvetile oči. Z lesenim nožičkom je skrbno postrgala plesen in jo odstrgala v okroglo leseno škatlico. Nato je odšla z željo, da se čez leto zopet vidimo, zdravi in veseli. Babica pa so mi povedali, da zna ženica pripraviti z nabrano plesnijo učinkovito mazilo, ki hitro zaceli vsako, še tako hudo rano.

In tako so postale gore moja velika ljubezen, prav do današnjega dne. Pa ne samo večitisočaki z ostrimi vrhovi, navpičnimi stenami, snežišči in slapovi, tudi nižje, z gozdovi pokrite gore in z žlahtno vinsko trto zasajeni griči so mi enako dragi. In kajpak tudi doline. Saj hribov brez dolin ni. Nekoč me je neki poljski delavec vprašal, česa niti ljubi Bog ne more napraviti. V zadregi sem mu odgovoril, da zmore On pač vse. Navihane pa me je zavrnil, da niti Bog ne more napraviti hriba brez doline. Imel je prav in tako so mi gore in doline enako pri srcu.

Rad zahajam v gore, če le utegnem, in mnogo nas je, ki gore redno obiskujemo. Zakaj pravzaprav? Naj o tem najprej povem kratko, toda resnično zgodbo s planin.

Nekega dne sta se odpravila dva mlada moža v planine. Prvi je šel tja, ker je pač to moda in ker je slišal, da se mnogo ljudi vzpenja v višave. Kupil si je najboljšo planinsko opremo, obleko in čevlje, nahrbtnik in vse, kar spada vanj, in kajpada tudi cepin, vrv iz najlona, skratka vse, kar bi naj veleplaninec s sabo imel. Drugi je šel v gore, ker ga je vleklo tja njegovo hrepeneče srce. Njegova gorska oprema je bila mnogo skromnejša. Več dni sta preživela v gorah. Ko sta se vrnila, so ju prijatelji in znanci zaprosili, naj povesta kaj o svojih doživljajih v gorah.

Prvi večer je pripovedoval drugi planinec zaradi mode. Svetle, lepote željne oči so bile pričakujoče uprte vanj, oči in duše, ki so hotele sodoživeti vse, kar je lepega videl. Toda ogenj v očeh prisotnih je kmalu ugasnil, kajti besede pripovedovalca so bile grenko razočaranje. Takole je pripovedoval: »Vedeti hočete, kaj sem tam gori doživel? Dobro! Videl sem kamenje in skale, skale in kamenje. Hodil sem po težavnih in nevarnih poteh in nekoč bi bil skoraj zdrsnil v prepad. Res, prava, nevarna puščava! Zdaj je neusmiljeno žgalo sonce, zdaj je lilo kot iz škafa, vedno sem bil ves moker, in kar čudim se, da se nisem še bolj prehladil. Razgled z vrhov, če sem ga imel, je res lep, toda vprašam se, ali je res vreden mojih velikih izdatkov in naporov. Planinske kočice so po večini zelo skromne; ni nobene izbire jedi in pijače, hrana je slaba, postelja revna, veter piha skozi vsako špranjo in komaj sem mogel zatisniti oči. In vse je tako drago! Pravzaprav še danes ne vem, čemu sem se toliko dni mučil in se po nepotrebnem potil, vsekakor pa sem vesel, da sem spet doma. Bilo mi je dolgčas, ljudje, ki sem jih v hribih srečaval, niso bili prava družba zame. Gore niso nore, neumen pa je tisti, ki hodi brez potrebe nanje.« Tako je pripovedoval do konca in poslušalci so se nemo razšli. Pri srcu jim je bilo hudo.

Drugi večer je pripovedoval drugi planinec, tisti, ki ga je potegnilo v planine njegovo živo, hrepeneče srce. Imel je dosti manj poslušalcev. Ko je stopil mednje s sijočim obrazom in svetlimi očmi, so vsi takoj opazili, da ima v duhu pred seboj čudovita doživetja s planin. Začel je pripovedovati. Takole je govoril: »Prijatelji, kako lepe, kako

neskončno lepe so vendar naše planine! Bele skale, strme stene, zelene trate in snežišča! Nad menoj pa vsa lepota neba. Hodil sem ob šumečih potokih in omamljali so me divji slapovi v romantičnih soteskah. Počasi sem hodil, se mnogokrat ustavljal in pil vso to lepoto. Hodil sem po gozdovih v dolini, v listnatih, ki prehajajo v višinah v iglaste, dokler ne ostanejo ob drevesni meji samo še redki macesni, ki se borijo za svoj obstanek. Potem prideta samo še plazeče se rušje in sleč s svojimi rdečimi cvetovi. Res je, nepopisno lepi so planinski gozdovi, toda prekašajo jih živo pisane planinske trate. Kaj je ves blišč našega življenja proti čudežni lepoti gorskih cvetic! Pri njih ti zastane korak, ne moreš dalje, tvoja duša vpija njihovo lepoto. Srečen si. Po mestih sem videl mnogo lepih vrtov, ki jih je ustvarila človeška roka, a nobeden zdaleč ne dosega tega, kar je ustvarila priroda v naših gorah. Moje srce je še danes pijano te lepote in polno cvetja in petja. Saj v planinah vse poje, poje ptica na veji, potok in slap, oblak na nebu, gozd, veter, metulj na cvetu, skratka vse, in poje tudi tvoje srce. — Videl sem orla, kralja planin, in velike trope gamsov. Sonce je pripekalo in osvežujoče je vel gorski vetrič. Doživel sem nevihto v gorah, veličastna je bila kot nikjer drugje, in do konca svojih dni je ne bom pozabil. Poti so večkrat prav nevarne, posebno tam, kjer vodijo ob prepadih. Toda ko sem tako plezal, sem pozabil na vse in čas se je zame ustavil. Presrečen sem bil. V naporu je rastla moja moč, volja in zaupanje vase. Svoje srce sem zapisal goram do smrti. Res je, da je večina koč skromnih, toda dajejo, kar morejo, saj dosti ne zahtevamo. Toda zlata je vredna topla domačnost, ki nas sprejme, ko vstopimo utrujeni, premraženi ali premočeni v toplo kuhinjo. Razumevajoča in ljubezniva beseda oskrbnici je prijetna kot beseda matere. Postelje so v planinskih kočah bolj trde, ali na njih se dobro spi. Sedaj sem zopet doma in okoli mene so dobri ljudje, ki bi zame vse storili. Vendar je moje srce polno domotožja po višavah, hrepeneče se spominja na preživete lepe dni tam gori in želi si nazaj v gorsko prirodo z njeno čudežno zdravilno močjo. Svoje srce sem pustil tam.«

Tako je pripovedoval drugi mladenič, pripovedoval prelepo sago o gorah in dolinah, o cvetju in živalih, o prepadih, oblakih in nevihtah. Srce je pripovedovalo srcu in vsi prevzeti so poslušalci odšli domov.

Mislil, da je v tej zgodbi mnogo resnice, o gorah morda vsa. Gre pač za to, kdo gre v gore in kaj občuti do njih. Ali so njegove misli čiste? Ali hodi v gore zaradi mode, ali pa ga vleče tja njegovo živo, hrepeneče srce? Ali se da zavleči na vrh z vzpenjačo ali avtom, ali pa doseže vrh po dolgi hoji in trudu, po boju s samim seboj? Ali gre v gore zaradi družbe in zabave v planinskem hotelu ali pa zaradi planinskih trat, lepih cvetic, bistrih izvirov snežišč in ledenikov? Ali zato, da bi kritiziral, ali pa ljubil? Ali gre s čistim in odprtim srcem?

Gore so lepota in težko je govoriti o lepoti, ki je zadeva srca, občutka, hrepenenja in notranjega miru. Vsakdo doživi gorsko prirodo po svoje, ta doživi mnogo, oni malo ali celo ničesar.

Kakšne so pravzaprav gore? Lepe, vedno lepe, poleti in pozimi, spomladi in jeseni, zutraj, podnevi, zvečer in ponoči. Lepe so v soncu in megli, v vročini dneva in še prav posebej ob nevihti. Lepe so, naj bodo visoke ali nizke, če jim uživamo v samoti ali družbi, kadar je naše srce veselo, ali pa nam ga teži žalost. Mnogim pa so planine najlepše zvečer, ko se poslavlja dan in se priroda spravlja k počitku. Samo najvišji vrhovi še žare v večerni zarji, gorski velikani so si nadeli svoje zlate krone. Iz doline se naglo dviga vijoličastomodra odeja, da za noč pregrne vso lepoto. Sediš nekje na višini in zreš lepoto v obraz. Verjetno zapreš oči, prenehaš misliti in samo občutiš srečo. Vse naokoli je mir in žlahtna godba gorske samote, zveneča tišina, te obdaja. Čisto sam s seboj si in gledaš v večnost. Nad teboj je vsa lepota zvezdnatega neba! Iz sanjarjenja te prebudi luč, mesec, naš brat, čarovnik noči, se je prikazal. Na spečo pokrajino je vrgel svojo magično luč in sedaj jo gledaš v čudni igri svetlobe in senc. Kako čisto drugačne so sedaj planine, gledaš jih in gledaš, dokler te Morfej, bog sanj, ne prime rahlo pod roko, da te popelje k ležišču in ti z dobrotno roko za ta dan ne zapre oči. — Gore v večerni samoti so lepe kot poslednje spoznanje.

Gore so lepota, najčistejša lepota, in naše besede so mnogo preslabotne, da bi jo prikazale vsaj kolikor toliko pravilno. Samo občutimo jo lahko in nikjer se naš čut za lepoto tako ne razvija kot v samotni gorski prirodi. In kdor to bogastvo lepote prav uživa, tudi sam obogati.

Ali je potem čudno, če se vsako leto napotijo tisoči ljudi v planine, kjer ne iščejo pustolovščin, a se osvobodijo mnogih lažnih idealov našega časa in postanejo zopet otroci prirode! Gore so vir lepote, sreče, veselja in zdravja. Krepijo nas telesno in duhovno.

Vsakomur je pač jasno, da nas planine telesno krepijo. Seveda pa nas morata pri gorohodstvu spremljati skromnost in pamet. Prva zapoved mora biti: Hodi počasi, posebno navkreber, kajti imaš samo eno srce! Paziti tudi moraš, da se ne prehladiš! Potem so gore klinika za naše živce, kozmetični salon, inštitut za telesno krepitev in

zdravo hujšanje. Ko se vrnemo, smo prerojeni, kar čutimo v vsakem sklepu. Gore so pač zdravje.

So pa tudi visoka šola za pozitivno graditev in izpopolnitev našega značaja. V več-dnevnem plezanju in hoji, poudarjam, v večdnevnem, se vadimo skromnosti, preprostosti, vzdržnosti, vztrajnosti, tovarištva, zvestobe, iskrenosti, dobrote in drugih kreposti našega življenja. Krepimo si voljo, pogum in zaupanje v samega sebe. Gore zbuja idealno tovarištvo in ubijajo nevoščljivost. Gornštvo ni šport, oziroma če že mora biti, je pač najplemenitejši. V gorah postane človek dober, njegov egoizem se spreminja v altruizem in pravo človečanstvo. Kdor zna misliti, doume v gorah etične osnove našega življenja mnogo bolje kot v mestnem vrvežu.

V gorah se mnogočesa naučimo, seveda, če hodimo z odprtimi očmi in opazujemo, primerjamo in sklepamo. Pripovedujemo o doživljajih in jih podajamo na različne načine. V gorski samoti se porajajo visoke misli in ni zgolj naključje, če se je marsikateri planinec odlikoval tudi na drugih področjih življenja. Mnogi veliki duhovi so bili tudi odlični planinci.

Gore nas odvajajo prevzečnosti, snobizma, skoposti, nevoščljivosti, pijančevanja, opolzkih govoric in čezmerne poltenosti. Ali pa vsaj znatno ublažujejo te grehote v nas.

Šele v gorah spoznamo, kako smo čestokrat majhni, ko se borimo za vsakdanje in prav smešne zadeve, ko ljubimo in sovražimo in si kvarimo zdravje. Gore oblikujejo v nas smisel za vse dobro in lepo. Pravi gorohodec je v resnici dober človek. Užitek je, če si v njegovi bližini. Odkrit je in ne pozna zahrbtnosti. Ponavadi ne govori mnogo, toda v molku je modrost. Vendar rad poje in je sploh poln humorja. Mnogo misli na svoj gorski raj, toda ni sanjač, temveč človek dejanj.

Skratka, gore so vzgojni dejavnik naplemenitejše vrste. So žlahtna potrata časa globoke etične vrednosti. So svetovni nazor. Zato so tudi moja velika ljubezen.

Moje babice že dolgo ni več. Toda v mojem srcu že živijo, saj so v njem prižgali luč, ki ne more ugasniti.

(Planine ob meji 1965—67/15, ponatis.)

IVAN ŠUMLJAK

Sredi hladnega zimskega dne, 18. februarja, so se mariborski planinci poslovili od svojega nestorja, prof. Ivana Šumljaka († 14. 2. 1984).

Rodil se je 6. 8. 1899 v Žalcu. Komaj tri leta je bil star, ko je ostal brez staršev: oba sta bila učitelja, oba sta umrla za jetiko. Poslej sta zanj skrbeli babici. Zgodaj se je odločil za učiteljski poklic. V Mariboru je 1913/14 obiskoval nastavni razred meščanske šole, zatem pa do 1918 mariborsko učiteljsko, ki ga je končal z odliko. 1919 je učiteljeval v Šoštanju, nato v vadnici učiteljske in na 3. deški ljudski šoli v Mariboru. 1921 je z odliko opravil strokovni izpit za slovenski in nemški jezik; potem je poučeval na meščanski šoli v Mariboru. Zbližal se je tudi z angleščino in 1937 je na The City of London Collegeu opravil izpit iz tega jezika; postal je tajnik Angleškega kluba. Ob zasedbi so gestapovci takoj prišli ponj; zaprt je bil v samici. S prvim transportom so ga z ženo izgnali v Srbijo (Jagodina). Jeseni 1941 si je našel službo v banatskem Kovinu. 1944 je odšel v Medmurje, kjer je bila žena našla zatočišče pri svojih starših. V osvobodjeni Murski Soboti je nekaj časa delal pri časniku, 1945 se je vrnil v Maribor, kjer je postal prvi ravnatelj učiteljske. Nekaj časa je poučeval na gimnaziji, nato pa na srednji ekonomski šoli do upokojitve 1960. Zatem je še honorarno poučeval angleščino na visoki tehniški šoli. V zadnjih letih se je intenzivno ukvarjal s francoščino. Že zelo zgodaj, v otroških letih, je vzljubil planine; zasluga gre njegovi babici v Šoštanju,



Prof. Ivan Šumljak na Zavcarjevem vrhu (pri Vodoplivcu)

Foto F. Vogelink

ki ga je pošiljala z raznimi naročili h kmetom visoko v hribih, ali pa ga je spodbudila, naj se spet naužije njihove lepote. Kot dijak se je 1914 včlanil v podravske podružnice v Rušah. Po vojni je veliko hodil na bližnje Pohorje, ki mu je povrnilo hudo načeto zdravje, obiskoval pa je tudi gore drugod po Sloveniji. Leta 1945 so se vsi planinci z navdušenjem lotili obnove postojank. Pod strokovnim vodstvom inž. J. Jelenca so mariborski planinci hiteli k razvalinam Mariborske koče ter jo postavili v nekaj mesecih. Nato so se lotili še Ribniške hoče. Pri tem so se stkale številne prijateljske vezi, PD Maribor se je pod predsedstvom inž. F. Degna krepilo in raslo. Prof. Šumljak je v odboru prevzel delo markacista in ga opravljal skozi dvajset let. »Pri tem lepem, toda bolj samotnem delu ima človek dovolj časa za razmišljanje in razglabljanje. Nekega dne sem počival na Črnem vrhu. Oddahnil sem se; pot od Maribora do Slovenj Gradca je bila obnovljena, na novo markirana... Pred seboj sem imel lep razgled na del slovenskega sveta: Plešivec, Smrekovec, Savinjske planine, del Karavank, v ozadju košček Julijcev. Prišla je misel: Kaj če bi vse te kraje zvezali z eno samo markirano potjo, ki bi šla kar dalje, preko vsega slovenskega ozemlja, zopet nazaj do Maribora! Rodila se je zamisel slovenske transverzale. Zamisel sem napisal in poslal pismo na Zvezo. Tam so predlog sprejeli. Transverzala naj bi šla približno takole: Maribor—Pohorje—Plešivec (Uršlja gora)—Smrekovec—Raduha—Savinjske oz. Kamniške planine—Karavanke—Julijske Alpe—predalpski svet—Nanos—Postojna—Kočevsko—Gorjanci—Dolina gradov—Bohor—Boč—del Slovenskih goric—Maribor.« V nekaj letih so njegovo zamisel uresničili. Bil je zadovoljen. »Stalno srečujem na transverzali vesele ljudi, skupine in posameznike, stare in mlade, ki so se odločili, da preživijo del svojega dopusta na tej poti. Z mnogimi se zapletem v razgovor, vsi so navdušeni. Transverzala jih je zvalila na dolgo pot, s katere se bodo vrnilo zdravi, ponosni in z bogatim znanjem.« Na tisoče planincev hodi po njej, mnogi so jo prehodili celo večkrat; po njenem vzoru je nastalo mnogo krajših, pa tudi daljših veznih in krožnih poti pri nas, v drugih republikah in na tujem, celo mednarodnih poti. Vendar ni bil namen prof. Šumljaka zgolj spodbuditi planince na dolgo pot od Pohorja do Slavnika in morja. Hotel jih je predvsem navdušiti za samostojno odkrivanje naravnih lepot in spoznavanje gorjanca obkraj magistralne poti: »Pozdravljaj in mnogo govori z domačini, ki jih srečaš. Spoznal jih boš, spoznal človeka z gore, iz doline, videl, kako misli, kaj ga teži, kaj veseli. Spoznal boš človeka, ki pripada k istemu ljudstvu kakor ti sam... Na vse to glej, vse je zanimivo, vse te bogati!« Pravi planinec mora biti vse v eni osebi, mineralog in geolog, botanik in zoolog, antropolog in etnograf, imeti mora posluh za umetnost, za vso materialno in duhovno kulturo naroda. Ker ga hoja po gorah osrečuje, mu bo pot do tega znanja odprta. »Preden stopiš na pot, se duhovno pripravi... Načeloma hodi počasi! Tudi počasi se daleč pride. Pri tem opazuj! Ne glej samo v daljavo, tudi svet pod tvojimi nogami je lep in zanimiv... Dostikrat postoj, glej, poslušaj!... Riši, prijatelj, vse si nariši v svojo skicirko!... Ali pa vsaj fotografiraj! Tudi to je nekaj. Toda risanje je več.« O sebi je hudomušno dejal, da je profesor »zemljepisa in vsega, kar spada zraven«. Vedno znova se je odpravljal na planinska pota, ure in ure je počival na vrhovih, pogosto cele dni, užival v razgledu, vsaki najmanjši spremembi, risal in fotografiral, domov pa se je vračal srečen, spodbujen za iskanje spoznanj, ki so bila kdaj z umetniško ali učeno besedo, domačo ali tujo, zapisana o naših planinah, vnet za snovanje. Bil je pobudnik, sourednik in stalni sodelavec glasila Planine ob meji. Poleg drugih prispevkov je ob štiridesetletnici PD Maribor napisal podrobno in izčrpno društveno kroniko od ustanovitve naprej; poiskal je vesti o vseh pomembnih dogodkih, raztresene v raznih tiskanih virih, saj je okupator uničil ves društveni arhiv.

Kakor je bil natančen pri tem delu, tako skrbno, tudi po več mesecev, se je pripravljaj na svoja planinska predavanja. Poglobil se je v slovstvo, zlasti v Planinski vestnik, iz svoje bogate diateke je izbral samo tiste posnetke, ki so izpovedovali največ lepote in značilnosti pokrajine v velikih in majhnih razsežnostih, tudi v neznatnih podrobnostih, ki jih je znal tako presenetljivo odkrivati, ker ni nikoli nikamor hitel; in povsod je videl na domači zemlji tudi človeka, ki na njej živi in dela. Posnetke, ki so bili že sami po sebi zgovorni, pa je oživil s svojo toplo, iskrivo razlago, v kateri se je zrcalila njegova široka razgledanost; z njo je segel do srca vseh poslušalcev, bila so prava doživetja. Mariborski planinci ne bodo pozabili njegovih predavanj: Lepote Bohinja (8. 2. 1972), Po slovenski planinski transverzali od Slovenj Gradca do Matkovega kota (9. 1. 1973), Gora in cvet (20. 2. 1973), Pohorska pota (19. 2. 1974), Triglavski narodni park (17. 12. 1974), Po sončnem Kozjaku (4. 3. 1975), Svet ob Soči (16. 12. 1975), Pojdim v Savinjske Alpe (11. 1. 1977), Oj, Slovenske ve gorice... (10. 1. 1978), Po južnem Pohorju (6. 3. 1979), Naša ljuba Dravca (11. 3. 1980), Po Belgiji in Angliji (17. 2. 1981), Julijske Alpe (1. 3. 1983). Zadnje je bilo posvečeno devetdesetletnici ustanovitve SPD; medtem ko je vodil poslušalce po starih poteh v Julijcih, je prof. Šumljak oživil tudi začetno obdobje slovenskega planinstva.

Nihče ni slutil, da ga bo huda bolezen kmalu odtrgala od ljubljenih planin. Ob svojih visokih jubilejih je navadno dejal: »Kako rad bi bil vsaj dvajset let mlajši!« In ko je

slutil, da se vse izteka, je izrazil željo, da bi njegov pepel stresli v pohorski gozd, ki ga je ljubil in spoznaval celih sedemdeset let.

Planinci, v imenu katerih sta se od njega poslovila predsednik PD Maribor-Matica Srečko Pungartnik in predsednik PZS Tomaž Banovec, mu še niso mogli izpolniti te želje; radi bi ga še imeli med seboj. A vendar je njegov zadnji tesni dom nedaleč od spokojnega Pohorja, ki zre k njemu; nedaleč od začetka njegove transverzale, ki nam jo je podaril.

F. V.

FRANČEK KNEZ

(Intervju, v katerem nastopajo pojmi kot so alpinizem, plezanje, ekstremizem in vse tisto, kar je za pogovor o plezalcu — nujno potrebno.)

MARIJAN KRIŠELJ

»Zanima me samo
plezanje in stena,
ta neodpušljiva
neznanka, enako
hladna in enako lepa,
dokler ni premagana.«

Foto Dokument. PV



Franček Knez (rojen 1955. leta) je osebnost v slovenskem plezalskem svetu, ki prinaša v dosedanje veljavne resnice, dejstva in definicije o planinstvu oziroma alpinizmu, največ neznank pa tudi vznemirjenosti. Začel je tako kot začne vsak — v domačem kraju, v skalah, ki so bile najbolj pri roki, torej v pečeh pri Rimskih Toplicah. Potem pa je šel naprej. Najprej v Savinjske Alpe, Kamniške, Julijce, Dolomite, Yosemite, v steno Eigerja, v Himalajo, v Patagonijo, ko je s Slovensko smerjo v Fitz Royu ustvaril s tovariši uspeh, ki je »za nas toliko pomembnejši, ker smo se uveljavili več ali manj v novem področju, ki je vrh vsega tudi na vrhu svetovne odmevnosti« (Tone Škarja, Delo 19. 12. 1983). Nekateri sodijo, da Franček Knez spada med največja imena sodobnega alpinizma in je osebno pripravljen na razčiščevanje zadnjih preostalih največjih problemov svetovnega plezalskega športa, kot lahko preberemo v Večeru, v sestavku Od stolpnice do Andov (10. 1. 1983, Marien Premšak).

Franček Knez, avtoelektrikar v celjskem EMO, je plezalec s slehernim vlaknom svojega telesa. Trenira vsak dan tudi po šest ur, se v tem nehoti zgleduje po drugih vzorih, morda po Patricku Edlingerju. Še najbolj res pa bi bilo, če bi rekli, da svojo osebnost oblikuje povsem sam, samoniklo, tako kot je šel njegov desetletni plezalski razvoj.

Tako si je ustvaril tudi svoj način točkovanja težavnostnih stopenj. »Zanj štejejo za težje vse tiste, ki so za nekatere naveze komaj premagljive!« (Večer 10. 1. 1983.) Za svoje razčiščevanje problemov, neznank v Alpah, Dolomitih, Mount Capitainu, v Andih, je služil denar na svoj način — z delom na fasadah. Tako si je sem in tja prislužil celo kakšno pikro. Mnogi mu namreč to zamerijo, predvsem pa zamerijo njegovemu svojstvenemu pogledu na težavnost in na plezalske zmogljivosti, ko je na primer preplezal severno steno Eigerja v pičlih šestih urah, kar je štelo nekaj časa celo za rekord. Knez je plezalec take vrste, ki v steni, v smeri, ne potrebuje »provianta«, razen v izjemnih primerih, ko računa na bivač. V steno jemlje le najnujnejše, sploh pa odklanja najsodobnejšo tehnično opremo in vztraja pri prostem plezanju. Sam je takorekoč v nekakšni »solo« odpravi, ko opravi vse sam. Je sam zase propaganist, ekonom, snemalec, organizator, zbiralec podatkov o vremenu, stenah, možnostih bivanja ... Sam je tudi v »pojavnosti tega športa«, ki pa dobiva vse večji obseg in pa naklonjenost zlasti pri mladih alpinistih, plezalcih. Sicer pa v pogovoru z njim pojem »alpinizem« in pojem »plezalstvo«, »plezanje«, nastopata pomensko povsem ločeno. Za plezalstvo je prepričan, da je eno najzahtevnejših športnih veščin pa tudi — ena najdražjih. Boli ga, da plezanje pri nas nima enake veljave kot drugi športi.

— — —
Takale priložnost, ko se lahko pogovarjava o alpinističnih rečeh, o ekstremizmu, plezanju, je zate redka priložnost?

Mislim, da ne. Vedno sem pripravljen, da se o tem pogovarjam.

Pa si se že kdaj pogovarjal o tem zato, da bi potem tak pogovor rabil morda za radijsko oddajo, za Planinski vestnik ali pa za kakšno drugo javno obščilo.

Pravzaprav ne velikokrat.

Pa se ti zdi, da je popularizacija potrebna za človeka, ki pleza?

Za človeka samega ni potrebna, potrebna pa je za dejanje, ki ga opravlja oziroma za šport, ki ga goji.

Alpinizem in šport — to je vprašanje, o katerem se bova podrobneje pogovorila pozneje, za začetek pa najprej tole: Ti plezaš, po podatkih, kar sem jih dobil, enajsto leto. To je za alpinista kar precej?

Prav gotovo, da je. V življenju deset, enajst let ne pomeni prav veliko, v športu pa je to zavidljivo obdobje, sploh pa, če ga posvetiš ekstremizmu.

Praviš ekstremizmu. Meniš, da je alpinizem ekstremističen šport, mislim alpinizem na splošno.

Mislim, da je plezalstvo ekstremističen šport, kar brez dvoma tudi je, seveda pa ne bi mogel reči, da to isto velja tudi za alpinizem.

Rekla sva, da bova o športu, torej o plezalstvu kot športu, o ekstremnem alpinizmu kot športu, govorila podrobneje pozneje, ker je najbrž potrebno poznati tudi nekaj tvojih alpinističnih (plezalskih) načel nasploh, da bi te tako mogla postaviti v prostor, kamor spadaš. Izpisal sem si tole: Za seboj imaš kar precej plezalskih smeri in če bi jih vse seštel, jih pride, glede na obdobje, ki je za teboj, nekaj čez sto na leto.

To povsem drži.

To pa je velika angažiranost?

To je velika angažiranost, če pomislimo, da si najprej začetnik, potem pripravnik — in šele nato — alpinist, plezalec. Dotlej opraviš prav malo vzponov in moraš to potem nadoknaditi, če želiš, da pride povprečje na sto.

Se pravi, da ta številka ni naključna.

Ni in v današnjih razmerah tudi ni nemogoča. Je to povsem realna številka.

Kako povsem realna. Pomeni to, da jo je lahko doseči?

Da, lahko jo je doseči, če se posvetiš temu športu z vsem srcem in mu žrtvuješ ves prosti čas.

Ti si zdaj že tik pred tridesetim letom, za seboj imaš enajst let plezarije... Kako gledaš recimo na to, da tudi tebi življenjski mejniki ne bodo prihranjeni. Ko se boš na primer znašel pred prvim takim mejnikom in ti bo povedal, da se bo treba z alpinizmom (plezalstvom) nekako drugače ukvarjati... Kako boš to sprejel?

Težko je govoriti o tem, če se vsemu temu z vsem srcem posvečaš. Normalno in razumno je, da v tem športu ne moreš dolgo uspevati, ga gojiti dolgo, ker se spremenijo osebne sposobnosti in potem ne dosegaš več ekstremnih ciljev, kot bi jih lahko in kot si jih dosegal poprej. Zaradi tega je pomembno, da misliš tudi na te reči in spreneš oziroma prilagodiš življenje staranju, bi dejal, torej spremenjenemu življenju.

Seveda še ne vlečeva črte pod tvojim plezalstvom pa vendarle v zvezi s tem še tole vprašanje: Kaj misliš, kam sodiš glede na to, kar si na tem področju doslej dosegel?

O tem zelo težko govorim, ker se mi zdi, da mora o tem govoriti delo, ne besede.

No, morda bi mogla na to vprašanje najti tudi drugačen odgovor, pa reciva, da sva zadovoljna že s tem. To vprašanje sem želel zastaviti tako, da bi ugotovila razmerje med alpinističnimi dejanji, ki jih je opravila »plejada« tvojih vrstnikov in bi jih primerjala z razmerjem alpinističnih — plezalskih — dejanj, ki si jih bil opravil ti sam. Ta razmerja namreč šele dajejo možnost, da bi našla prostor zate v vrsti alpinistov, ki so zdajle tu in ki delajo s teboj in ti z njimi.

To je povsem razumljivo, da hočem vedno potrditev za svoja dejanja oziroma dokaz neke kakovosti. O tem bi sicer lahko tudi sam govoril, mislim pa, da je vseeno bolje, če o tem govorijo tisti, ki se na to spoznajo.

No, vsekakor se zdajle pogovarjava o Frančku Knezu — kot plezalcu, ali ne? Morda bi bilo zanimivo slišati, kako si zadovoljen z mnenjem javnosti o tvojih dejanjih na alpinističnem (plezalskem) področju.

Mislim, da moja dejanja javnost slabo pozna. Poznajo jih le tisti, ki plezajo in se s tem posebej ukvarjajo. Zato lahko rečem, da je ta informacija znana preozkemu krogu pa tudi prepo površna je, saj dosežki v plezariji niso še prešli v širšo javnost. To je navsezadnje povsem razumljivo. Mnogo reči je namreč težko opraviti hkrati. Prvič, veliko časa posvetiš delu; drugič, denar, ki ga dobiš, namenjaš športu, za kaj drugega ti potem ne ostane ne denarja ne časa. Če pa čas že imam, ga raje posvetim goram in ga tako bolj koristno uporabim, kot pa da bi ga izkoriščal za to, da bi se predstavljal javnosti z namenom, da bi bil popularen. Tudi če veliko govore o tebi, še ni rečeno, da to počno zato, ker te dobro poznajo... Zdi se mi celo, da prav taka poznanstva navsezadnje niti niso koristna, čas pa kljub temu izgubiš. Ker smo socialistična družba in se nam pri nas ta poznanstva (tu mislim na reklamo) finančno ne obrestujejo, je bolje, da prosti čas namenjaš svojemu športu, delu, ciljem, ki so še pred teboj.

Načel si zanimivo vprašanje: Nekje sem prebral, morebiti v tvojem sestavku »Zakaj plezam«, kjer praviš, da alpinizem in čas nista med seboj sprta, da je alpinizem dejanje, ki časovno ni utesnjeno. Stisko s časom pa občutiš tedaj, ko govorimo o tebi in o okolici, v kateri živiš, oziroma o tvojih dejanjih in javnosti.

Kadar ne plezam, čas posvečam za priprave, za trening, delam pa zato, da si zaslužim denar, s katerim uresničujem zastavljene cilje. Tako mi ostane sila malo časa, ki bi ga lahko preživel v drugačnem okolju. Moji športni cilji so povezani z velikim trudom in z resno poprejšnjo pripravo. Zaradi tega pač prihaja do časovnih stisk, ko se je dostikrat bolje odpovedati popularizaciji oziroma stvarem, ki so manj pomembne. Vsega pa praktično ni mogoče postoriti, če si za vse sam.

Ugotovila sva že, da si alpinistično zelo dejaven, da treniraš vsak dan, točneje — šestkrat na teden od tri do štiri ure in da imaš za sabo že na stotine smeri, med njimi je tudi veliko prvenstvenih in še neponovljenih. Vse to stane veliko denarja. Kako pa rešuješ ta problem?

Finančni problem, mimogrede rečeno, to je najhujši problem, poleg samega časa, sem reševal na povsem preprost način. Denar, ki sem ga zaslužil, sem namenil temu športu, da bi nekatere cilje, ki sem jih bil zastavil, tudi uresničil. To mi je doslej tudi uspevalo, s to razliko, da zaradi tega trpi osebno življenje.

Se pravi, da se ti športno-alpinistično udeležuješ zavoljo tega, da bi pomen plezalstva skušal osebno dokazati z opravljenim dejanjem, z novo smerjo na primer.

V plezalstvu zahteva razvoj vedno več in vedno težje, kar je pravzaprav pogojeno z razvojem samim. To se dogaja na različne načine, odvisno pač od pravil igre, po katerih se ti cilji uresničujejo.

Ko sva že pri tem, načela pa sva tole vprašanje že na začetku, nadaljujva. Govorila sva o ekstremizmu, alpinizmu, velikokrat sva omenila besedo šport in plezanje. Tu gre za štiri pojme, ki se med seboj lahko povezujejo, lahko pa se izključujejo ali pa predstavljajo še nekaj novega. V zraku lebdi nekakšen vtis, da so ti pojmi še nerazčiščeni. Zanimivo bi bilo slišati tvojo razlago, saj se pravzaprav tudi midva neprestano gibljeva v nerazčiščenem pojmovnem ozračju.

O vsem tem imam svoje mišljenje in moram reči, da na vse to gledam precej drugače, kot pa so to razlagali moji predhodniki. Seveda svojega mišljenja ne nameravam vsiljevati nikomur.

Alpinizem — to je pojem, ki obsega široko in razvejano področje. Sam pod ta pojem nikakor ne spadam; za svoja dejanja si torej zaslužim drugačno opredelitev. Sem samo *plezalec*, kajti motiv, s katerim obiskujem gore, je navadno le — obiskati stene, v njih plezati smeri, po možnosti nove. Zaradi tega je moj motiv *plezanje* in ker je moj motiv tak, sem torej zgolj — *plezalec*. Plezanje kot tako pa je premagovanje različnih težav v steni. Seveda pa ni pomembno, ali je ta stena ledna ali je kopna ali je kombinirana, plezanje je plezanje, tako je, kakršno je. Ekstremno plezanje pa je plezanje, kjer pri plezanju navadno nastajajo ekstremne težave. To pomeni, da se tu pojavljajo težave nad šesto težavnostno stopnjo in od tu naprej je ekstremizem. To pomeni, da mora tisti, ki pleza nad to mejo, izredno veliko trenirati, se za smeri pripravljati, tako telesno kot duševno, predvsem pa je priprava za plezanje takih smeri — plezanje samo. In tako je plezanje zame šport predvsem zato, ker je za to, da dosežeš take kvalitetne cilje, če so ekstremni ali ne, potrebno predvsem zavestno trenirati, psihično in fizično, tako kot v vseh drugih športih. V tem ima plezanje povsem športen motiv in enak predznak kot vsi drugi športi, le da se ta panoga razlikuje od mnogih drugih športov, da ne moreš preprosto — odstopiti. V nekaterih smereh ni vrnitve in je torej treba delo opraviti do kraja; vztrajati je treba, ko lahko pomeni odstop — samo pot v smrt.

O plezanju si sam napisal tole: Kadar ne dosežeš cilja, si žalosten, potr.

Mislim, da je to bolj čustvena plat plezalstva. Tako kot je življenje v dolini, doma, v službi, dostikrat lepo, je tudi slabo. Če ni slabih plati življenja, tudi lepih ne more biti in narobe. Življenje samo, tako kot je, je pač z vsem tem povezano. Če pa to povežemo s plezanjem, so čustva dosti bolj prefinjena kot pa tista, ki jih poznamo iz naše vsakdanjosti.

Ostaniva še v steni. Kaj pomeni zate — stena.

Stena je zame predmet, je stvar, ki ti lahko v različnih razmerah različno pomeni; ti je lahko v užitek, je lepa, vzbuja ljubezen, pripadnost, lahko pa pomeni tudi sovraštvo, zadevo, ki si je ne želiš več, ki te odbija, daje občutek hladnosti, neprijaznosti, in si je zavoljo tega ne želiš v svoji bližini. To so različni občutki in jih je zelo veliko in se med seboj prepletajo, zato je tako življenje bolj polno.

Doživljaš torej steno čustveno, v vznesenem razpoloženju ali pa jo doživljaš kot dejstvo, kot neko navpičnost, kot oviro, ki še ni znana, njena težavnost mislim, in jo je treba spoznati, preseči.

To je različno. Pomembno je, kako se plezarije lotiš oziroma, kakšen je tvoj namen, če plezaš novo smer. Pri tem prav gotovo pride do problemov oziroma do občutka, da si naletel na še nerazjasnjene probleme; celo do tega, da si se dotaknil skrivnostnih spoznanj, ki napovedujejo nove življenjske razsežnosti... Če pa plezaš v znani smeri, ki si jo pač preplezal že večkrat, v takih primerih pa so doživljanja taka, kot jih poznaš, vendar pa v vseh primerih drugačna, ker so pogoji vedno drugačni.

Žal mi je, nisem uspel prešteti vseh tvojih prvenstvenih smeri in si tudi nisem zapomnil vseh imen smeri, ki si jih bil preplezal, ker jih je preprosto — preveč. Na nekaj sem bil pa pozoren. Veliko prvenstvenih smeri ima nenavadno, moderno ime, da tako rečem. Kako pa ti gledaš na to, da današnji alpinisti, naš alpinistični mladi rod, daje novim smerem tako drzna, nenavadna imena.

Ime smeri dajo navadno pri nas tisti, ki smer preplezajo. Dostikrat dajejo imena, snov za ta imena, pogoji, v katerih plezajo, dan, dogodivščine, spomin in tako naprej, odvisno pač od posameznikov, od njihovega čutenja do tiste smeri in do tistega imena, ki ga puste novi smeri. Mislim, da je dobro, če gre za drznost. Če je pri plezanju prisotna drznost, naj dajejo tudi drzna imena.

To pomeni, da vse to upoštevaš tudi ti, ko »krstiš« svojo, na novo preplezano smer.

Lahko trdim, da sem pri tem upošteval tudi ta element, čeprav dostikrat ta imena sploh nimajo opraviti z mojo drznostjo.

Kaj meniš o tako imenovanem ponavljanju smeri. Sem in tja je čutiti bojazen, da kmalu ne bo več možnosti za iskanje novih, prvenstvenih smeri in bodo morala pač ponavljanja biti tista, ki naj bi ohranjala oziroma na novo oživila draž plezanja, ki pa naj v čustveni kakovosti ne bi bila nikoli več taka, kot je bilo tedaj, ko smo smer začrtali. Torej — bodoči alpinisti, plezalci, bodo oropani tega užitka?

Mislím, da ta bojazen obstaja in je upravičena, čeprav se poznejši rodovi tega niti ne bodo zavedali. Obstaja velika razlika med plezanjem znanih in novih smeri. Mislím pa, da bodo zaradi tega tudi pri nekaterih starih smereh spremenili pravila igre. Plezali bodo pač smeri, ki so včasih veljale za tehnično zahtevne, prosto in pa da bo plezanje še bolj razvito in bo vsebovalo tekmovalen element. V prihodnosti, ko ne bo več možnosti za plezanje novih smeri, bodo plezali le prosto in bodo plezalci želeli preplezati še tiste probleme, ki dotlej še niso bili rešeni in bo zaradi tega ta motiv še bolj športen in bo poudarek na še večji kakovosti, na dobrem treningu, na večjih sposobnostih in tako naprej.*

S tehniko je povezano tudi prosto plezanje.

Zelo malo je ljudi, sam skoraj sodim, da jih ni, ki pri prostem plezanju ne bi uporabljali tehnike. Že samo dejstvo, da uporabljaš vrv, varovanje, plezalnike, magnezijev prah, že to je tehnika. Vendar pa je ta tehnika v pravilih takega plezanja dovoljena in je povsem normalna. Lahko pa, da se bodo kdaj ta pravila spremenila.

Prej sva spoznala stopnjo, pri kateri se začne ekstremno plezanje. Rekla sva, da je to šesta stopnja.

Ta meja je relativna. To morava ugotoviti. Naj bi se začela reciva nekje pri šesti stopnji, ker je mnogo različnih plezalcev, z različnimi možnostmi. Človekove meje pač niso enake. Seveda pa veljajo meje za vse. Če pa govoriva o tehniki, je pa zadeva nekoliko drugačna. Tudi tu obstajajo ocene, ki se med seboj razlikujejo — A₁, A₂, A₃, A₄, A₅ ... To se še vedno uporablja, čeprav se tehnika vedno bolj razvija. Uvajajo nove materiale, nove snovi, nove oblike, tehnika pač tudi ne pozna meja in razvoj tudi v tem pogledu napreduje. Zato se bodo tudi rezultati, ocene rezultatov, vedno znova spreminjali, postajali bodo bolj kvalitetni, dejanja bodo zavoljo tega drugačna, zanimivejša. Tudi tu gre pač vse s časom naprej.

Ugotovila sva že, da ti razlagaš ta dejanja, ki jih nekateri imenujejo alpinistična, zgolj za plezalna dejanja in vztrajaš na pojmu čistega plezanja, torej čistega dejanja, kot ga prikazuje plezanje v steni. Kako pa bi ti s tem stališčem sprejel možnost, da bi v Jugoslaviji, tako kot to že poznamo, recimo v Švici, predvsem pa v Sovjetski zvezi, organizirali tako imenovano tekmovalno plezanje, kot disciplino, kot obliko športa.

Ta oblika športa je zelo zanimiva in je izredno težka, kajti tudi sam sem imel priložnost, da sem to že spoznal. To je posebna zvrst športa, namenjena za publiko, za navijače, za televizijo na primer, za popularizacijo tega športa, predvsem pa je to izredno kvaliteten in dober trening za plezanje samo. Tekmovalno plezanje se odvija v naravi. Zlasti v bogatejših državah se je ta šport prenesel tudi že v dvorane, ko grade tako imenovane umetne plezalne stene. To samo na sebi ne bi bilo nič posebnega,

* Doma nam je prvenstvenih nalog takorekoč že zmanjkalo. Možno so le ponovitve, variante ali pa morda še kakšne plezarije v sili. Vse drugo je obdelano. Tudi Himalaja, vsaj najširša, je več ali manj obdelana. Nimamo več možnosti imenitnih prvenstvenih vzponov na najvišje vrhove sveta. Eno izmed zadnjih možnosti so črtali iz seznama prav Jugoslovani s svojim Zahodnim grebenom na Mount Everestu, na Lotseju in na Daulagiriju. Sicer so še šestisočaki, vendar to ni več tisto. Vrhovi so doseženi in spet ostanemo tam, kot smo bili na začetku. Kaj zdaj? Vsega tega, klasičnega, bi dejal, je naenkrat manj, skoraj nič in treba se bo znajti znova. Plezali bodo tudi v prihodnje, iskali bodo nove naloge tudi v prihodnje. Če jih ne bodo našli s pomočjo našega, torej klasičnega razumevanja alpinizma, jih bodo pa iskali s pomočjo novih, sodobnih sredstev, ki so ne samo v materialu, v tehničnem napredku, ampak — po mojem mišljenju — v miselnosti in v modernem razumevanju tega pojma. Kakšno pa je to razumevanje? Podoba tega bo izčistil šele čas, ne pa morda trenutne sodbe kogarkoli. Vsemu navkljub pa lahko rečem: Mnogo je vredno tudi ponavljanje, ne v tistem pomenu besede, ko bi pritikalí temu prizvok manjše vrednosti dejanja. V besedi »ponovitev« ta prizvok utegne biti prisoten. Ne, ne gre za to, čeprav v vsem tem manjka neznan občutek, ki je v vsaki prvenstveni prisoten — tu ga pa odkriva opis smeri. Je pa vendarle res, da gre za situacijo, za razmere, ki so lahko povsem različne od tistih prej. Gora živi, postavlja pred človeka ob vsakem času nove iganke, neznane, morda celo celo nepremagljive. Tega v nobenem opisu ni mogoče vnaprej predvideti. In to bo ostalo večno. To večno obnavljanje pa vsebuje tudi prizadevnost, da smisel razvoja postaja tvoren. V tem mu bodo vendarle pomagale podrobnosti, ki jih pred človeka postavlja gora danes, jih je včeraj in jih bo jutri in zmeraj. Vse dokler bo.

tudi ne nič nenavadnega; v bistvu pa se razhaja od pojma *plezanje*, kot ga razume klasičen plezalec, alpinist, od *plezanja*, kot ga označuje sodobno gledanje na to dejavnost. Seveda ne gre razumeti, da je ono prvo, klasično gledanje, zastarelo, nesodobno. To se z generacijami spreminja, kot se spreminja vse drugo. Sam razumem to nekako drugače. Tudi ostali športi včasih niso bili tako razviti, saj niso poznali sprva niti telovadnic. To pa se seveda dogaja zdaj tudi v alpinizmu. Ljudje, ki živijo v velikih mestih in so jim gore daleč, imajo zato umetne, betonske, ki ponazarjajo težave oziroma razmere, kakršne so v resnični naravni steni. Seveda so te razmere idealizirane. To je pač objekt, ki naj bi bil podoben (po namembnosti kot jo terja šport) drugim pomagalom, da se šport lahko sploh izvaja. Tu se lahko učiš, dobiš nekaj izkušenj, je pa odlično sredstvo za treniranje. Seveda pa je tak trening precej drugačen, kot pa ga omogočajo gore same. V gorah so problemi različni. Vedno so različni. Je pa ta objekt tudi koristen za popularizacijo tega športa, ker ljudje lahko plezanje opazujejo, ga ocenjujejo in ga do potankosti tudi spoznajo.

Tvoja dejanja v skali so razmeroma originalna, samonikla in naj torej ne bi bila povezana s slovensko, torej domačo alpinistično tradicijo, saj si kot pojav, kot plezalec samonikel, kot prvi s takim stilom pri nas. In tako, pravijo, se je tako plezanje začelo pri nas s teboj.

Plezanje kot tako je že obstajalo prej, se je pa z mojim obdobjem precej spremenilo. Smeri so ponavljali v razmeroma kratkem času in tako so se zadeve hitro spreminjale, spremenila se je tudi sama tehnika plezanja. Sam sem bil v tem predvsem pozoren do plezalk, plezalne obleke, predvsem pa na dejstvo, da smo pri nas zelo malo smeri preplezali brez bivak opreme. Gledanja na tako plezanje so se že precej spremenila, hkrati s tem pa se je spreminjala tudi psiha, po drugi strani pa smo napredovali tudi fizično. Danes — recimo — že mnogo trenirajo. Danes si brez treninga ne moremo zamisliti vrhunškega kvalitetnega alpinista, kajti za kakovostno delo je potrebno veliko vaje in se je na tako dejanje treba veliko in resno pripravljati. Vsi ti pogoji in motivi so tako plezanje pripeljali na precej višjo raven kot pa jo poznamo iz prejšnjih let.

Tako sva nehoti prišla kar do tako imenovane kategorizacije. Ti si uvrščen v mednarodni razred. Omenil si treniranje in v zvezi s tem je povezana seveda tudi obveznost, da se uvrstiš v tako konkurenco, ki dopušča uvrstitev v kategorizacijo, da tako rečem. Kako pa bi ocenili ti ta proces?

Ta proces je nov. Kategorizacijo poznamo šele nekaj let in tako kot vsaka druga noviteta, tudi ta vsebuje dosti nepraktičnih in nefunkcionalnih rešitev. Kategorizacija je izredno zaželeno in je potrebna, to brez dvoma, vendar pa se vsebina sama šele razvija, ker še ni dograjena. Današnja kategorizacija namreč pomeni mešanico med kategoriziranimi plezalci, ki so si nabrali točke v vseh mogočih smereh in višinah, kar pa ni v redu. Sploh ni potrebno, na primer, da si vrhunski alpinist. Lahko si samo povprečen in že si lahko nabereš dovolj točk in imaš možnost priti v vrhunski razred. Dogaja se, da vrhunski plezalci, tisti iz ekstremnih smeri, vseeno ali so te smeri v ledu ali skali, ostajajo znatno nižje na lestvici, kot bi si to zaslužili. Zbrati je treba le število točk, kvalitetni rezultati pa so stranskega pomena.

In kaj bi za kategorizacijo bilo potrebno, da bi bila boljša?

Znani so predlogi, ki bi kategorizacijo »oplemenitili«, vendar pa pri nas traja leta in leta, da se kaj premakne, uresniči. Za zdaj je tako morebitno izboljšanje šele na papirju.

Dejstvo je, da si se udeležil nekaterih odprav v tuja gorstva.

Udeležil sem se več odprav v tuja gorstva. Odprave predstavljajo zelo zanimivo udejstvovanje in omogočajo povsem druga doživetja, kot pa si jih deležen v domačih gorah. To so nova spoznanja, nova odkritja in nova doživetja v povsem neznanem svetu.

Pa vzemiva troje odprav, da bova bolj konkretna. Na prvo mesto postavljam, ne da bi hotel vsiljevati, Everest, na drugo mesto Lotse, na tretje pa Fitz Roy. To so po terminih nekako po vrstnem redu, po »teži« pa jih razvrsti ti sam.

Če govorim o teh odpravah, bi zelo težko konkretno dal prednost eni ali drugi; najbolje je, da govorim o vsaki posebej.

Odprava Everest '79 je bila največja naša odprava v Himalajo. Bila je to moja prva odprava v tak svet. Bila je zelo zanimiva, ker je bila namenjena na najvišjo goro in je bila že zaradi tega nekaj posebnega. Ob tej priložnosti sem doživel veliko novega, dobil sem veliko izkušenj za sodelovanje na takih gorah. Ko zdaj razmišljam o tem, se mi zdi, da je to odprava, od katere bi lahko iztržil več, kot sem. Za to pa iščem opravičila v tem, da sem na tej odpravi imel nekaj problemov in seveda iztržek ni bil tak, kot pa

bi lahko bil. Pridobil sem si le bogate izkušnje, ki so mi pozneje res koristile. Na odpravi Lotse sem te izkušnje izkoristil, zato tudi uspeh ni izostal, čeprav sem dal svoje skrajne osebne možnosti na sami gori zadnje dni. Zaradi tega mi je zelo žal, ko nismo dosegli vrha in se je vse končalo tako, kot se je. Žal mi je, da pozneje niso organizirali nove odprave, ki bi naše bogato delo dokončala.

Tretja, zadnja odprava, je odprava na Fitz Roy. Ta je bila sicer precej drugačna od prvih dveh, ker gre v tem primeru za velike višine in za izredno slabe klimatske pogoje. Zato je plezanje v teh stenah težavno, pa tudi sama stena ima oblike naklonine in predstavlja plezanje nove smeri ekstremno dejanje.

Tole vprašanje bi lahko zastavil vsakomur, kdor pleza, pa ga zastavljam tudi tebi: Kako gledaš na to, da tako majhen narod, kot je slovenski, pa vzemimo tudi Jugoslavijo v širšem smislu, organizira take odprave, tudi drage odprave, na videz.

Čeprav smo majhen narod, se nam dostikrat dejanja, ki smo jih opravili, ne izplačajo, pa jih zaradi tega vseeno ne opustimo, ker želimo tudi tako pokazati, da smo narod, ki ni od nikogar odvisen. Če hočemo to dokazovati, moramo delati tudi stvari, ki se nam na videz ne splačajo.

Imaš še kakšnega kolega, prijatelja, ki gleda na plezanje podobno kot ti?

V starejši generaciji nimam pristašev na tako gledanje. V mladih plezalcih pa velikokrat ob različnih priložnostih, v gorah, pod stenami, najdemo popolnoma isti jezik. Zaradi tega mislim, da je ta način, to mišljenje, dosti bolj podobno mladim generacijam.

Ne vem, če je še vredno omenjati, pa bom: očitali so ti, da ocene težavnosti ocenjuješ po svoje, kako je s to stvarjo?

To je zadeva, ki je še vedno aktualna oziroma se ni spremenila. Očitajo mi, da prenizko ocenjujem težavnostne stopnje v steni. Za tako odločitev bi lahko iskal opravičila v tem, da smo pred leti, ko sem začel svojo plezalsko pot, uporabljali lestvico UIAA in je bila tedaj lestvica zaprta; najvišje ocena je bila 6+. Zaradi tega sem strogo upošteval obrazložitev te lestvice. Vsaka od teh naštetih stopenj do šest ima namreč tudi obrazložitev, besedno razčlenbo, kaj je težavnost štiri, kaj je pet in tako naprej. Nisem upošteval ocene same, ampak bolj obrazložitev, kaj je na primer ekstremno težko in kaj je težko in po tem sem svoje smeri tudi ocenjeval. Pojem »ekstremno težko« je zdaj morda že drugačen; po tisti razlagi, ko je »ekstremno težko« pomenilo šesto težavnostno stopnjo, je to pomenilo mejo padca in to sem seveda upošteval do današnjih dni. Zaradi tega imajo moje nove smeri izredno redko oceno 6 ali 6+. V nobeni od teh smeri, ki sem jih plezal, nisem zaradi ekstremno težkih razmer padel, ali da bi se mi dogodilo kaj podobnega. Težave v teh stenah, ki sem jih prvenstveno preplezal, niso bile tako velike, zato tudi nisem dal najvišje ocene. Zdaj pa je lestvica odprta in se je pojmovanje spremenilo, hkrati pa je nastala tudi velika »komplikacija« s temi ocenami. Ocene zdaj niso realne in iz tega izvira tudi občutek, da so moje ocene nerealne oziroma celo nepoštene.

Kako pa si sprejel ta očitek?

Saj se ne čutim krivega. To je moja osebna zadeva. V vseh letih plezanja sem preplezal veliko novih smeri. Moj motiv je — iskati novo, kar pomeni — plezati prvenstvene smeri. Zaradi tega je tudi ocenjevanje težavnosti tako in tega ocenjevanja sem se tudi zmerom »držal«. Smeri sem zmerom po enakih kriterijih ocenjeval in zdi se mi, da je v teh letih plezanja ocena edina stvar, ki je osebno moja — torej ocena, ime smeri in seveda smer sama, ki sem jo prvenstveno preplezal.

Tvoj plezalski vzpon in razvoj je razmeroma samonikel. Sam si se razvijal, kot je mogoče razbrati iz tvojih besedil, do te stopnje kot jo poznamo danes. Ali si imel zraven kljub temu še kakšnega vzornika?

Lahko bi dejal, da sem se razvijal sam, se sam dokopaval do spoznanj v plezanju. Imel pa sem vzornika. To je Herman Buhl. Ko sem prebral njegovo knjigo (Nanga Parbat, op. ur.), me je ta mož začel zanimati. To je hkrati moj edini resnični vzornik, saj mi še danes njegove misli, ki jih je bil zapisal v knjigi, veliko pomenijo. Drugih vzornikov nikoli nisem imel. Ne vem zakaj, vendar mislim, da je že en vzornik dovolj.

Dejstvo pa je, da je nekaj plezalcev, alpinistov, ki se zgledujejo po tebi. Ti so predvsem mlajši, kar pomeni, da so tvoje stvaritve v stenah že prešle tisto mejo, ko si takorekoč v nekem smislu postal osebno odgovoren za ta mlajši rod, ko šele išče svojo plezalsko, alpinistično orientacijo. Kaj bi jim, recimo, spregovoril, če bi te postavili kot tribuna pred te mlade alpiniste, plezalce?

Čas je zdaj že veliko spremenil. Doba, ki sem jo posvetil zgolj plezanju, je dolga deset let in v teh desetih letih se je tudi v alpinizmu precej že spremenilo. Prav zase pa lahko trdim, da sem eden tistih plezalcev, ki je prav našemu alpinizmu dal zelo svojevrsten pogled na plezanje samo, pa tudi način, kako se teh dejanj lotevamo. Sem eden tistih plezalcev, ki je mogoče prvič plezal v trenirkah, v copatah, pozneje v plezalkah. To je bilo v začetku moje plezarije povsem nekaj novega in za starejšo generacijo nekaj povsem nesprejemljivega.*

Dolina in gora predstavljata zate dvoje različnih koncev življenja. Ko si na gori, je ta svet zate praviloma vzvišen, dolino pa šteješ za trdna tla.

To gledanje predstavlja hkrati dva različna zorna kota. To ni »gledanje« z vrha neke gore, oziroma najvišje točke, to je gledanje neposredno iz dogajanja samega. To je tedaj, ko preprosto — plezam. Tu so pa ta tla malce drugače zasukana kot pa si to predstavljamo v dolini. Iz tega torej sledi tudi drugačen pogled na vse to.

Kaj je zate globina?

Globina mi vzbuja popolno sproščenost, v glavnem pa zelo dobro počutje, ki ga dobim pred odprtim prostorom, kajti prav globina vzbuja v meni neko silno moč in občutek, da bom veliko zmogel.

Torej, če te prav razumem, si vesel, da ni robov, da ni tistih možnosti zatikanja, da vse prosto visi itd. ...

Da, to je zanimiv občutek. Odprt prostor, praznina, ko so hkrati tudi dobre možnosti za napredovanje, vse to daje dosti bolj veličasten občutek moči in pa sposobnosti kot pa neki zaprt prostor.

V PV iz leta 1979 najdemo na koncu sestavka z naslovom Dve smeri pod Olševo opombo, ko praviš: »Le pri tem vzponu so bile okoliščine take, da sem z njimi dosegel največjo skladnost med mislimi in gibi, s tem pa popolno koncentracijo.« Gre za steno, v kateri si plezal Strelčevo peč.

To je zanimiva smer, prvenstvena. Plezal sem jo v Strelčevi peči v precej slabih zimskih razmerah, ko je bila stena na novo zasnežena. Je nizka in je porasla s travo in ima gladke plošče. Vzpenjal sem se sedem ur in prvič mi je uspelo, da sem v eni sami taki plezariji, v taki smeri, dosegel tako popolno koncentracijo, da nisem mislil na nič, niti na okolje, ki me je obdajalo, ne. V bistvu sem bil v smer tako zatopljen, da sem resnično mislil na tisti trenutek, ki sem ga pravkar doživil.

Smer je opredmeteno plezalčevo delo. Tega dejstva pa se nisva dotaknila, kot da naju ne bi zanimalo.

Drži. Za nekatere pomenijo smeri le številke, so pa to v resnici zbir čudovitih in mnogokrat enkratnih doživetij. Da bi to lahko še bolj natančno razložil, moram uporabiti številke: vseh smeri je za manj nekako čez 1400. Pričakujem, da bom v prihodnjem letu slavil, ko bom v prvenstvenih vzponih dosegel številko 400. Na tujem smeri nimam veliko, predvsem je to nekaj ponovitev, je pa tudi nekaj prvenstvenih na zanimivih vrhovih v ZDA, J. Ameriki in pa v Himalaji.

Naveza. Kaj ti pomeni ta pojem?

Današnji plezalci in alpinisti niso spremenili mišljenja, da je v bistvu naveza taka, kot je bila včasih, naveza z istimi cilji, željami, morda le bolj moderno opremljena, vendar pa — osnovna ideja naveze se ni spremenila. Tako je ostala v bistvu neokrnjena.

In za piko najinemu pogovoru še to vprašanje: Bi ti šel po označeni poti na katerikoli vrh gore?

Če bi imel čas in pa željo, brez dvoma da.

* Tako daleč smo že, da spet slišimo klice po nevarnem plezanju — brez tehnične krame. Pravkar smo minili kratko dobo velikega razvoja, ko smo že spet pri tem, da se zalezemo v gore — z golimi rokami! Prosto plezanje v mednarodnem plezalstvu — pa tudi pri nas — spet pridobiva mnoge pristaše in zagovornike. Vse to je treba nujno pravilno razumeti. Nisem proti napredku, to je logično in razumljivo. Nisem zoper to, da imamo danes opremo, s katero premagamo marsikateri problem, ki je bil nekoč nerešljiv. Ne morem pa mimo teh klicev, ki terjajo povratek k naravnemu plezanju, iz preprostega razloga, ker ti klici so! Pogojeni so z nečim, kar je v nas, kar morda šele rojeva današnji čas pa še ne znamo prav razumeti in morda niti ne — razložiti. Ostane nam golo vprašanje, kako naprej!

(Oba citata sta iz gradiva za ciklus intervjujev urednika z dr. Mihom Potočnikom o Zlati navezi, ki so bili na sporedu v okviru Odmevov z gora na II. programu ljubljanskega radia v letih 1979/80.)

MICKA, CILKA IN JURČ S PLANINE LAZ IN ETNOLOŠKI FILM: PLANŠARSTVO V BOHINJU

ANKA NOVAK

Mračilo se je že, ko smo se s planine Jezero po krajšem počitku v sirarni, preurejeni v Viatorjev planinski dom (naslednje leto je pogorel) odpravili v Laz. Na poti je bila kompletna filmska ekipa z vsemi tehničnimi pripomočki. Naslednji dan so stekli tisti kadri etnološkega dokumentarnega filma, ki prikazujejo življenje in delo treh planšarjev iz pašne srenje Studor-Stara Fužina, ki so leta 1978 »planvali« v Lazu, na planini, kjer opuščeni stanovi dovolj zgovorno pripovedujejo, da je premogla nekdaj dosti več planšarjev. Devetnajst stanov je bilo na tej planini in vsi so bili polni. Toliko kot je bilo stanov, toliko »majerjev« je bilo v Lazu. Tistikrat pa so bili tam gori le še trije. Pričakovali so nas. Domačin, ki nam je vozil agregat, nas je nemirno priganjal, češ da nas bo lovila tema in da je pot od jezera do Laza še dolga. Toda počiti je bilo treba, saj je pot od Stare Fužine sem gor za nevarne mestne hodce že sama na sebi dovolj naporna. Pa se nam je predolg počitek otepal. Na poti nas je zajela trda tema. Steza se je zgubljala med peščenimi sipinami, ki jih je nanesel dež. Svetili smo si z baterijami, čakali drug na drugega, da bi ne izgubili svojega »tropa«. »Gora ni nora, je le tisti nor, ki hodi v temi gor,« nam je podrobil Ražnov Joža iz Stare Fužine, ki je bil z našimi tovari vedno daleč pred nami. Prišli smo na Zglavje. Pod Zglavjem se pot spusti v lepo ravnico, ki ji pravijo Poljana. Na levi jo od Zglavja sem obrobajo Miščna glava, Huda rupa, nato Kravsov stop pa Rudne pod njim in nato še Kreda. Na desni strani pa se nad Poljano dvigajo Pogorelčne glave, pod njimi pa je lepa dolina Krnice. »Tu je tako dobra paša! Tu nabirajo arniko, encijan, mah in druga zdravilna zelišča,« mi je ob neki priložnosti pripovedovala majerica. Naprej od Krnice se dvigajo Ta trdé glavé, lepa dolina Čeknojca je med njimi in Žagarjevo glavo, ki s svojo značilno kopasto obliko vselej potolaži, da si že blizu Laza. Kmalu nato se pot dvigne v Ribežne in že te pripelje pod Stop — tako imenujejo Studorci in Fužinarji kraj, kjer se prav pred planino na kratkem odseku pot dvigne in zgoraj odpre (seveda podnevi) pogled na planšarsko naselje, na planino Laz. Nas pa, ki smo tipali po temi, je predvsem razveseljeval Debeli vrh, ki se je s Poljane sem s svojo masivno belino zvesto kazal očem.

Ker je Ražnov Joža že na poti od Fužine do Jezera imel dovolj časa, da je spoznal, da smo čisto navadni mečkači, s katerimi so v gorah same sitnosti, si nas ni upal kar tako pustiti in se predati ritmu hoje svojega konja. To počne vselej tedaj, ko gresta v Laz sama — po sir. Daleč pred nami je bilo slišati topot kopit in kadar je preveč bledele, smo brž po zračni liniji prosili gospodarja, naj nas počaka. Končno smo bili pri Žagarjevi glavi. Še smo drobili za Jožem in njegovim konjem, pa spet počakali, da je bil trop skupaj. Bili smo blizu Ribežnov. No, zdaj boste pa že prišli sami. Ne morem vas več čakati, ne morem več brzditi konja; tako nekako nam je Joža oznanil, da nas zapušča. Debeli vrh, ki se je belo dvigal nad Lazom pa Ōgradi so nas brez Joža tolažili, da smo na pravi poti. Prišli smo v Stop. Lesene »svinge« iz debel in vej prečno vtlakovane v pot blažijo zadnji vzpon. Še malo in bili smo na cilju. Joža je bil že spravil svojega konja pod Andrejev stan, sam pa se je zatekel k Hlipovi Micki v sosednji stan; skupaj sta nas pričakala.

Naslednje jutro so stekli prvi kadri tistega dela filma, ki prikazuje življenje in delo planšarjev na visoki planini Laz. Prav prvi kadri so bili posneti že poldrugi mesec prej, ko so Studorci in Fužinarji »basali« (selili) s svojimi topi v nižjo planino Grintovco (Grintovca). Na večer pred »basanjem«, kakor imenujejo Bohinjski pastirske selitve, je neusmiljeno deževalo. Filmski ljudje so menili, da bo delo padlo v vodo, da bo dež zaustavil Bohinjsce. Tudi sama nisem verjela, da bodo šli na pot, čeprav sem vedela, da se Studorci in Fužinarji še vedno držijo starih pašnih terminov in da ne odložijo pastirskih selitev zaradi slabega vremena. Nasprotno, saj so mi domačini pripovedovali, da je prav takrat največkrat deževno in da basovce rado »pere«. Poprej so se selili na Grintovco na dan pred sv. Petrom, zdaj pa na soboto pred tem praznikom — pač zaradi gospodarjev, ki so zaposleni zunaj doma. Upali smo, da se bo do jutra zvedrilo. Toda ob štirih zjutraj, ko naj bi basovci odšli od doma, je vlivalo, vlivalo — kot iz škafa! Kljub vsemu je Mihovčeva Franca — gospodinja na Mihovčevi gostilni — mirno pripravljala za nas popotnico in nas bodrila: Bodo, bodo basali! O, tudi če bi gnojne vile doli padale! Danes bodo basali, da se le malo uvedri. In so res. Komaj je odjenjal

najhujši naliv, že so se slišali zvonci prvih »tropov«, ki so jih domači gnali v smeri proti Vojam. Trop je v Bohinju enota za živino enega gospodarja. Kar idite! Že gredo! je prišla povedat Mihovčeva Tončka. Tako so nam prvi tropi že ušli. Kot bi se iz zemlje utrgali so si sledili drugi. Spremljali so jih gospodarji, moški in ženske, stari in mladi in najmlajši člani posameznih družin. Basanje je še vedno dogodek, ki spusti v ozračje naboje neke nedoumljive prvinskosti, elementarnosti, ki prežema domačine. Sproži se svojevrstno gibanje, ki mu daje osnovni ritem živina, ko začuti, da je prišel njen čas, čas odhoda na planino. Domačini, ki jo na tej poti spremljajo, so sestavni del tega prvinskega gibanja. Prizor je vreden literarne obdelave! S težavo smo lovili to gibanje, ki je zasvojilo živino in ljudi. Na Grontovci so se Studorci in Fužinarji po krajšem počitku in malici naglo lotili vsak svojega dela. Napravljali so »kravje strehe« ob stanovih. Vsako leto, ko odženo živino s planine, jih odstranijo in zložijo pod stan, da jih sneg ne polomi. Zdaj, ko ni več toliko majerjev v planini, so gospodarji živine dolžni, da pripravijo ob basanju drva za majerje in za »sirarco« (sirarno). V ta namen so tedaj žagali kar bruna razpadlega stanu. Majericam se je mudilo s čiščenjem stanov in posodja, sirarju pa s čiščenjem v sirarci. Tako je bilo ob prihodu na Grintovco. V Laz so se preselili planšarji iz Grintovce čez štirinajst dni, ko se je tudi na to visoko planino preselilo poletje. Avgusta je bilo, ko so prišli za njimi in so s kamero spremljali njihov delovni dan. Tako je v filmu dobilo svojo zrcalno sliko življenje in delo treh domačinov iz pašne srenje Studor — Stara Fužina, ki so tedaj ohranjali planšarstvo pri življenju v Grintovci in v Lazu. To so bili Marija Gašperin, p. d. Hlipova Micka iz Stare Fužine (roj. 1916), Odar Cilka (roj. 1919), p. d. Posodnjekova izpod Studóra (Bohinjci ne pravijo iz Studora, ampak izpod Studora in s tem jedrnatno povedo, da je bila gora poprej kot njihova vas), siril in nekaj malega tudi majaril pa je Lovrenc Cvetek, p. d. Jurč iz Stare Fužine. Tri dni smo ostali v Lazu z njimi, jih spremljali pri zagonu živine na pašo, pri molži, pri delu v sirarci, pri čiščenju »baretov« (kravjekov), pri pripravljanju in uživanju hrane. Takrat so imeli na planini trideset molznih krav in prav toliko jalovcev ter sedem koza. Bili so trdna družčina. Micka in Cilka sta že nad širideset poletij preživljali s svojimi tropi na teh dveh planinah, Jurč se jima je pridružil šele potem, ko se je upokojil v jeseniški železarni. Prvo poletje po upokojitvi je preživel kot sirar na sosednji planini Dedno polje. Gospodarji so prigovarjali majericama, da bi pasli na opuščeni planini Jezero, za katero pravijo, da je najlepša, da ima najboljšo pašo in je dobro založena z vodo. Toda vse zaman. Micka in Cilka se nista hoteli ločiti od njunih planin, tako je Jurč moral za njima. Ti trije so ob nemi filmski govorici pripovedovali o svojem življenju in delu v planini. Planšarici sta razen tega prikazali tudi, kako sta pred poldrugim desetletjem še povijali šopke iz gorskega cvetja in jih pošiljali v dolino. Pošiljanje šopkov domačim in prijateljem v dolino je stara planšarska navada, ki še ni zamrla. Vendar, odkar so se s tako zredčile vrste planšarjev in so čez glavo zaposleni z drugim delom, cvetja več ne povezujejo v šopke

Ražnov Joža kaže, kako so nosili s planine sir. Iz arhiva Gorenjskega muzeja v Kranju.

Foto Anka Novak



Planina Laz, 1978. Micka in Cilka povijata šopek gorskih rož (rekonstrukcija). Iz arhiva Gorenjskega muzeja v Kranju.

Foto Anka Novak



Planina Grintovca —
p. d. »Grintovca«.
Ob snemanju
»basanja«. Iz arhiva
Gorenjskega muzeja
v Kranju.

Foto Naško Križnar,
VI/78



na način, ki ga je videti v filmu. Zbiranje cvetja za take šopke, v katere so povezovali po določenem zaporedju planike, zeleno abrato, murke — »porcline«, rododendron — »burjo« in drobno belo cvetje, je zahtevalo precej časa, tudi povijanje cvetja v šopek je zamudno delo. Take šopke so nosačem sira privezovali na veliko, spodaj okovano palico — »šteklarco«, ki jim je bila opora pri prenašanju težkih bremen. Velike hlebe sira, težke po 35 do 40 kilogramov so še v desetletju po drugi vojni, dokler niso uredili poti za vožnjo z živino, nosili nosači s studorsko-fužinarskih planin po tri, štiri ure daleč do doma. Do okrog leta 1930, ko je bilo gor več živine, so bili hlebci sira še večji; tudi po 50 kg so bili težki. V planini Laz je v sirarci kotel, ki drži 500 litrov. Nekdaj je bilo toliko mleka, da so dvakrat na dan sirili — posebej mleko od večerne in posebej od jutranje molže. Kadar je bil kotel poln mleka, so pri enem sirjenju napravili 50 kg težak hleb sira. Jurč in Joža sta pokazala, kako so poprej sir nosili v dolino. Zavila sta ga v rjuho iz domačega »prta« — platna, zavezala daljši vogal v zanko in Jurč je položil Jožu breme na pleča in ga s pripravljeno zanko oprl ob čelo in glavo. Zdaj vozijo sire s konjem na majhnih vozeh z dvema gumijastima kolesoma in vlačulami.

V jeseni smo spet obiskali naše planšarje, ko so se iz Laza po dvotedenskem postanku na nižji planini Grintovca vrnili na senožeti v Voje, kjer ostanejo do prvega novembra, določneje do dneva pred tem praznikom. V Vojah se jim vsako leto pridruži še

Kuharjeva Micka iz Stare Fužine, ki sicer majari na dveh drugih planinah — v Blatu in na Ovčariji. Kuharjeva, ki je prav tako pustila v planinah že več deset svojih poletij, je s svojim stanom vred tudi dobila svoje mesto v filmu; v sekvencah, ki prikazujejo življenje planšarjev na jesenski paši v Vojah. Tako je film trajneje zaznamoval poslednje štiri planšarje, ki so tedaj ohranjali pri življenju planšarijo v tej pašni srenji.

Jurča ni več. Pred dobrimi tremi leti so ga hudo bolnega prinesli s planine. Že leto, dve poprej mi je tožil, da se najbolj boji basanja. Imel je težave z dihanjem. Naporno pot je premagoval tudi tako, da je jezdil na konju. Tudi delo v sirarni ga je zmagovalo. Večkrat je moral prenehati sredi dela ob sirarskem kotlu, da si je nabral moči. Micka in Cilka sta mu pomagali. Tudi tisto poslednje leto, je do zadnjega upal, da bo vzdržal. Nič ni zaleglo prigovarjanje domačih, naj se vrne v dolino. Preveč se je čutil odgovornega za delo, ki ga je prevzel in rad ga je imel. Sirarsko delo se mu je priljubilo še v deških letih, ko je hodil z očetom sirit po blejskih planinah. Gore so ga spet zvabile, ko je bil upokojen. Gospodarji živine so mu zaupali in ponosen je bil, da so bili ob koncu planine zadovoljni z njegovim delom v sirarni. Še vročičen je blodil o svoji živini in o siru. Bolezen ga je iztrgala goram. Onemoglega so morali prinesiti v dolino, že čez dober teden je omagal. Micka in Cilka sta iz Laza poslali lep šopek gorskih rož — Jurču v slovo. Tudi encijan, ki je prav takrat cvetel, sta mu poslali v šopku z gora.

Micka in Cilka sta ostali sami, brez Jurča, s katerim sta osem let delili delo, skrbi in dobro voljo. Pa vendar, življenje gre svojo pot. Ko pride čas, planine spet vsako leto znova vabijo v gore planšarje in živino in vsako leto znova spet oživi življenje na Grintovci in v Lazu. No, lani sta se majerici prvič izneverili Grintovci, zaradi stanov, ki so že zelo slabi. Poletje sta preživel v Lazu in jesen v Vojah. Lani se jima je pridružil s tropom iz domačega hleva tudi Ferjanov Zdravko izpod Studora; kot majer je preživel svoje šolske počitnice z njima v Lazu. Tudi sirijo zdaj kar sami. Pomagajo si. Majerici, ki imata zdaj za seboj že nad petinštirideset let trdega planšarskega dela in izkušenj, prenašata svoje znanje na mlado moč, ki jima je v veliko oporo. Drug drugemu so potrebni.

Hlipovi Micki je bilo pet let, ko je šla s svojim stricem prvič v planino. Sneg je zapadel v Lazu, avgusta enkrat je bilo. »O, koj me je zeblo, pa čevlje sem imela take, da so mi prsti ven gledali,« se spominja Micka svojega prvega doživetja v Lazu. Avgust je majerjem na visokih planinah že dostikrat zagodel. V takih primerih so morali živino krmiti z »murovo«, senom, ki so ga nasekli »na poljani«, kakor imenujejo prostor med stanovi. Murovo so hodili sečt v planine, preden je prišla živina gor, kakšne štirinajst dni prej, da se je trava obrasla. Sušili so jo in shranjevali na »telečnjek«, tako imenujejo prostor ob zadnji čelni strani pastirskega stana, kamor so ponoči zapirali teleta. Z murovo so krmili ob slabem vremenu teličke, kadar je zapadel sneg pa tudi krave. Od doma so v takih primerih hodili pomagat majerjem. Če sneg več dni ni skopnel ali če je zmanjkalo krme, so morali živino odgnati domov. Cilka se spominja,



Planina Laz (LAZ). Hlipova Micka in Posodnjakova Cilka pomagata Jurču pri sirjenju; sir v rjuhi prenašajo s škripcem na prešo (kjer ga z lesenim obročem oblikujejo v hleb). — Iz arhiva Gorenjskega muzeja v Kranju.

Foto Drago Holinsky '75

da ji je bilo dvanaest ali trinajst let, ko je šla prvič v Grintovco in Laz, da je domačim pomagala pri sušenju murove. Planšarje moraš biti od majhnega navajen, pravijo planšarji. Micka je potem kot dekletce hodila pomagat teti, ki je majarila. Pa »kešt« — hrano ji je vsak teden nosila gori. Po štirinajst dni je pri njej ostajala. »To ti pride v kri,« je pojasnjevala. Leta 1937 je zamenjala teto sredi »planine« (čas paše na planini), ko je obnemogla zaradi bolezni. Od tedaj naprej se sklenjeno vrstijo poletja, ki jih preživlja kot planšarica v Grintovci in Lazu. Prav tedaj je začela majariti na teh dveh planinah tudi Cilka. Takrat je bilo v Lazu še okrog deset majerjev in majeric pa sirar, ki je imel dovolj dela samo v sirarci in se ni ukvarjal še z majerskimi opravili. Po starih postavah tudi ni smel imeti živine s seboj. Na ta način so se gospodarji zavarovali, da bi ne bilo goljufij pri tehtanju mleka. Sirar je moral namreč po vsaki molži stehitati mleko od vsakega »tropa« posebej, tj. od krav vsakega gospodarja posebej in si skrbno beležili količino namerjenega mleka. To je bil ključ, po katerem so si gospodarji delili izkupiček od prodanega sira, po tem ključu so delili tudi skuto, drugi produkt sirjenja, ki je imela pomembno mesto v bohinjski prehrani. Planšarji v Lazu se še vedno ravna po tem ključu. Skrbno tehtajo in beležijo količine mleka posameznih tropov, kar ni šala. Poprej so majerji skrbeli za svojo živino. »Najemnic« (živina drugih gospodarjev) so imeli poprej le od nekaj gospodarjev. Zdaj pa, ko ni planšarjev, vsi pritiskajo, vsi bi radi dali svojo žival na planino. Tako pase zdaj majerica razen krav iz domačega hleva še najemnice od petih ali šestih gospodarjev. Po trinajst molznih krav sta lani imeli vsaka v oskrbi, prejšnja leta pa tudi po šestnajst. Lani so predelali v sir vsi trije skupaj 18 000 kg mleka. Zdaj delajo tudi manjše sire; le-te radi kupujejo planinci. Velike sire prodajajo vsako leto na Kravjem balu. To je polnomastni sir ementalске vrste. Brez težav ga prodajo.

Zdaj ko sta Cilka in Micka že stari majerici, ki brez planin ne moreta, se spominjata začetkov svojih planšarskih poti. Bili sta mladi in prav nič jih ni vleko v planine. »Takrat mi je bilo sedemnajst let. Nič rada nisem šla planvat. Bala sem se, kako bom zmogla. Pa sem morala poprijeti. Prvo leto sem le domače tri krave molzla, naslednje leto pa že šest.« Podobno je pripovedovala o sebi Micka: »Nisem šla v planino, ker bi se mi tako priljubila, ampak si moral iti, živino je bilo treba odgnat gor. Potlej se mi je pa priljubila.« O samostojnosti, nadrobni porazdelitvi delovnega dne in skrbi za živino, ki jo planšarju nalaga življenje v gorah, je še pojasnjevala: »V planini moraš imeti razpored, kaj je treba narediti. Pa vse moraš narediti! To je tako, kot če greš na 'siht'. Le da moraš sam skrbeti za delo, pa da jutraj prav vstaneš, da vse postoriš. Teden dni traja, da se utiriš. Prve dni živina 'klubje', tri do štiri dni traja, da jo ukrotiš in navadiš nase. Če je lepo vreme pa da je živina zdrava in da si sam zdrav, pa gre. Delo že opraviš, če jutraj prav vstaneš, pa da ga prav razporediš. O, to so pa žalostni spomini, če se nesreča naredi! Je šel junč čez rob, sem bil pa ves iz sebe. Sem rekel: 'O, po kaj sem jaz prišel!' Pa gledaš, kdo ti bo pomagal. Si kot divja koza, ki se vsega boji. Koliko sem eno leto pretrpel, ko so bile krave bolne! Si se bal, kako boš noč prebil.«

Pa je bilo življenje v gorah radodarno tudi z veselimi spomini na mlada leta, ko so se majerji iz sosednjih planin med seboj obiskovali. Iz Laza so hodili plesat na Dedno polje in na planino Jezero. Tričetrt ure so porabili na poti čez Krevsov stop do Dednega polja, do Jezera pa so prišli v eni uri. »Smo se kar zmenili. Enkrat smo šli mi na to ali na drugo planino, drugič so nam pa vrnili obisk. Pa z Grintojce smo hodili v Blato, smo si pa z baklami svetili, ko je tako grda pot.« Enkrat na leto so jo čez Ograde ubrali tudi na Krstenico — na ples, majerji iz češnjanske srenje pa so jim obisk vrnili. Ob sobotah in nedeljah zvečer so hodili. »To smo plesali! Celo noč! Zjutraj si moral pa mlestiti!« In domačini so prihajali iz doline in plesali z njimi. Tako je bilo tudi jeseni, ko so prišli s tropi v Voje.

Vsako leto, obvezno, so obiskali Triglavsko jezera pa Vodnikovo koč; majerji z drugih planin prav tako, vendar ločeno, vsaka planina zase. Iz Laza so šli čez Globoke na Rjave mlake, na Prehodavc do Sedmerih, nazaj pa čez Štapce na Tičarico, Ovčarijo, Dedno polje, čez Hudo rupc pod Kreda in čez Krevsov stop nazaj v Laz. »Leta 1944 smo pa še v Trento šli. Smo plesali tam ko sto hudirjev!« In gore, ki so leta pobirale njihove moči, so se globoko vsekale v zavest teh planšaric tudi s svojo mogočno lepoto. »Me ne spravite v drugo planino! Pa Cilke prav tako ne! So že rekli, da bi pasli na planini Jezero. Še pred nekaj leti so tako govorili. Ing. Masnak nas je nagovarjal. Pa da bi čredinke gori naredili. Ampak Debeli vrh, Ograde so se mi tako priljubile!« je Micka s pomenom v naglasu razložila, da ne more stran. »Ni lepšega pogleda kot je iz Bistrice, z avtobusne postaje nazaj na vrhove Ograd, Debelega vrha in Triglava. Vidite, pa tukaj s tegale okna je tudi tako lepo videti Debeli vrh!« je odgnila zaveso na oknu Hlipove hiše in pokazala, kako ji pozimi iz tople hiše uhajata misel in pogled na zasneženi Debeli vrh. Letos, ko pride čas basanja, jo bo spet zvalil gori. Cilko tudi! Prav gotovo. Če bosta le pri zdravju.

NA GOLICO

IVANKA KOROŠEC

Poln avtobus nas je bilo, ko smo se izpred železniške postaje na Jesenicah odpeljali do Planine pod Golico. Vreme ni bilo obetavno, a smo bili tudi s takim, ki »gor drži«, zadovoljni. Bilo nas je le sedemnajst na tem izletu, drugi so se bili premislili, ali morda zavolj slabega vremena ali pa zategadelj, ker na take nezahtevne izlete gledajo nekako zviška — in raje ostajajo doma. Tine, vodja skupine, je predlagal, naj bi našo turo vendarle nekoliko spremenili — povzpeli naj bi se prav na Golico, ki sicer ni bila v narčtu; soglasno smo seveda tak predlog sprejeli.

Pred restavracijo na Planini pod Golico se je izletnikov kar trlo. Večinoma so se pripeljali z avtobusi ali pa kar s svojimi »konjički«, zato, da bi si natrgali nekaj prelepih šopkov narcis, jih nekaj tudi pomendrali, bi nekoliko pohrumeli naokrog in potem spet odbrenčali v dolino. Nas sedemnajstero pa je vzelo pot pod noge in ko smo minili nekaj cestnih ovinkov, smo že zagledali Golico. Pozdravljala nas je s svojim golim vrhom.

Promet je bil na gori ta dan kar precejšen. Srečevali smo mnoge skupine izletnikov, ki so se že vračali, mnogi pa so tako kot mi, šli navzgor. Slišati je bilo govorico vseh vrst, primorsko, dolensko in štajersko. Je pač maj in Golica v tem času najbolj vabljiva. Doživeli smo vse možne vremenske spremembe — deževalo je, bilo je sončno pa spet oblačno in vetrovno, dokler se ni spet vse ponovilo. Tako so se anoraki kar selili iz nahrbtnikov na prosto in narobe. Prišli smo nad gozdno mejo. V dobri uri in pol smo prisopihali v hudem vetru do nove, še nedograjene koče. Koča je tik pred otvoritvijo pa so nas vseeno sprejeli tako ljubeznivo v malokateri planinski postojanki. Planincev-izletnikov se je bilo kar trlo, zasedli so vse možne prostore in prav lepo je bilo videti razložene pisane dobrrote, ki so hitele menjavat svoj dosedanji prostor. Skozi okroglo odprtino smo se zrinili na ploščo prvega nadstropja, si iz elementov in opeke uredili imenitno klop in že naslednji hip so nas postregli s čajem. Po marsikaterih planinskih kočah s sladkorjem ne skoparijo, tako da je tak čaj le presladkan krop, ki ne odžaja. Goliški čaj pa je bil ravno prav sladak in še čudovito je dišal. Oskrbnik oziroma »predsednik gradbenega odbora« nam je zaupal, da bo koča, ko jo bodo odprli, prava romarska pot Jeseničanov in okoličanov in najbrž se ni dosti zmotil. Koča ima čudovito lego in stoji prav tam, kjer je nekdanja prvotna koča, ki je bila med vojno požgana. Če bo oskrbnik v njej tudi v prihodnje tako ustrežljiv in prijazen ter kljub gneči prav nič nervozen, bo to gotovo zelo priljubljena izletniška točka.

Povzpeli smo se tudi na sam vrh Golice, 1832 m; od koče je oddaljen približno dvajset minut. Po travnati strmini se je pomikala pahljača volnenih ovčjih hrbtov. Le ena sama samcata ovca je stala ob poti, daleč proč od črede. Mulila je travo in se ni ganila. Veter je pihal z vso močjo; anorake nam je napihoval kot balone. Tako smo se bolj ukvarjali s tem nagajivim vetrom, kot pa z uganjanjem, zakaj naj bi bila ovca sama, zunaj tropa. Na vrhu se je odprl očem prelep razgled. Koroška z Vrbskim jezerom in svetlečim trakom Drave je bila pod nami kot na dlani. Medtem ko je tu gori neusmiljeno pihalo in se začelo še deževati, je bilo v dolini jasno, celo sončni žarki so se prikradli na kvadratka polja. Strmeli smo daleč čez meglice, kjer je bilo v meglenih obrisih slutiti na levi Beljak, na desni pa Celovec. Pod nami se je razprostiral Rož s svojo značilno ravnino, ki na severni strani meji na Dravo, na jugozahodu, jugu in vzhodu pa na obronke Karavank in sega vse do Sreja, Šentpetra in do Bistrice v Rožu. Prav pod nami pa je Šentjakob, veliko naselje z mogočno cerkvijo. Lica so nas že pekla zaradi vetra, a v srcu nam je zaigral že skoraj pozabljen napev:

»Rož, Podjuna, Zila,
venec treh dolin,
mila domovina, narod moj trpin ...«

Seveda smo stopili za korak še na avstrijsko stran. Potem smo med vedno gostejšimi kapljami opremili planinske izkaznice z žigi in se v diru spustili spet v dolino. Prišli smo do tiste osamljene, nepremične ovce. Ugibali smo, kaj bi utegnilo biti narobe z njo, saj je trop pozvanjal daleč na drugem koncu pašnika. O tem smo obvestili oskrbnika. Dejal nam je, da si je ovca poškodovala nogo in da zato ni v tropu. Prijetno je z ljudmi, ki se zanimajo tudi za žival ob poti — ne pa samo za cesto pred sabo. Posijalo je celo sonce in spet smo bili na Planini pod Golico. Tam se je skupina razpršila. Sedem jih je ostalo, nas deset vztrajnih pa je odšlo še navkreber proti Črnemu vrhu.

Šele tu smo videli prave poljane narcis. Trate so, kot bi bile pogrnjene s finim belim pajčolanom. In spet sem navdušena — vsi smo enakega mnenja — narcise so lepše v naravi kot pa v vazi. Taki pogledi nam še dolgo dehtijo v spominu. Pot se od Črnega vrha proti Javorniškemu rovtu ves čas polagoma spušča. Hodili smo počasi skozi gozdove, po poteh, posutih z odpadlim smrekovjem, pa spet čez poljane z belimi narcisi. Iz doline smo razločno čutili bližino Jesenic, čeprav mesta ni bilo videti. Rjavoderč oblak dima in smoga je oznanjal tej čudoviti pokrajini, da je tam v kotlini čisto drugače...

* * *

Je še kje dežela na svetu, ki bi premogla kaj takega? Je še kje kaj lepšega kot so te preproge cvetja? Je še kje narava sama poskrbela za tako lepoto? Včasih so oblaki svojo cunjasto sivino razvlekli in tedaj so dolina, rovti, senožeti, zasijali še bolj zeleno, vonj narcis pa je bil še bolj omamen. Ustavili smo se na kraju, kjer nas je narava presenetila s svojo bohotnostjo, s sočnimi sokovi življenja. Po grebenih je zapihalo, zavelo je po pobočjih, narcise so se nagnile in so kot beli val zaplale po poljanah; zašumelo je v bukvah in čutili smo, da smo pomirjeni. Tako se človek znebi vsakdanjih skrbi, tesnobe, ko mu ostaja le spoj s prelepo gorsko ubranostjo.

Ko smo se bližali domu na Pristavi, je spet začelo pohlevno deževati. Lahko smo kar čutili, kako vse raste, kako se vse napenja, nabreka... V dolino smo odšli peš, do avtobusa, ki nas je odpeljal v našo vsakdanjost.



Hoja in plezanje po gorah pred 100 leti.

Takole so si nekdaj predstavljali pogumne gornike pri »dričanju« po strmih sneženih pobočjih. Ostro nabrušeno oklo cepina zlovesče štrli navzgor in »gospod bi se mogli ob nesrečnem padcu še zabosti«.

NEPREPLEZANA SMER

DAVORIN KODELE

Ob polnoči je Dare že pri meni. Z avtobusom se odpeljeva do Nove Gorice. Pripravljena sva, da bova na vlak dolgo čakala. Do pol štirih dremljeva na lesenih klopeh in poskušava vsaj malo zaspati, saj nama bo to še prav prišlo.

Končno pride ta vlak. V toplem vagonu prespiva skoraj vso pot do Bohinja.

Mrzel zrak naju sprejme, ko izstopiva. Vreme bo držalo. Oprtava si težka nahrbtnika in se še v temi odpraviva proti spodnji postaji gondolske žičnice na Vogel. Nahrbtnika naju kmalu ogrejeta, le v roke, v katerih drži smučarske palice, se ostro zajeda mrzel bohinjski zrak. Molče stopava po poledeneli cesti ob jezeru. Na desni naju spremlja bleščeča bela ploskev zamrznjenega jezera, na levi pa spi mračen gozd. Smrekove veje se pod težo belega zimskega okrasja globoko priklanjajo. V mislih premlevam podatke o Mihčevi grapi. Še nikdar nisva plezala kake strme grape. Upam, da nam bo šlo.

Še v temi prideva do žičnice. V bližini ni nikogar. Pri postaji se usedeva in dremaje čakava, da se zdani. Ko prvi jutranji žarki obarvajo vrh Pršivca, se odpraviva na ogled. Rjavo skalo zakriva megla. V megli ne bova tvegala vzpona. Odločiva se, da bova še malo počakala. Prezgoda je še, da bi kar obupala.

Čakanje se mi zdi kot zatišje pred bitko. Globoko v sebi sem vznemirjen, zmeraj sem tak pred pomembnejšim vzponom. Zdi se mi, kot da se bo zdaj zdaj izpolnilo nekaj težko pričakovanega. Nekaj, zaradi česar stojiva zdaj tukaj. Nekaj, kar me znova in znova žene v stene. Vsak vzpon me poteši le za trenutek. Potem se počasi, vendar zanesljivo izoblikuje želja po novem, še nedoživetem. Kako nebolgli so tisti, ki ne vedo kaj bi s svojim življenjem počeli. Moje je polno pričakovanj in hrepenenja za cilji, za katere bi mnogokrat marsikaj drugega opustil. Če bi sto let tako živel, ne bi dvomil, da ima tako življenje svoj smisel.

S prebujajočim se dnem postaja megla vedno redkejša. Rjava skala počasi razkriva svoje oblike.

Napočil je najin trenutek. Sneg je trd in zmrznjen, zato pod steno proti vstopu v grapo hitro napredujeva. Ko prideva iz gozda, sva pod izrazitim razom, ki nama zapira pot. Da ne bi spet iskala poti skozi gozd, se odločiva, da splezava na raz in poskusiva od zadaj priti v grapo. Vsak po svoje se lotiva strmega skoka, ki odpira pot na položnejši del raza. Ko priplezava na raz, uzreva pod nama grapo. Prehoda, ki sva se ga nadejala, pa nikjer. Povsod so sami previsni skoki.

Nad Bohinjem je zablestel krasen zimski dan. Pršivec in sosedi žarijo v škrlatnih jutranjih barvah. Ne morem se sprijazniti z mislijo, da bova tako lep dan zapravila. Za vrnitev in ponoven vzpon je že prepozno. Ko ogledujem steno nad sabo, se mi utrne odrešilna misel. Zakaj pa ne bi poskusila naprej po razu?

Na hitro se odločiva in ker ni posebnih težav drug za drugim splezava naprej. Hitro napredujeva in kmalu nama ni več žal, da sva zgrešila vstop v grapo.

Tam, kjer žičnica preči raz, se strmina položi, zato si privoščiva počitek. Od tu je prekrasen razgled. Ves Bohinj leži pod nama. Če ne bi bilo treba še pred nočjo priti na vrh, bi sedel in gledal.

Čisto blizu naju se pozibava gondola. Ljudje naju radovedno opazujejo. Spremljevalca nama kričita, naj se vrneva, češ da ne bova zmogla čez. Najbrž sva bila podobna planincema, ki si domišljata, da je mogoče kar po bližnjici priti na vrh.

Treba je naprej. Strmina še ni prehuda in снег dobro drži, zato splezava še naprej drug za drugim, da ne bi zgubljala časa z varovanjem. Tako splezava vse do vznožja vršne stene, ki se strmo dvigne v enem samem skoku do roba.

Tu se morava varovati. Dare poskuša po skalnem razu. Vse skupaj ni videti preveč obetavno, pa kljub temu poskuša. Ne gre. Potem poskusi levo za robom.

Vrv počasi drsi skozi roke. Dolgo traja preden me pokliče, naj mu sledim. Za robom me pričaka zelo strma in delikatna prečnica. Dare varuje na močnem rušju, ki štrli iz snega. Pod nama so sami previsi. Globoko spodaj se vidi dno grape. Končno sem z veliko truda kos prečnici in pritovorim težak nahrbtnik do Dareta. Da se ne bi preveč premeščala na nerodnem stojišču, nadaljuje Dare. Strmina ne popušča. Za varovanje in v pomoč pri napredovanju imava le rušje, ki tu in tam štrli iz snega. Vse skupaj je precej negotovo. Po treh raztežajih se strmina unese. Do vrha ni več posebnih težav. Ob sončnem zahodu stojiva na robu. Utrujena sva, vendar srečna. Bogatejša za novo doživetje.

Pospraviva opremo, prečiva pobočje in v mraku sestopiva po Žagarjevem grabnu.

V mislih pa se že rojeva novo vprašanje: Kam prihodnji konec tedna?

Od takrat do danes sem preplezal še veliko smeri, v sebi pa že nosim misel na novo ... Vem, nekoč bom moral nehati. Svoje zadnje smeri ne bom nikoli preplezal, ostala bo v meni kot neizpolnjena želja ta — nepreplezana smer.

* * *

Desni raz Rjave skale. Prva plezala Davorin Kodele in Darko Hrovatin, AO Vipava, 16. 1. 1982. Ocena smeri: 75/30—60°, prečka 80°, višina 750 m.

IZ STARE BELEŽNICE

STANKO RAVNIK

Dolga vrsta let je že minila, odkar so moji planinski sovrstniki: Ciril Čop, Maks Medja in Andrej More — brez mene, ker sem imel še poškodovano nogo — nekega junijskega dne rano zjutraj prestopili v Martuljku zeleno gozdno mejo. Pri vstopu ZA AK jih je lepota gorskega sveta prevzela, da so kot okameneli obstali. ŠIROKO PEČ in druge vrhove je pozlatila jutranja zarja. Dolgi in široki plaz, sprva zelo strm, v izteku pa položen, je bil osvetljen le s posameznimi sončnimi žarki. V spodnjem delu se je po robih ruševje že otreslo ledenega oklepa in po zelenilu se je pasel trop gamsov. Iz zamaknenosti jih je zdramil glas: »Fantje po kaj ste prišli tako zgodaj zjutraj v moje lovišče, da mi gamsov ne boste plašili!« Lepota jih je tako prevzela, da niso opazili lovca, ki je stal za podrtim viharnikom.

»V Amfiteater smo namenjeni,« so mu odgovorili fantje.

»Če imate resnično ta namen,« je nadaljeval lovec, »vas moram o nečem podučiti: Gore sprejmejo v goste samo izkušene in drzne planince. Slabičem in vsiljivcem nastavljajo celo vrsto pasti: padajoče kamenje, veter, megla, dež, mraz, led in sneg. Vse te pasti sem spoznal in občutil, ko sem bil tri leta na fronti v Dolomitih. Sovražnih napadov se nismo bali. Ko pa je začel pihati veter in je začelo padati kamenje, je bilo nevarno in ni šlo brez poškodb in smrti. Še huje je bilo pozimi. Mraz, sneg, led in plazovi so terjali veliko žrtev. Poglejte fantje, iz doline se že dviga megla. Če vas ta zaloti v skalah, se boste težko rešili, posebej ko vidim, da ste še zelenci, saj sploh niste opremljeni za plezanje, nimate cepinov, vrvi, obuti ste pa slabše kot kravji pastir v dolini. Zato vam svetujem: Tu se odpočijte, nato pa se vrnite v dolino.«

Zmagala je jeseniška trma. Fantje so se poslovili in nadaljevali pot preko valovitega mehkega plazu. Na strmem plazu niso imeli težav in so hitro napredovali. Ko pa so prišli do grebena, pokritega z ruševjem, jih je že zajela megla, a so kljub temu našli stezo, ki se je strmo vzpenjala. Megla jih pri plezanju ni ovirala. Igraje so iskali nove prijeme, razpoke in kar lepo so napredovali. Na lovčevu svarilo niso več mislili. Želja, priti na vrh, jih je prevzela. Še ko so se znašli na ozki polici pod visokim previsom — niso odnehali. Šele ko previsa niso zmogli, so se zresnili. »Nas je megla ujela v past?« so se spraševali. Odložimo nahrbtnike in poskusimo preplezati previs z »ravbarsko lojtrico«. Toda tudi to jim ni uspelo. Cirilu je iz nahrbtnika padla ponev; utonila je v megli. Udarci so jih prestrašili. Ko pa je še veter razpihal meglo, so pod seboj opazili globino. Bilo jih je strah. Treba je sestopiti. Strah jih je spravil skoraj v jok. Samo kako? Niso imeli vrvi, ne kladiva, ne klinov. Ciril je bil več v plezanju po električnih drogih, predlagal je: »Zrtvujmo nahrbtnike, porežimo jermene in jih s hlačnimi jermeni povežimo in imeli bomo zasilno vrv.« Megla spet zakriva strmino pod njimi. Z dolgim jermenom so se izmenično varovali in se počasi po trebuhu plazili v globino. Ko so pristali na plazu, so se šele sprostili. Srečno so prišli ZA AK.

Minilo je petnajst let po neuspelem plezalnem poskusu v Martuljku. Andrej More-Gandi in Maks Medja sta postala izkušena plezalca in gorska reševalca, Ciril ni imel več časa za hribe, jaz sem pa po »skalaški dolžnosti« bil vezan na delo v Gorenjski zimski športni podzvezi in nisem zašel med plezalce.

Gorenjska zimska športna podzveza je 19. marca leta 1938 razpisala prvenstvo Gorenjske v slalomu na Vršiču. Dan pred tekmovanjem smo šli na Vršič — bilo nas je nekaj nad 60 tekmovalcev in 4 organizatorji tekmovanja. Do hotela »ERIKA« je bila pot kopna, močil nas je le dež, že od Kranjske gore sem. Pihal je tudi južni veter, ko smo po ozki stezi prišli do graničarske karavle (danes Mihov dom). Od tu naprej ni bilo niti poti, niti steze. Južnega mokrega snega je bilo še veliko. Navezali smo smuči in jih omotali s platnenimi trakovi ali jermeni, da je hoja v breg bila lažja. Do Koče na Gozdu je naša karavana dobro napredovala, zastojev ni bilo. Od tu naprej smo določili »vodjo«

in »piko«. Vodja je bil ing. Zdravko Zore, za »piko« pa je bil določen Pero, star, izkušen planinec. V dežju smo prišli do višine 1350 m. Nenadoma je ozračje pretresel močan pok. Poku je sledilo grmenje in še novo grmenje. Odjuga je sprožila težke skladownice snega izpod Škrlatic, Razorja, Prisojnika in vzhodnih grabnov. Fantje, bodimo skupaj, to so plazovi, je šlo od ust do ust. Tiho smo nadaljevali pot do predzadnjega ovinka pod Erjavčevo kočo na višini 1450 m, ko se je severno nad nami sprožil plaz. Zračni pritisk nas je pometal po bregu in le prvega, ing. Zoreta, je potegnil s seboj v globel. Imel je srečo. Sam se je rešil iz plazu in smo mu le pomagali. Do koče na Vršiču je bilo blizu. Kmalu smo premočeni vstopili v topel planinski dom. Še isti večer smo izžrebali in razdelili tekmovalne številke, narisali in razobesili načrt »tekmovalne proge« in uravnavali »stoparice«. Zjutraj nas je presenetila megla, ki pa se je hitro dvignila in posijalo je sonce. Ob 8. uri je bil skupen odhod na teren. Beno in Jaz sva pripravljala progo; potekala je od Močil proti Vratcam—Slemenu, dolga je bila okoli 300 m, višinska razlika pa okoli 200 m. Ob 11. uri je bila proga nared. Zastavice so plapolale, telefon je deloval in tekmovalje se je v redu pričelo — in tudi končalo. Popoldne smo vsi srečno odsmučali v dolino. Tudi ing. Zore je z izposojenimi smučmi vozil še vedno kot vodja pred nami in Pero svoje dolžnosti kot »pika« ni pozabil. V svoji sreči, da smo izpeljali prvenstvo Gorenjske v slalomu — se nismo zavedali, kakšno srečo smo imeli, ko smo ob južnem vremenu, in to celo v dežju, šli konec marca na Vršič. Prav čudno je bilo, da odjuga ni še sprožila plazu izpod »Vratice« in da pri teptanju in trasiranju tekmovalne proge nismo ob novem snegu sprožili plazu. Če bi se? Bi nas pokopal vse.

LJUBO RAZPOTJE...

MIRA GASER

Kadar te takole drobno bitje, ki ga še za pošteno smet ni, prisili, da preživiš čudovito jasno soboto in nedeljo med štirimi stenami ob vročih čajčkih in tabletkah, pač lahko od jeze in žalosti potegneš odejo čez glavo, da te ne moti bleščava snega, ki se iskri tam gor po vrhovih, ali pa se vseeno podaš na potep, kar takole s peresom v roki. Virus naj se pa kar pod nosom obriše...

Najbrž bo že kar nekaj let od tistega doživetja, sicer pa to tako ni važno, ko v meni še vedno živijo tisti svetli dnevi, kot bi jih preživela včeraj, in mi svetijo ob takih dnevih, kot je današnji. Kako je to odrešujoče, da ima človek dosti take rezervne duševne hrane!

Z Marjo in Borisom jo kar sredi tedna popihamo iz meglene Ljubljane (prvo hribi, potem študij) v jasno naročje gozdov in gore, tja gor v tisti paradiž pod Široko pečjo in Oltarji, tja v prijazni bivač III. Zvezde nam zvečer obljublja stalno vreme in megla v dolini je od zgoraj prav prijazna (ampak samo od zgoraj). Posedamo po ograji okrog bivaka in z Marjo kmalu začneva koncertirati, najin bas pa kot ponavadi zataji. Ni zlomek, enkrat morava Borisu dokazati, da zna in zmora tudi on peti. Potem, ko nam mraz zleze do kosti, smuknemo v bivač, se od znotraj pogrejemo z žganci, od zunaj z odejami in polni sladkih pričakovanj na jutrišnji dan zaspimo.

Jutro je jasno, sveže, iz krnice pod nami se dvigajo rahle meglice, skozi tančico teh meglic pa že sijajo Široka peč in obe Ponci, pa Oltar in tam nekje zadaj Škrlatica. Zaljubljeno pogledujemo tja gor proti Mali Ponci in jo vznemirjeno snubimo s pogledi. Boris vzame Vodnik v roke, ga slavnostno odpre in skupaj še enkrat zmolimo opis poti, ki nas bo pripeljala v ljubljeno naročje gore. Sprva ni dvoma, kam naj krenemo — krnica je samo ena, njen začetek med Široko pečjo in Ponco jasen, tudi trije macesni kot kačipot zelo razločno in ponosno kraljujejo na edini zeleni terasi daleč naokrog. Zdi se nam, kot da plešemo čez lahko pečevje, a čeprav je na videz vse skupaj zelo preprosto, je vendar tako sladko vznemirljivo, kar takole brez vrvi in klinov, brez posebno natančnega opisa, v nam doslej še neznanem svetu; prosti kot ptice plavamo vedno višje in višje v tem kristalno jasnem, svežem jutru. Macesni, sicer že bolj na redko posejani, se že barvajo, z rosnih vejic se ob dotiku vsipajo kristalčki po razgreti koži in tako prijetno hladijo... Globina se pod nami veča, zanos raste, raste morje megle pod nami, rastejo misli in besede, čustva kar kipijo iz preozkih prsi; saj bi nas lahko še razneslo od sreče in kipeče moči, če nas ne bi tu pa tam opis v Vodniku, ki se ne sklada čisto z okolico, v kateri smo, malo postavil na tla. Ampak samo malo. Če ni ravno pri roki »večji, v desno nagnjen skalni rob«, ga pa polščemo. V izobilju mnogih

skal in poči in grapic se že najde kaj pripravnega za opis. In tako plešemo ples kipeče mladosti čez krasno skalno plesišče, s krasnimi oprimki in stopi in s še lepšim razgledom. Sonce pridobiva na moči, mi pridobivamo na višini, ura pridobiva na času. Glede opisa res nimamo težav, saj smo vsi kar hitro zadovoljni, pa saj smo že tako visoko, da bi že težko zgrešili, saj se vidi tu z grebena vse tja do Triglava. Oh, ljubo brezpotje, ljuba samota, še krokarji se sončijo kje med kakšno travo, ko pa je tako toplo in prijazno to jesensko sonce. Kar poleni ti ude, zakaj jih ne bi stegnil malo čez te skale pa malo pobingljal z njimi, kaj bi hiteli, saj nismo na hitrostnem plezanju. Pa vendar... v Vodniku piše, da bi zdaj tu moral biti širok iztek grape, ki se končuje na grebenu. Grape tu res ni; še malo poprek čez steno, bomo že naleteli spotoma na kakšno grapo. Stena postaja vse težja, grape pa ni. Boris in Marja se mučita čez neki skalni skok, jaz jo pobrišem že prej navzgor, da bi se izognila težavam, pa se zalezem v čuden majav svet in šele čez nekaj časa vsa zadihana, opraskana in trepetajoča, prilezem do Marje in Borisa. A izteka grape ni, ni grebena, le stena je... Spet prečimo, končno — grapa, ki nas pripelje na greben.

Prvič po dolgem času, ko nas že mraz tiplje po prstih, se spomnimo ure. Štiri popoldan je. Gledamo opis. Nikjer nekačnega vmesnega grebena, ki bi pripeljal na vrh Male Ponce. Prvič se nam tudi posveti, da morda le nismo tam, kot smo si ves čas domisljali, da smo. Pa vendar — levo je Škrlatica, te ne zgrešiš, mi pa smo nekje na enem grebenu med Poncami ali pa med Oltarjem in Ponco. Tam nekje spodaj na melišču pa mora biti bivač I. Kaj piše v Vodniku za to pot do bivaka I?

»Po strmem žlebu do skalnatega skoka, kjer nam jo lahko zagode strmo snežišče. Obvezan cepin.« Hm, cepina ravno nimamo... sicer pa tako najbrž nismo vrh tistega žleba, ki ga opisuje Vodnik. Žleb pa vendarle je, kar po njem, spodaj že vabi nov bivač. Tudi skalnat skok se najde, pa ga preplezamo, pa še bolj strm žleb, še večji skok in potem sami skoki in stena, globoko spodaj pa snežišče, melišče... Za nameček se skala vse bolj kruši in ura je pet. Objem gore, po kateri smo tako hrepeneli, je vedno bolj čvrst in zaljubljen. Hm, gora nam očitno vrača ljubezen; hitro nazaj, da ne postane še ona tako strastna, kot smo bili mi še pred kratkim. Popihamo jo nazaj na greben, potem pa kar naravnost navzdol po drugi strani. Pa je tudi na tej strani grapa — prepad. Torej — spet nazaj na greben pa lepo mirno po stari smeri, odkoder smo prišli. V mraku tu lahko zaidemo. Marja ponuja čokolado, najbrž upa, da bi možganom ne škodila; pa gre le stežka »dol«. Spet prečimo steno in do skalnatega skoka, ki sem se ga prej »uspešno« izognila po svoji varianti, prilezemo že v popolni temi. Začuda imamo s seboj baterije, in to vsi trije — ampak ne čelnih, tako da ostane za manevriranje samo še ena roka (in dve nogi, hvala bogu). Drug drugemu svetimo čez skok in nekako ga minemo. Globine pač ni več, samo ozek svet svetlobnega stožca, tako da je kar nekako lažje (če verjameš v to).

Še nekaj prečenja, pa smo na starem grebenčku, kjer smo prej bingljali z nogami in občudovali panoramo. Kolikor nam je ostalo v spominu, je od tu zdaj svet lažji. Ampak — ne hvali dneva pred večerom, oziroma večera pred nočjo. Od nekod se pripodi megla in naenkrat se počutimo, kot bi nam nekdo potegnil kletko čez glavo. Begamo sem in tja, iščemo znane oblike in prehode, pa je vse tako tuje, neznano; tako prepadno in neprehodno je nenadoma vse skupaj. Tu nekje bi moral biti izrazit skalni stožec, a je vse tako neizrazito; kot prikazni se rišejo iz megle skalne oblike, ko se nanje vsuje snop svetlobe. Tu je rob, tam je rob, dol iz globine štrli neka škrbina, kdo ve, če je prava? Vedno manj smo prepričani, da vemo, kje smo. Nazadnje prične iz megle še rahlo rositi. Gora nas vedno bolj zapira v svoj harem. Naš obupni beg traja od šestih do devetih, toda kletka ima zapahnjena vrata. Brez smisla; ne preostane nam drugega, kot da se pripravimo na tisto, kar smo v svojih glavah že od mraka naprej potihlo kuhali, na bivačiranje. Kolikokrat sem že sanjala o bivaku nekje visoko v gorah: kakšna »lučkana« polička, pa puhovka, pa zvezde, zvezde... Zdaj je tu, bivač namreč, o puhovki in zvezdah ni ne duha ne sluha, tudi glede poličke se moramo sprijazniti s skromno grapico, ki je široka ravno za naša tri sedala (po JUS). Navlečemo nase vse, kar le kolikortoliko diši po kakšnem bombažu, sintetiki, volni...

Estetski videz ni pomemben. Delamo počasi, zavzeto, slavnostno, vse skupaj je še najbolj podobno pripravi na kak obred. »Morda pa le prigoljufamo kakšno minuto,« je naš skrivni motto. Do jutra je še devet ur — bog si ga vedi kakšnih? Pedantno posedamo po izpraznjenih nahrbtnikih, ostala šara je razstavljena po bližnjih poličkah, krokarjem na ogled (sicer pa, kateri je le tako neumen, da bo v taki pusti noči trfotal okrog). Čez noge vržemo Marjino pelerino in zložimo po kolenih naše salamino in kruhovsko bogastvo. Potem se začne načrten napad na čas. Marja počasi reže čim tanjše koščke salame in kruha, midva z Borisom, vsak s svoje strani, sveto spremljava vsak njen gib, potem vsi skupaj spoštljivo pospravimo obrok. Ritual se nadaljuje do viška, ko vse tri že pošteno tišči na prepono in moramo zaradi objektivnih razlogov obred prekiniti. Razveselimo se dejstva, da nam je uspelo pregnati eno celo debelo uro. Sledi nov napad na čas. Ob bateriji nama Boris bere časopis (podnevi je bil zvit v tulcu, skrbno prijet na nahrbtnik in seveda tarča mojih pikrih pripomb). Zdaj sem prav zvest in hvaležen poslušalec. Baterija je, žal, vedno šibkejša, tako smo tudi ob to orožje.

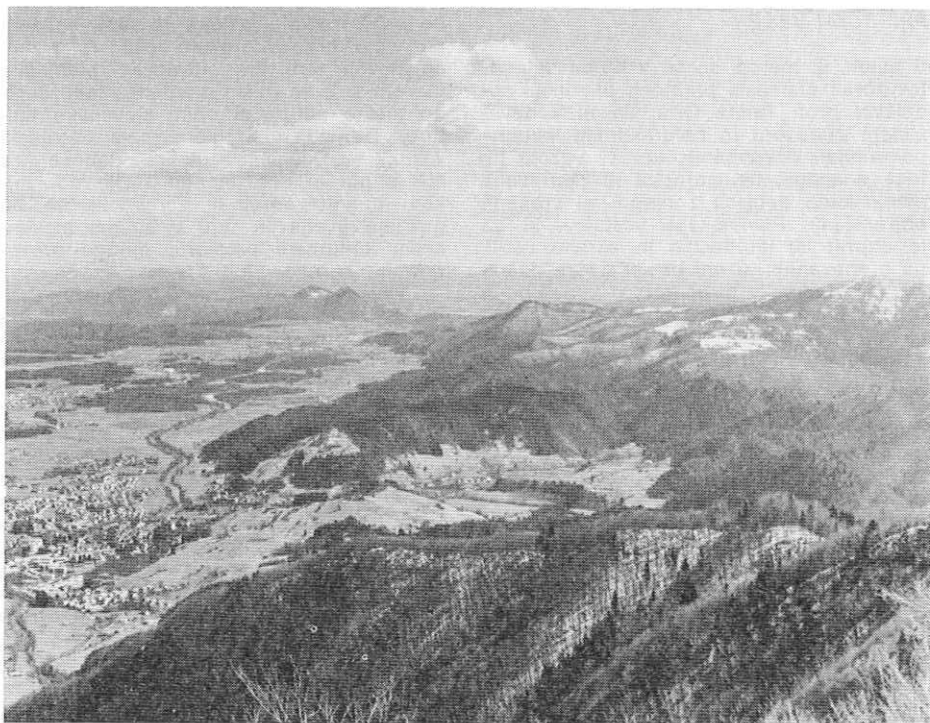
Spet je šla ena ura. Vsake toliko časa, ko se nam zdi primerno, stavimo, koliko je ura. Boris pravi enajst, Marija deset do enajstih, jaz deset čez enajst. Nekajkrat Boris uga-ne točno do minute in slednje je razlog, da se kak krokar na smrt prestraši, ko zasliši v gluhi noči iz mračne razbite stene čudne glasove, na las podobne človeškemu kro-hotu. Upravičeno ga je lahko strah! To ugibanje nam vsaj približno uspeva do kakih dveh ponoči, dotlej namreč preganjamo čas s flavto in grli, iz katerih se kotali čudna mešanica raznih pesmi, kar se pač trenutno kdo spomni. Borisu dokaževa, da tudi on zna peti, saj če noče, da njega zebe bolj kot naju, mora pritegniti zraven svoj bas. No, ob dveh ponoči pogruntamo, da ima Boris še eno pelerino in jo potegnemo čez glave, ker prha prehaja že v rosenje. Sama privlečem od nekod še svečko, prižgemo jo pod krilom pelerine in nenadoma postane bolj toplo — vsaj občutek je tak, pa tudi sicer se kar tepemo, kdo bo držal izvor toplote in svetlobe v rokah. Vsake toliko časa se menjavamo v častni službi; ampak čas, čas se nam začne najprej potihno, potem pa zmeraj bolj naglas posmehovati. Postanemo njegovi ujetniki in pogajanja je konec. Ne popusti niti za minuto, čeprav v začetku zagnano barantamo za ure. Potem pride še zaspanost, trpijo Borisova ramena, trpi Marjin vrat, trpijo moje noge, najbolj pa trpijo zadnje plati nas vseh. Gledam svečko in njen plamen ..., gledam svečko in njen plamen ... drsim ... drsim ... čutim svečko in njen plamen in se napol popečena zdramim. Potem gledam Marjino roko, ki drži svečko, svečka se začne nagibati, Marija se začne nagibati ... HOP! primem svečko in zbudim Marjo. Ta simfonija dremanja in zbujanja se potem ponavlja v nedogled. Tu pa tam komu uspe z obrazom ugasniti svečko in izza pelerine se zareži tema, globina, megla, mraz, divjina. Mi pa se stisnemo skupaj, prižgemo svečko in spet smo v malem, a nekam bolj prijaznemu svetu. Končno pa potrkna na vrata naše najlonske izbice tudi dnevna svetloba; sprva plaho, potem pa čisto zares in kolikor bi radi, se kar ne moremo skopati iz ozkega prostorčka, kjer smo prebili noč. Sklepi so trdi in okorni, vse poka in škriplje, o včerašnji mladostni lahkotnosti in zagnanosti ni sledu. Kot zarjaveli stroji se počasi izmotamo iz obilja cunj, potem pa sledi zajtrk. Malo nelagodno požiramo zalogaje in skrbi nas, če je kletka že dvignjena. Z velikim pričakovanjem stopimo nekaj korakov navzdol, v včerašnji »pre-pad« in ugotovimo, da ni tako hudo. Kmalu se nam odpro oči, svet postane spet znan in srce veselo poskoči. Udi se nam razmehčajo in ne potrebujemo niti pol ure pa smo na melišču. Od tam je le še uživaški spust do treh macesnov, potem pa kar napol po nogah po vsega navajenih zadnjih plateh do ljubega prijaznega bivakca, ki je tako vabljiv s svojimi toplimi, mehкими odejami.

Ne vem, če sem že katero noč tako sladko in udobno spala kot tistega sivega megle-nega dne gor na bivaku III ...



Hoja in plezanje po gorah pred 100 leti.

Pravilna drža cepina iz plezalnih priročnikov sta-rih mojstrov. Gorje tistemu, ki si je upal poleti v kopno skalo bez cepina! Dolga desetletja so bila potrebna, preden so mojstri spoznali, da je cepin v kopni skali pravzaprav le v napoto.



Sorško polje s Šmarno goro z Lubnika

Foto Albert Sušnik

društvene novice

IVAN BREZNIK

24. februarja so se številni mariborski planinci poslovili od nenadno umrlega Ivana Breznika († 22. 2.). Od vsega začetka je delal pri Pohorski vzpenjači, prej pa pri njeni prednici, sedežnici Habakuk, in tako je dan za dnevni prihajal v stik s planinci. Sodeloval je pri krajevnih družbenopolitičnih organizacijah, vendar se je pri PD Maribor-matica najrajši posvečal mladim planincem. Kot dolgoletni mentor planinske skupine na osnovni šoli v Radvanju, v vznožju Pohorja, je znal otroke navdušiti za gore, kot vodnik pa jim je nešteto odkrival lepote Pohorja, Kozjaka, Boča, Ojstrice in Triglava. Tudi pri izletih za odrasle planince je bilo leto za letom omejeno njegovo ime; zlasti rad jih je vodil na Škrlatico. Največ požrtvovalnosti pa je pokazal ob vsakoletnem planinskem taboru v Julijskih Alpah, ki ga prireja PD Maribor-matica in na katerem otroci poslušajo poučna predavanja v okviru planinske šole, se učijo planinskih veščin, hodijo na izlete v bližnje gore, ob večerih pa se sprostito ob tabornem ognju, razve-

selijo ob petju, igrah in skečih. Med tistimi, ki so največkrat prispevali, da jim je taborjenje ostalo v nepozabnem spominu, je bil prav Ivan Breznik.

V imenu PD Maribor-matica se je od pokojnika poslovil Vanč Kosi.

Sredi pohorskega gozda (tretji od leve je I. Breznik)

Foto F. Vogelvik



V petek, 9. marca, so se v Klubu delegatov zbrali planinski prijatelji, planinski sodelavci prof. Tineta Orla, da bi v nevezanem pogovoru in neformalnem »slogu« pokramljali o spominih, ki nas vežejo na tega znanega, neumornega in marljivega planinskega delavca z njegovimi srečanji ob urejanju Planinskega vestnika, ki ga je dobrih 30 let vestno in skrbno vodil, pa o snovanjih, ki naj bi veljala za delovne »poudarke« v prihodnje, o uspehih pa tudi o tistem delu življenja, ki ni prizanášalo tudi Tinetu.

Tako je v svojem priložnostnem nagovoru označil to srečanje Marjan Oblak, predsednik Izvršnega odbora Planinske zveze Slovenije, ko je želel predvsem podčrtati — ob Tinetovem odhodu iz aktivnih vrst pri delu s Planinskim vestnikom — namen in razlog, da je Planinska zveza Slovenije pripravila tak in tako prijeten večer našemu zvestemu planinskemu prijatelju in tovarišu.

In če zraven dodamo že tisto »prozo«, ki jo najdemo navadno samo v številkah, potem moramo zapisati, da je Tine od leta 1949, ko je postal urednik naše osrednje planinske publikacije Planinskega vestnika pa do leta 1979, ko je to dolžnost odložil, bil neposredna priča snovanja, ki je prešlo v živo planinsko zgodovino, pa naj bo to na področju dogajanj v planinskem svetu, ko je spremljal posamezne prireditve, akcije, manifestacije, ko je s svojo črko in besedo reševal prenekatero zapleteno razvojno nujnost, beležil domače in tuje

dogodke na planinskem in alpinističnem področju in ko je s svojo večšo roko znal uravnavati tudi tok slovenske planinske literature, ki je našla dandanes tako častno mesto na polici obče slovenske kulture. Tretjina dobe, kar izhajaja Planinski vestnik, pomeni 30 knjig, debelih za 650 strani in več, mnogo stotin dopisnikov, mnogo spretnih peres, ki so se pozneje uveljavila tudi v širšem slovenskem kulturnem prostoru, mnogo prevodov in priredb tujih člankov in zapisov — vse to je oblikovalo v Tinetu Orlu moža, ki bi ga mogel v tem pogledu komaj kdo prekositi. S svojim širokim razgledom tudi po svetovni literaturi in planinski kulturi, dodaja k vsemu temu nekaj tistega dragocenega vzdušja, ki v mednarodnih merilih pomeni — sodelovanje s svetovnim planinstvom na enakovredni ravni v vsakem pogledu.

V pogovoru, v katerem so govorci predvsem obujali prijetne spomine na srečanja s Tinetom — »planinskim Orlom«, so sodelovali tudi Friderik Degen, ko se je spominjal predvsem tistih let, ko sta s Tinetom še skupaj »predsedovala«, on v Mariboru (pri PD Maribor-matica), Tine pa v Celju; prof. Evgen Lovšin, ki je prinesel s seboj kar izvod prvega letnika Planinskega vestnika, ko ga je začel Tine urejevati, v katerem je našel zapis izpod njegovega peresa »Pogled nazaj in naprej« in v katerem se zrcali tudi za današnji čas še dosti veljavnih resnic. Predvsem tole (kar je prebral tudi prof. Evgen Lovšin tudi ob tej priložnosti): »Pri vsem našem delu za novo usmerjanje alpinizma moramo imeti pred očmi, da temelji socialistična družba na proletarskem humanizmu, na pravi, pristni svobodi človeka, ki je ukrotil anarhistični razvoj proizvodilnih sil; da gre pri nas res za olepšanje življenja množic, za zdravo, vedro, nezagrenjeno uživanje vseh lepot našega sveta. In naša naloga je, da kažemo pot v gore vsem, ki so željni prirodnih krasot, prvobitnosti in vsega, vsega, zaradi česar hodimo v gore« (PV 1979, stran 40). Dr. Matjaž Kmecl se je spomnil Tinetove pronicljivosti, njegove vesele nature, ki se ni ustrašila »zagosti« tudi kakšne »originalno vesele dogodivščine«. Dr. Miha Potočnik je svoj nagovor povezal predvsem s poslanstvom Planinskega vestnika, ki ga je vsa leta varoval skupaj s sodelavci dosedanj urednik Tine, in s pomenom, ki ga ima to glasilo za planinstvo pri nas zdaj in v prihodnje.

Skratka, iz vseh teh »navrženih« misli je zvenela prizrčna struna planinskega tovarštva, ko je tudi sobesedništvo tisto, ki planinstvo povezuje, in ko so tudi izkušnje tiste, ki kažejo pot naprej, in ko je vse skupaj posoljeno s pristnim prijateljskim vzdušjem, pa naj bo to na planinski poti, v planinski koči ali pa v pogovoru na planinsko temo ob kateremkoli času. Tako je zaokrožil svoj prispevek temu zanimi-



vemu večeru tudi predsednik Planinske zveze Slovenije Tomaž Banovec.

Sedanji urednik Marijan Krišelj pa je »ponovil« pogovor, ko sta se pred kratkim s Tinetom pogovarjala o Planinskem vestniku in o rečeh, ki Vestnik zadevajo tam, kjer se rojevajo tudi skrbi zanj.

Pa je novega urednika zanimalo, kako da je Tine vsa ta leta, kar jih je prebil pri Vestniku, kako je vse to delo, poleg svojih rednih obveznosti — zmogel. Pa je Tine odgovoril: »Narava me je obdarovala s trdnim zdravjem. Z njim sem to zmogel!«

In mi vsi skupaj mu želimo, da bi tako še dolgo ostalo.

M. K.

PD RADOVLJICA: RAJE TOPLA ENOLONČNICA KOT SUHA HRANA IZ NAHRBTNIKA

Radovljiški planinci so na letni konferenci v marcu ugotovili, da je to društvo po številu članstva — vseh je 2286 — na četrtem mestu v Sloveniji. Članarino pobirajo poverjeniki in sicer od Žirovnice do Podnarta, dobro se povezuje tudi z ostalimi PD v občini.

Največje breme nosi gospodarski odbor, saj skrbi za tri planinske postojanke. Lani so denar obračali za redno vzdrževanje in za odplačevanje dolgov za žičnico. Le-ta je iz doline v Pogačnikov dom prepeljala 35 000 kg raznega materiala. Pogačnikov dom je obiskalo 3000 planincev; sploh se je promet v postojankah povečal, ne le zavoljo višjih cen in večjega obiska, pač pa tudi zato, ker se planinci raje odločajo za tople obroke kot pa za suho hrano iz nahrbtnika.

MO je imel med zimskimi počitnicami pri Valvazorjevem domu tradicionalni smučarski tečaj za mladino in to v dveh izmenah po 40 otrok.

Zelo aktiven je AO. S člani so izvedli odpravo v bolivijske Ande. V Draškem vrhu sta se smrtno ponesrečila dobra alpinista in tovariša — Milan Mravlje in Vili Tavčar. GRS ni imela velikih reševalnih akcij, posvetili so se preventivnemu delu in izpopolnjevanju znanja. Izvedli so zimski tečaj pri Valvazorjevem domu.

Člani AO in GRS zaslužijo pohvalo za pomoč, ko so vedno radi pomagali pri delih na postojankah ali na žičnici.

V tovarni Plamen v Kropi deluje planinska sekcija, samostojno prireja pohode, udeležuje pa se tudi drugih takih prireditev, predvsem pohoda železarjev Slovenije.

Prihodnje leto bo minilo 90 let od ustanovitve društva, praznovali bodo 25-letnico MO, 20-letnico GRS in 10-letnico pobračenja s PD Ravna gora iz Varaždina. Odbor je že pripravil okvirni program praznovanj. Zaključna osrednja proslava bo v septembru 1985.

Člani: Anton Štular, ing. Janko Pogačnik, Helena Pogačnik, Janez Primc, Lenčka Primc, Metod Purgar in Marko Purgar ter Danilo Eniko so prejeli značke za prehojeno planinsko pot.

Predsednik Finžgar se je oskrbniku Markunu in njegovji ženi zahvalil za dolgoletno sodelovanje in jima izročil spominsko darilo z željo, da bi še dolgo tako skrbela za Valvasorjev dom.

Navzoča sta bila tudi Tone Bučer kot predstavnik PZS in predsednik SO Radovljica tovariš Šetina.

V. M.

OB 80-LETNICI PD CERKNO: NA VEČER PRED OTVORITVIJO JE GOREL KRES...

Planinsko društvo Cerkno je med najstarejšimi na Primorskem. Ustanovljeno je bilo 28. februarja 1904 — komaj dva meseca po ustanovitvi PD Idrija. Že pred ustanovitvijo je bilo enajst planincev iz Cerkna včlanjenih pri Soški podružnici SPD.

Na ustanovnem občnem zboru so med drugim razpravljali tudi o društvenem področju, ki naj bi obsegalo Cerkljansko s Porezno in Blegošem, Baško grapo s Črno prstjo in sosednjimi vrhovi. Tako so se tudi planinci iz Baške grape včlanili pri podružnici SPD Cerkno. Podružnica je ob ustanovitvi štela 57 članov.

Že 11. avgusta 1904 je podružnica priredila planinsko veselico s pestrim kulturnim programom. Čisti dobiček je znašal 276 kron. Isto leto so markirali vse pomembnejše poti na okoliške vrhove in tudi na Črno prst. Cerkljansko podružnico SPD so ustanovili planinci iz vrst narodnih buditeljev, ki so delovali v kulturno prosvetnem delu. Po ustanovitvi društva so organizirali več izletov. Posvetili so se raziskovanju jam in kulturnim prireditvam.

Dne 7. januarja 1906 je bil tretji občni zbor. Na njem so v glavnem razpravljali o gradnji planinske koče na Poreznu. To leto so se cerkljanski planinci udeležili tudi otvoritve planinske koče na Črni prsti. Že isto leto je bila tudi njihova Koča na Poreznu pod zasilno streho. Odprli so jo 11. avgusta 1907 »ob veliki udeležbi planincev...« je zapisal kronist. Na večer pred otvoritvijo je na Poreznu gorel velik kres, po zraku pa so švigale rakete. »Ta dan je bil nadvse slavnosten, ne samo za cerkljansko temveč za vse slovensko planinstvo...« lahko spet preberemo zapis kronista. Otvoritve pa so se udeležili tudi planinci iz Češke.

Med aktivnimi organizatorji zasledimo tudi pokojnega Petra Brelaha iz Cerkna; v planinski organizaciji je deloval še po osvoboditvi.

Toda, tudi tistikrat so živeli nepridipravi. Jeseni 1908 so v Koči na Poreznu po-

vzročili precejšnjo škodo; odtrgali so celo strel vodni drog. To leto so bili nadelali novo pot v Pasice, kjer je partizanska bolnišnica Franja. Tu je Peter Brelih prebil večino počitnic, ko je izsekaval stopnice v živo skalo. Dne 23. avgusta 1908 so pot v sotesko slovesno odprli. »Nova pot se je napravila v divne Pasice, to je skalno sotesko, polno slapov, tesni in drugih prirodnih krasot...« je zapisano v poročilu za občni zbor. Tu so potem prirejali veselice. Ko pa je izbruhnila I. svetovna vojna, se za Pasice ni nihče več zmenil. Osamljene so bile potem vseh 25 let italijanske okupacije. Take so jih med NOB našli partizani, ki so v varnem zavetju zgradili znamenito bolnišnico Franjo.

Cerkijanski planinci so to leto organizirali prvi izlet na Triglav. Oskrbovali so kočo na Poreznu; v letu 1909 je imela 226 obiskovalcev.

Na občnem zboru 1910. leta so sprejeli predlog, da cerkljanska podružnica SPD sproži akcijo za reorganizacijo osrednjega odbora SPD, da bi tako dosegli večjo samostojnost podružnic. To akcijo so ob podpori drugih podružnic uspešno zaključili, za to ima največ zaslug prav cerkljanska podružnica.

1911. leta so cerkljanski planinci v Koči na Poreznu silvestrovali, prav tako tudi 1912. leta.

Zadnji občni zbor pred I. svetovno vojno je bil 6. januarja 1914. Članov je bilo tedaj 65, Kočo na Poreznu je obiskalo 150 planincev. Ko je izbruhnila I. svetovna vojna je planinska dejavnost počasi ohromela. Dostop na Porezen je bil dovoljen le s posebnim dovoljenjem. Po I. svetovni vojni, 26. decembra 1918 so bili sklicali občni zbor podružnice. Obravnavali so razmere, v katerih se je znašlo društvo ob italijanski zasedbi. Leta 1922 je bil drugi in zadnji občni zbor podružnice po vojni. Z odlokom italijanskih oblasti je bilo razpuščeno tudi planinsko društvo. Kočo na Poreznu so zasedle italijanske obmejne straže in niso dovolile prenehati v Cerkno nepremičnin. Koča je začela propadati. Od nje je v letu 1945 ostalo le še nekaj žalostnih ruševin. Ohranjena pa je vpisna knjiga.

Po osvoboditvi so planinsko organizacijo v Cerkno obnovili. Ustanovni občni zbor je bil 13. julija 1946. Zopet so razpravljali o obnovitvi Koče na Poreznu. Domenili so se, da ne bodo obnavljali stare, temveč bodo preuredili bivšo italijansko vojašnico pod vrhom. Dne 26. novembra 1948 so sklenili, da se bodo obnove takoj lotili. Čez zimo so izdelali okenske okvire in drugo. V maju 1949 so pričeli delati. Material so prenašali na Porezen v koših in tudi s konji. Obenem so na vrhu Porezna postavili tudi spomenik padlim borcem v ofenzivi 1945. leta.

Otvoritev koče in spomenika na Poreznu je bila 14. avgusta 1949. leta. V društvo so

bili vključeni tudi planinci iz Podbrda. Tako je v letu 1950 štel PD Cerkno 579 članov. To leto je bilo na Poreznu že 2316 obiskovalcev. Odprli so zavetišče na Robiden-skem brdu in v Počah za zimske mesece, ko je ikoča na Poreznu zaprta.

Ob 50-letnici otvoritve prve koče na Poreznu je bila spominska svečanost; ob tej priložnosti so odkrili spominsko ploščo. Društvo je prevzelo včasno oskrbo Lovski dom na Črnem vrhu.

V decembru 1958 so neznanci dvakrat vlomili v Kočo na Poreznu in jo precej izropali. Vlomilcem so prišli na sled. V letu 1959 so odprli zavetišče na Bevkovem vrhu, predvsem dobrodošlo za planince na Slovenski planinski transversali. Nekaj let kasneje so ga ukinili, ker je hišni gospodar umrl. Odprli pa so zavetišče v Ravnah. V tem času je prejelo priznanje več aktivnih planincev.

Zaradi vse večjega obiska na Poreznu, ko so v ta gorski svet začeli zahajati tudi tujci, so cerkljanski planinci pričeli razmišljati o gradnji nove koče na Poreznu.

Ob tej priložnosti je prav, če se spomnimo tudi Robovega Toneta; ta je mnogo let tovoril z mulo material za postojanko. Mula je poginila, Tone je umrl. PD Cerkno se je znašlo pred vprašanjem, kako oskrbovati postojanko. V tem času pa je krajevna skupnost Novaki zgradila cesto na Razpotje. To je prišlo prav cerkljanskim planincem, še posebej zato, ker misel na novo kočjo ni usahnila. Zgradili so enajst kilometrov ceste proti vrhu Porezna, ki rabi le za tovorni promet. Tako je bil rešen problem oskrbe in bili so za korak bliže novi koči. Ni pa šlo vse gladko. Denar je PD Cerkno zbiralo s tombolo, pa ga je bilo premalo. Dobili so še družbena sredstva in priprave za gradnjo so stekle. 1974 so na stari koči odkrili spominsko ploščo Andreju Žvanu-Boristu in po njem poimenovali kočjo. PD Cerkno je sodelovalo tudi pri postavitvi spomenika 97 ustrleženim borcem v Jesenici; borce so zajeli v Poreznu, 23. marca 1945. Leta 1975 so razvili prapor in to leto so skupaj z Gorenjskim vojnim področjem, Kosovelovo brigado in ZB Cerkno, organizirali prvi spominski pohod na Porezen v spomin na tragedijo 23. marca 1945. Letos je bil že deveti pohod. Skupaj z idrijskimi planinci so uredili Idrijsko cerkljansko planinsko pot. V osnovni šoli — spomenik NOB — so dobili mentorje za mladinski odsek, ki dobro deluje. Udeležujejo se orientacijskih pohodov, kjer beležijo lepe uspehe. PD se je povezoval z družbeno političnimi organizacijami, še posebej s krajevno organizacijo ZB Cerkno. Združujejo vse oblike planinskega dela, razen alpinizma. Nekaj članov je včlanjenih v alpinistični odsek PD Idrija in so zelo aktivni. Za večjo družabnost organizirajo vsako leto v mesecu maju srečanje na Lajšah (vrh nad Cerknem).

Zadnja tri leta marljivo grade novo planinsko kočo na Poreznu, ki je že pod streho. Če bo šlo vse po sreči, bodo letos dela zaključili, kar bi še posebej oplemenitilo visoko obletnico društva. Ob tem jubileju bodo izdali posebno značko, mladinski odsek pa bo izdal jubilejno glasilo.

Ob tem jubileju moramo tudi ugotoviti, da je bilo gospodarstvo v PD Cerkno vedno vzorno, tako na postojankah kot v splošnem; pozabiti pa ne smemo tudi aktivnih starejših planincev. Veliko so storili po II. svetovni vojni za razvoj planinstva. Izmed vseh naj omenimo le Viktorja Jereba, ki še vedno spremlja delo mlajše generacije, ki dobro nadaljuje planinsko tradicijo v dolini pod Poreznom.

Janez Jeram

PD TOLMIN: TOLMINSKO PLANINSTVO V ŠTEVILKAH

Planinci iz Tolmina in okolice so 17. marca na svojem občnem zboru lahko z zadovoljstvom ugotovili, da je bilo minulo leto planinsko uspešno.

Lani so zaključevali dela pri koči na planini Razor. Uradna otvoritev bo na začetku letošnje sezone. Da so dela lahko opravili, je mnogo pomagala finančna pomoč PZS iz sredstev za gradnjo visokogorskih postojank (200 000 dinarjev). Mnogo dela so opravili prostovoljno in sicer na koči okrog 800 ur, pri ureditvi ceste na planino pa 580 ur. Tako bo koča na Razorju v novi sezoni v prijaznejši preobleki sprejemala goste — ljubitelje planin. Kočo je lani obiskalo 5300 obiskovalcev, prenočevalo pa je 1400 domačih in 65 planincev iz tujine.

Pri urejanju ceste med planinama Podkuk in Razor je tolminskim planincem pomagalo soško gozdno gospodarstvo; za pomoč se jim društvo toplo zahvaljuje.

Primorski planinci so na svojem področju organizirali dva meddruštvena odbora. PD Tolmin je zdaj sedež novega Posoškega meddruštvenega odbora, ki združuje planince severnoprimorskih občin. Predsednik tega odbora je Rudi Rauch, ki je pred več leti prizadeveno in uspešno vodil PD Tolmin.

Jamarji so lani zapisali v svojo kroniko nov rekord — 419 metrov globine, ko so raziskovali jame in brezna na Tolminskem Migovcu.

Za alpiniste pa skoraj ni besed, s katerimi bi jim mogli izreči srčno priznanje: opravili so nič manj kot 630 alpinističnih tur (vzponov, pristopov in turnih smukov). S povprečnim številom 21 tur na člana sekcije, so bili najuspešnejši v primorskem odseku in sodijo med najaktivnejše v Sloveniji. Za seboj imajo kar 90 prvenstvenih smeri; mnoge od teh imajo naziv »Tolminska smer« ali »Primorska smer«. Le tisti,

ki vsaj malo poznajo, koliko naporov terjajo vzponi, koliko človeških preizkušenj, bodo znali oceniti pomen dejanj, ki so jih uspeli opraviti alpinisti v svetovnih gorstvih.

Prizadeven je bil tudi mladinski odsek, člani GRS pa so lani praznovali 35-letnico svojega humanega delovanja.

Planinci so se zavezali, da bo vsak član vsako leto prispeval vsaj po en dan prostovoljnega dela v akcijah društva, tako pri urejanju okolice koče, kot pri varstvu narave.

Občni zbor so pozdravili tudi predstavniki sosednjih PD. Predstavniki iz Nove Gorice je povabil planince na otvoritev nove koče pri Krnskem jezeru, ki bo predvidoma 8. julija.

Ob tej priložnosti so člana Hinka Uršiča in Marijo Pucovo, za njune zasluge v dolgoletnem aktivnem sodelovanju v društvu, imenovali za častna člana društva. To društvo šteje zdaj 810 članov, od teh je kar polovica mladih, vodi pa ga novi predsednik Žarko Rovšček.

Za prijetno vzdušje je poskrbel učiteljski pevski zbor iz Tolmina, pod vodstvom Vere Klementejeve, po zboru pa so se tudi sproščeno »zavrteli«.

Mira Pagon

VII. POHOD NA OSANKARICO

Sedmega pohoda k Trem žeblijem — v spomin na poslednjo bitko Pohorskega bataljona — se je udeležilo okoli 550 planincev PD MDO Savinjska pa tudi planinci iz Murske Sobote, Radgone in Lenart. Doslej so podeljevali za enkratno do trikratno udeležbo bronaste značke, za štiri do šestkratno srebrne, prihodnje leto pa bodo udeležencem za šest oziroma sedem pohodov podelili zlate značke. Razveseljivo je, da je bilo med udeleženci veliko mladine, planincev iz osnovnih šol. Vreme je bilo ugodno, med pohodom pa je rahlo snežilo. Tisti, ki so se pohoda udeležili, so lahko opazili, da se glavni organizator — PD Zreče — zelo trudi, da bi bili pohodniki zadovoljni, pri tem pa mu pomaga tudi MDO Savinjska. Ob tem pa bi pričakovali, da bi SO Slovenska Bistrica vključevala ta pohod med prireditve ob praznovanju občinskega praznika. Prav tega dne pa navadno poteka tudi smučarski tek v organizaciji Smučarskega kluba iz Maribora. In tako se je zgodilo, da je pred zbranimi planinci na Osankarici organizator tega teka pozdravil le — tekače, planinci pa so ostali kljub velikemu številu, le — opazovalci. Vso pohvalo za zasluge direktor Muzeja revolucije iz Maribora, ki je tudi tokrat planince in udeležence seznanil s podrobnostmi zadnje bitke legendarnega Pohorskega bataljona. Izkazali so se tudi učenci OŠ iz Zreč, ki so izvedli kulturni program. Predstavniki SO Slovenska Bistrica, Slovenske Konjice in Celje

pa na tej slovesnosti ni bilo opaziti. Se je to morda zgodilo zavrlo tega, ker je Osankarica v konjiški občini, občinski praznik praznuje Slovenska Bistrica, organizacije ZB pa ne čutijo potrebe, da bi sodelovale pri obujanju tradicij v taki obliki? Na Rogli, kjer prejemajo planinci značke, izkaznice in topel čaj, pa je še slabše. Hotel je navadno nabito poln smučarjev, od katerih imajo seveda več koristi kot od planincev. Večina planincev pač nosi hrano s seboj. Morda bi prihodnje leto kazalo prestaviti zaključek pohoda v hotel Planja v Zrečah, kjer ni take gneče. Če bi našli v Mariboru, Celju, v Murski Soboti — in še katero mesto bi lahko zraven dodali — skupen jezik, bi to zmogli. Tako bi bil pohod izenačen z znanimi pohodi, kot so na primer Po poteh partizanske Jelovice, Pohod na Stol in Pohod na Porezen. Po številu žrtev, ki so pa padle Pri Treh žeblih, bi to zaslužili.

Pred glavnim pohodom bi lahko srednješolci iz Celja, Maribora in iz drugih mest organizirali pohod po isti poti ali pa po spremenjeni trasi. O tem bi lahko razmišljali občinski komiteji mladine. Tako bi bilo to res pravo obujanje spominov na NOB in ohranjanje tradicij naše revolucije.

Milan Gombač

PD ILIRSKA BISTRICA: SNEŽNIK ZDAJ TUDI SIMBOL TEGA DRUŠTVA

Zadnji petek v januarju so se ilirskobistriški planinci zbrali na svojem rednem občnem zboru, pregledali opravljeno delo in so sprejeli nove naloge. Predvsem jih čakajo zahtevne naloge pri zaključnih delih v Zavetišču na Velikem Snežniku pa tudi pri delu s članstvom, zlasti z mladino, saj jih vključujejo že več kot tisoč. Ob tej priložnosti so soglasno in z velikim navdušenjem uresničili dolgoletno željo, da bi planinsko društvo poimenovali po Snežniku — gori, ki ji planinci že skoraj osem desetletij posvečajo pretežni del svojih naporov. Drago Karolin, starosta bistriških planincev, je v imenu Planinske zveze Slovenije podelil marljivim društvenim delavcem častne znake slovenske planinske organizacije. Najvišje priznanje — zlati znak PZS — so prejeli Hinko Poročnik, Janko Muha in Emil Maraz.



Konec februarja meseca letos se je predsednik predsedstva republiške konference ZSMS tov. Andrej Brvar (na fotografiji je drugi z leve) ob obisku mladine ilirskobistriške občine, srečal tudi z vodstvom mladinskega odseka PD Snežnik Ilirska Bistrica. Ta mladinski odsek vključuje več kot 1100 mladih članov in letos slavi 15-letnico uspešnega delovanja.



Pozivu, da bi aktivnejše proslavljali letošnji slovenski kulturni praznik, so se odzvali tudi mladi ilirskobistriški planinci. Na večer pred praznikom so pripravili velik kres na Gradišču (vzpetina nad Ilirsko Bistrico), mladi pevci pa so pred rojstno hišo Bogumila Brinška, znamenitega planinca, jamarja in fotoamaterja, katerega 100-letnico rojstva praznujemo prav letos, zapeli »pod-oknico«.



LETO DNI DELA PD PODNANOS

Člani PD Podnanos so 4. februarja prvič zborovali. Imajo 80 članov. Izlet v Kranjsko goro, na tekmovanje alpskih smučarjev, je bila prva organizirana akcija novega PD, potem zimski pohod na Stol; z Vipavci in Ajdovci pa so se povzpeli tudi na Snežnik in na Porezen. Zastopani so bili pri prenosu štafete mladosti iz Trente v Vrata. Ob osrednji primorski proslavi za Dan borca v Podnanosu so ponesli venec k spominskemu kipu heroja Vojka na Nanos. Tudi ob 90-letnici SPD so se izkazali, ko so pomagali dograditi kočo pri Krnskih jezerih.

Skrb za mladi rod in za izobraževanje je bila ena pomembnih nalog. Želijo, da bi dobili svoje društvene prostore.

ZBOR GS IN MARKACISTOV

V nedeljo 18. marca 1984 je bil I. zbor članov odseka za VN in GS pri PD Polzela. V planinski sobi v domu na Gori Oljki se je zbralo 14 GS. Zbor je odprl predsednik društva Vili Vybihal, vodil pa ga je B. Jordan. V savinjskem MDO je bilo na tečajih za GS tudi nekaj lovcev. Vse kaže, da bi morali to GS in varstvo okolja bolj

razširiti. Še naprej pa bo odsek vodil Edi Bašič.

Delo so pregledali tudi markacisti, poročal je Milan Orešnik. Za 25-letnico društva bodo obnovili markirana pota (Savinjsko planinsko pot, dostope na Goro Oljko in Dobrovlje).

ORIENTACIJA »MALI VRH—DOBRIČ«

V soboto 17. marca 1984 je PD Polzela pripravila orientacijsko tekmovanje, posvečeno 25-letnici društva, 10. obletnici Šaleške poti, 15-letnici konference SKOJ in 80-letnici Šaleške podružnice SPD. Udeležilo se ga je 31 pionirskih ekip (T. Velenje 2, Petrovče 1, Zabukovica 2, Žalec 5, Šempeter 5, Polzela 16), 1. in 2. mesto so zasedli Polzelani, tretje Velenjčani, četrto Šempetrani. Mladinskih ekip je bilo 5 (T. Velenje 1, Šempeter 1, Polzela 3). 1. mesto je zasedla Polzela, drugo Velenje in tretje Šempeter. Članski ekipi sta bili dve (združena Savinjska in Šempeter) in ena starejša članska. Vse ekipe so prišle na cilj. Progo in organizacijo tekmovanja so izvedli planinski vodniki, pomagali pa so tudi člani društva.

B. J.

varstvo narave

VLOGA IN NALOGE PLANINCEV PRI VAROVANJU NARAVE V GORSKEM SVETU

Koordinacijska komisija za varstvo narave pri Planinski zvezi Jugoslavije je lani izdala drobno publikacijo; napisal jo je Željko Kašpar: Vloga in naloge planincev pri varovanju narave v gorskem svetu.

V kratkem uvodnem delu je avtor v grobih obrisih očrtal zgodovinski pregled varstva narave v planinski organizaciji predvsem na Hrvaškem, kjer so ustanovili svojo zvezo pred več kot 110 leti.

V drugem delu Ž. Kašpar opozarja na nekaj najbolj perečih problemov, s katerimi se danes srečujemo. Tako omenja snovi, ki zastrupljajo zrak, brezglavo izkoriščanje gozdov, probleme smučarskih terenov s cestami, posekami in žlicnicami, opozori pa tudi na probleme gorskih izvirov, potočkov in rek. Posebno »zanimivost« predstavljata premična tovarna eteričnih olj na pobočjih Durmitorja, v samem osrčju tega najlepšega črnogorskega narodnega parka. Izkoriščajo vršičke ruševja na enem mestu, ko pa jih tam zmanjka, tovarno preprosto — preselijo.

In kaj smo naredili planinci v Jugoslaviji na tem področju? V okviru Planinske zveze Jugoslavije deluje Koordinacijska komisija za varstvo narave, prav tako imajo svoje komisije tudi republike in pokrajini ter posamezna planinska društva. Bilo je več posvetovanj v republikah in na zvezni ravni. Mnogo narodnih parkov, rezervatov in drugih oblik zavarovane narave v Jugoslaviji je bilo osnovanih prav na pobudo planinske organizacije. Organizirana je vzgoja in izobraževanje na vseh stopnjah — od vrtcev, osnovnih šol, srednjih šol, do odraslih; organizirane so bile že mnoge propagandne akcije.

Zadnji del publikacije ponovno našteva naloge planincev, naloge, ki bi jih morali že dobro poznati.

Nada Praprotnik

SKOBERNE, P., 1984: ZAVAROVANE RASTLINE PD ŠKOFJA LOKA

Drobna knjižica s Froelichovim sviščem na naslovni strani nas spomni na Naše zaščitene rastline, vodnik, ki ga je napisal Tone Wraber ob razstavi Prirodoslovnega muzeja Slovenije v Ljubljani v letu 1963.

Tudi s te publikacije nas pozdravlja modrocvetni endemit Kamniških Alp.

Zadnji odlok o zavarovanju redkih in ogroženih rastlinskih vrst je bil sprejet v letu 1976. Šele po osmih letih pa je izšla samostojna publikacija z barvnimi fotografijami. Velikim založbam je tiskanje takšne drobnjarije premajhen ali morda prevelik zalogaj. Le nekaterim trmastim posameznikom z avtorjem na čelu in planinskemu društvu, ki niti ni med največjimi, se lahko zahvalimo, da je tako pogrešana, tako želena in težko pričakovana knjižica sploh izšla. Spet bi lahko potegnili vzporednico. Pred dvajsetimi leti je podobno delo opravil Prirodoslovni muzej Slovenije in tedanji kustos za botaniko.

Tretja črta, ki jo lahko potegnemo, pa povezuje oba avtorja: učitelja in učenca v najbolj žlahtnem pomenu besede. Kratek uvod v Zavarovanih rastlinah nas seznani z vzroki ogroženosti posameznih rastlinskih vrst. Posredno so ogrožene zaradi spreminjanja njihovega življenjskega okolja, neposredno pa kot gospodarsko zanimive vrste in ne nazadnje seveda zaradi trgiranja.

Na kratko so orisani višinski rastlinski pasovi in našeta fitogeografska območja Slovenije.

Iz republiškega odloka je v knjižici z barvnimi fotografijami predstavljenih 26 zavarovanih rastlin. Manjkata le goba bela žrdana (*Amanita ovoidea*) in žafranasta lilija (*Lilium croceum*). Občina Nova Gorica pa je leta 1981 na svojem območju zavarovala vrste, ki jih predstavljajo preostale štiri fotografije: venerine lasce (*Adiantum capillus-veneris*), rod mečkov (*Gladiolus*), bodečo lobodiko (*Ruscus aculeatus*) in jesenčka (*Dictamnus albus*).

Fotografije so posnete skozi objektiv Staneta Peterlina, Luke Pintarja, Petra Skoberneta in Toneta Wrabra.

Pod vsako barvno fotografijo je slovensko in latinsko ime rastline in zgoščeni opisi, ki označujejo:

— zunanji videz (zelišče, grm ali drevo); velikost; čas cvetenja;

— oznako rastišča in razširjenost v Sloveniji;

— od kdaj in kje je rastlina zavarovana. Obširnejše opise posameznih rastlin bralci lahko najdejo v drugi, delno spremenjeni in dopolnjeni, izdaji priročnika Narava v gorskem svetu, Planinska založba Slovenije, 1982.

Drobni knjižici lahko samo še zaželimo, da bi postala delček naše planinske opreme!

Nada Praprotnik

OGROŽENOST KOŠUTNIKA ZARADI IZKOPAVANJA*

Zaradi pretiranega izkopavanja, ruvanja in nabiranja zdravilnih rastlin so mnoge od njih že redke ali vsaj močno ogrožene.

Grozi jim nevarnost, da bodo na nekem območju povsem iztrebljene. Spomnimo se nekaterih modnih rastlin! Pred leti so mnogi prisegali na vsestransko zdravilnost hermeline. Iz podobnih vzrokov je arnika ponekod že dokaj redka.

Ena najbolj farmacevtsko zanimivih in prav zaradi tega tudi ogroženih vrst je košutnik ali rumeni svišč. V Sloveniji raste dve podvrsti. Rumeni svišč ali navadni košutnik (*Gentiana lutea* subsp. *lutea*) raste na kamnitih travnikih, gorskih tratah in meliščih v Julijskih Alpah, v Karavankah na Begunjsčici in v Kamniških Alpah pod Kokrskim sedlom. Zavarovan je z Odlokom o zavarovanju redkih ali ogroženih rastlinskih vrst (Uradni list SRS, št. 15/76), na ozemlju Slovenije pa je zaščiten že od leta 1922. Druga podvrsta se imenuje bratinski košutnik (*Gentiana lutea* subsp. *symphyandra*), ki se od pravega košutnika loči predvsem po zraslih prašnicah. Pri nas je veliko bolj razširjen kot prej omenjena podvrsta. Raste v Julijcih, v Trnovskem gozdu, na Nanosu, Slavniku in Snežniku po kraških košenicah in gmajnah. Prav tako je zavarovan že od leta 1922, posebej pa še na območju občine Sežana od leta 1969 (Uradne objave 6).

Korenike košutnika so močno iskane na svetovnem tržišču drog. Vsebujejo mnogo zdravilnih grenčin, ki lajšajo želodčne težave. Že rimski zdravnik in naravoslovec Dioskurid je v svojem znamenitem delu *De materia medica* pisal o tej rastlini in ji dal ime po ilirskem kralju Gentiusu, ki je cenil njeno zdravilno moč.

Skozi stoletja je ostala med najbolj priljubljenimi zdravilnimi rastlinami. Tudi botanik V. Plemelj je že leta 1858 ugotavljal, da je v Bohinjskih gorah že močno iztrebljena. Kot gospodarsko zanimiva rastlina so košutnik oziroma njegove korenike lahko tudi izvozni artikel. Evropska gospodarska skupnost potrebuje na leto kar 50 000 ton te droge. Že v preteklosti so iz naših krajev, z Balkana, izvažali velike količine posušenih korenin. Saj je že Dioskurid pisal, da prav v ilirskih deželah raste najboljši košutnik! Leta 1958 so na primer iz Srbije, Makedonije, Bosne in Hercegovine izvozili kar 219 ton korenin. Kaj to pomeni? Oglejmo si nekaj števil! Za 1 kg droge potrebujemo 4 kg svežih korenin, za 1 kg svežih korenin pa moramo izkopati 6 odraslih rastlin. Lahko si predstavljamo, da mnogokrat travniki izgledajo kot bojišče po bombnem napadu. Vsako povečano zanimanje in večje potrebe pri našajo tudi nevarnost čezmernega izkoriščanja. Kako se temu izogniti? Eden od načinov je plantažno gojenje košutnika, ki pa je pri nas šele v prvi razvojni in raziskovalni fazi. S tem se ukvarja Inštitut za hmeljarstvo in pivovarstvo v Žalcu, kjer so leta 1976 osnovali Vrt zdravilnih rastlin. Drugi način, ki zahteva več moralne odgovornosti nabiralcev, pa je izkopavanje pod strokovnim nadzorstvom. Izjemno in

omejeno izkoriščanje bratinskega košutnika mora ostati v mejah naravnega prirastka. Z nadzorom bomo preprečili brezglavo nestrokovno uničevanje, imeli bomo pregled nad tem, koliko je rastlin na posameznih rastiščih, hkrati pa bomo omogočili naravno obnavljanje in s tem tudi ohranitev vrste. Žal pa pri nas še vedno prevladuje izkopavanje na črno. Le v redkih posameznih primerih je urejeno kopanje z dovoljenjem ustreznih strokovnih organov (pri nas Zavod SR Slovenije za varstvo naravne in kulturne dediščine). Tako dovoljenje imajo nabiralci portoroške Droge.

Med velikimi potrošniki droge ni samo farmacevtska industrija aromatičnih alkoholnih pijač, znanih pod imenom »encijan«. Na nalepkah je sicer slika Clusijeva svišča, vendar so v pijači grenčice iz košutnikovih korenin. Ta »napaka« pa je povzročila, da marsikje ruvajo tudi modrocvetne svišče in njihove korenike namakajo v žganje.

Bežno si oglejmo še, kako je urejena mednarodna trgovina z zdravilnimi rastlinami. V Washingtonu so leta 1973 sprejeli Konvencijo o mednarodni trgovini ogroženih vrst divje flore in favne (Convention on international trade in endangered species of wild fauna and flora, kratica je CITES, lahko jo imenujemo tudi Washingtonska konvencija). Med tistimi državami, ki so jo ratificirale, še ni Jugoslavije. Kljub temu se mora držati pravil te konvencije v trgovini s tistimi državami, ki so jo sprejele. V te dežele ne moremo izvažati redkih in ogroženih vrst, ki so pri nas zavarovane. Ko bomo spet v naravi, med rastlinjem, ko se nam bo oko zaustavljalo med pisanimi cvetovi, si tu pa tam le natrgajmo nekaj zdravja za zimo, ne bodimo pa podobni kobilicam, za katerimi ostanejo opustošene, gole planjave.

Nada Praprotnik

* Članek je nastal ob pripravljanju razstave Zdravilne rastline v Prirodoslovnem muzeju Slovenije.

iz planinske literature

VODNIK PO JUGOSLOVANSKIH GORAH IN REKAH

Milan Čepelka, Ladislav Jirásko, Ludek Leder, Antonin Zaruba: Jugoslovanske hory a reky. Lysa nad Labem, TJ Slovan 1983. 377 str. 54 zemljevidov in risb.

Pred nekaj leti sta agilna planinska delavca M. Čepelka in ing. L. Jirásko v Lysi izdala vodnik po Julijskih (1979) in Savinjskih Alpah (1980), konec preteklega leta pa je izšel dokaj zajeten informativen vodnik po jugoslovanskih gorah in rekah. Dejstvo je, da med češkimi planinci narašča zanimanje za naše gore, vzpostavljajo se stiki, zimske olimpijske igre pa so gotovo pomenile še dodatno pobudo. Pri pisanju vodnika je bila avtorjem v pomoč obstoječa vodniška literatura, ki je najbogatejša za Slovenijo in Hrvaško, najbolj pomanjkljiva pa za Črno goro in Makedonijo. Treba se je bilo obračati na posamezna planinska društva, najbolj zanesljivo pa je seveda osebno obiskovanje gora. Odmaknjenega gorskega sveta ne gre zapomniti; za moderne planince, vajene udobja in nadelanih poti, je dandanes še posebno vabljiv. In v Jugoslaviji, ki spada med najbolj gorate dežele v Evropi, je take divjine še dovolj.

V uvodu so nanizani splošni podatki za obiskovalce naših gora. V prvem poglavju so prikazane Julijske Alpe, od slovenskega gorskega sveta le še Karavanke (publikacija o Grintovcih najbrž še ni pošla), predalpsko hribovje in vsa sredogorja so izpuščena. Med našimi rekami, ki prihajajo v poštev za vodne športe, so opisane

Sava Dolinka in Bohinjka, Triglavska in Kamniška Bistrica, Radovna, Soča, Idrijca in Kokra. Nadaljnja poglavja prikazujejo Velebit, Sarajevo z gorskimi zaledjem, Durmitor, Sinjajevino, Komove, Prokletije, Šar planino, Jakupico in Babo. Številni grebenski zemljevidi so nujno potrebno dopolnilo k besedilu, ki je omejeno le na najnujnejše podatke.

S to knjigo so prizadevni češki planinci naredili korak k poznavanju naših gora v zamejstvu. Množičen obisk naših gora pa bo postopoma oživil nekdanje vezi med češkimi in slovenskimi planinci in jih razširil na vso državo.

-k-

NOVA KNJIGA ZA LJUBITELJE PTIC

Lovska zveza Slovenije je izdala razmero-ma obsežno knjigo z naslovom Ptiči Slovenije z letnico 1983. Knjiga predstavlja štirinajsto edicijo Zlatorogove knjižnice, napisal pa jo je Ivo Božič. Ptičji svet, ki je v tej knjigi zbran, je značilen tako za Slovenijo kot deloma tudi za Jugoslavijo in Evropo. Predstavlja nam ptičje vrste, ki živijo pri nas poleti, vse leto, nas obiskujejo ob času selitve, ali pa pri nas prezimijo. Vsebina je tudi bogato ilustrirana z značilnimi barvnimi slikami o pticah in iz življenja ptic, dodan pa ji je tudi abecedni seznam slovenskih imen, latinskih imen, avtor pa navaja tudi literaturo. Knjigo je uredil Veljko Varičak, opremo je prispeval Rado Čenčič, fotografije in skice pa avtor, Vittorio Peracino in Boris Leskovic.

M. K.

KRONIKA POMEMBNEJŠIH VZPONOV V ZIMSKI SEZONI 1983/84

Škotska

V februarju in marcu so Bogdan Biščak, Janko Humar, Rok Kovač, Marjan Kregar, Igor Škamperle in Žarko Trušnovec plezali v Caingormu, Craig Meaghidnu in Ben Nevisu in opravili 130 vzponov, večinoma najvišje težavnostne stopnje.

Francija

Zahodne Alpe

10. 3., V stena Mt. Blanc du Tacula, Jaegerjev ozebnik: IV, 600 m, 2 uri in pol, 1. JZP Andrej Beg-Pavle Kozjek, 11. 3., 2. JPZ Vlasta Kunaver—Lidija Honzak in 16. 3., 3. JZP Robi Jamnik—Rok Kolar.

24. 2., V stena Mt. Blanc du Tacula, Gervassutijev ozebnik: IV, 50°—55°, 800 m, 3 ure, 3. JZP Boštjan Kekec—Damjan Vidmar, 10. 3., 4. JZP Andrej Beg—Pavle Kozjek v sestopu, 11. 3., 5. JZP Zoran Gaborovič—Ničo Kregar, Sandi Marinčič solo in 16. 3., 6. JZP Robi Jamnik—Rok Kolar v sestopu.

11. 3., V stena Mt. Blanc du Tacula, Gabarroujev ozebnik: V+, 70°—85°, 600 m, 2. JZP Andrej Beg—Pavle Kozjek.

11.—12. 3., SV stena Les Droites, Lagardov ozebnik: V+, 90°/70°—80°, 1100 m, 1. JZP Robi Jamnik—Rok Kolar in 18.—19. 3., 2. JZP, 11 ur, Tomo Česen z angleško navezo.

13. 3., S stena Tour Ronde: IV—, 56°/49°, 400 m, 1. JZP Vlasta Kunaver—Sandi Marinčič.

15. 3., V stena Mt. Blanca, Steber Brenve: IV—, 1000 m, 8 ur, 1. JZP Ničo Kregar—Sandi Marinčič in Vlasta Kunaver—Lidija Honzak.

15. 3., V stena Mt. Blanca, Major: IV, V, 1000 m, 4 ure, 1. JZP Pavle Kozjek, sestopil po smeri Sentinelle Rouge: III, 45°—55°, 1000 m, 1. JZP.

Julijske Alpe

30. 12.—1. 1., S stena Stenarja, Direktna smer: VI, A₂, e, 600 m, 25 ur, 1. ZP Srečo Rehberger—Iztok Tomazin.

31. 12.—2. 1., S stena Triglava, Tržaška smer: VI—/IV—V, 600 m, 20 ur, 1. ZP Ines Božič—Janez Skok.

15. 1., SZ stena Srebrnjaka, Grapa med Srebrnjakom in Ribežni: V+, 75°—85°/45°—55°, 800 m, PrV Slavko Svetičič—Peter Poljanec.

12.—13. 2., Trentarski Pelc—Vratica, Luska: VI—, A₃, e/A₁, 300 m, 20 ur, 1. ZP (2. P) Peter Poljanec—Slavko Svetičič.

18. 2., JV stena Nad Šitom glava, Kamenkov kamin: VI—, A₀/III—IV, 120 m, 3 ure, 2. ZP Zlatko Gantar—Hine Kranjc.

17. 3., Z stena Krna, Zagon: V+, A₁, 90°, 80°/III—IV, 55°, 800 m, 1. ZP Alojz Fon—Peter Podgornik.

17. 3., JZ stena Maslenika (Krn), Klic samote: V, A₀, 40°—70°, 8 ur, 600 m, PrV Bojan Počkar—Slavko Svetičič in Edo Kozorog—Igor Škamperle.

Kamniške in Savinjske Alpe

28. 12., S stena Škarij, Smer bratov Golob: VI, A₂, 180 m, 2 ZP Rajko Štalekar—Franček Tamše.

14.—15. 3., V stena Kalške gore, Vremenska smer: V+, A₂, 210 m, 17 ur, 1. ZP/1. P. Cene Berčič—Marjan Kregar—Bojan Pollak.

17. 3., JV stena Planjave, Dokončana smer: A₂, V+/V, 1. ZP (2. P) Dare Božič—Edo Pavlič.

Karavanke

10. 3., SZ stena Velikega vrha, Bero: V, IV, 370 m, PrV Filip Bence—Jože Rozman in 17. 3., 1. P Maja Dolenc—Iztok Tomazin.

18. 3., SZ stena Velikega vrha, Flamingo: V+, A₀/IV—V, 350 m, 8 ur, PrV Maja Dolenc—Iztok Tomazin.

Bosna in Hercegovina

29.—31. 12., Steber Izgorjele grude (Prenj): V, IV, 840 m, 25 ur, 1. ZP Dragan Ilić—Željko Marić.

14.—16. 3., S stena Botina (Velež), Davorova smer: V—, A₁, 370 m, 20 ur, 1. ZP (3. P) Boris Kovačević — Željko Rudan.

Slapovi

14. 1., SZ stena Ledinskega vrha, Spodnji slap: 90°/70°—85°, 180 m, 1. P Srečo Rehberger — Iztok Tomazin in 16. 2., 2. P Matjaž Beguš — Tomo Česen — Andrej Štremfelj.

17. 2., Polog, Pološki slapovi: 100°/80°—90°, 60°, 280 m, 6 ur, PrV Janko Humar — Žarko Trušnovec.

18. 2., Beli potok, Desni Skočniki: 90°/70°, 140 m, 6 ur, PrV Bogdan Biščak — Igor Mežgec — Igor Škamperle.

2., Slap v Rajblu: 90°/70°—80°, 120 m, 1. JP Milan Nikolič — Robi Rot.

23. 2., Cascades d'Argentiére (Francija): 90°/65°—85°, 160 m, 1. JP Boštjan Kekec — Damjan Vidmar.

Legenda:

- PrV — prvenstveni vzpon
1. P — prva ponovitev
1. ZP — prva zimska ponovitev
1. JZP — prva jugoslovanska zimska ponovitev
1. JP — prva jugoslovanska ponovitev

INDOK služba PZS:
Tomo Česen

PREVEČ PLEZALCEV V JUŽNI FRANCJIJI?

Prepoved plezanja v Buouxu na pomlad 1983 bi nikakor ne smela vzbujati samo zgražanja. Treba je vsaj poskusiti, da bi pregledali tudi vzroke, zaradi katerih je do tega prišlo. Francoski dopisnik revije »Alpin« Jean-Marc Troussier je za kaj takega posebno primeren, saj velja za najpomembnejšega raziskovalca in poznavalca slovitih ostenj v Buouxu.

Dejstvo je, da je južna Francija evropski plezalski paradiž št. ena. Da se je o tem na široko razpisalo tudi časopisje, ni nič nenavadnega, saj je množičen obisk zagotovo pospeševal stike med številnimi plezalci. Seveda pa ni šlo brez posledic: v enaki meri kot je naraščala množica obiskovalcev, so se kazale tudi negativne spremljevalne okoliščine. Sedanji položaj v Buouxu je zelo nazoren: na eni strani navdušenje plezalcev nad čudovitimi apnenčevimi stenami in veličastnimi plezalskimi smermi, na drugi strani pa postajajo vedno izrazitejše alergične reakcije domačinov, ki ne premorejo prav nič razumevanja za plezalce.

Višek dotoka obiskovalcev je Buoux doživel za veliko noč 1983, ko je naskakovalo tamkajšnje strmine na tisoče plezalcev iz domala vseh bogatih dežel. Ob ozkih gorskih cestah je bilo na stotine parkiranih avtomobilov in povsod na kupe smeti, tujci pa so se obnašali, kot da je njihov ves svet. Vse to je spodbudilo v prebivalcih Buouxu opazno nenaklonjenost do tujih plezalcev, ki pa se je kaj hitro prenesla tudi na nas Francoze. Kot primer

naj omenimo le skupino mladih plezalcev iz Münchna, ki so dejansko ves teden vzeli v zakup smeri na »Mur de Corbeau«, tako da ni mogel tam plezati nihče drug. Vedno huje je prebivalstvo pritiskalo na svojega župana, naj že vendar prepove vsakršno plezarijo, do česar je nato prišlo po veliki noči. Plezalci so bili seveda presenečeni, saj je pravna plat zadeve zlasti v Buouxu zares zelo zapletena. Izvajanja kateregakoli športa gotovo ni mogoče prepovedati, vendar stoje te gore na zasebnih zemljiščih, zato je mogoče dostop do sten docela zakonito zapreti. Izjema je le večina stene Aiguebrun, saj leži na področju mesta Marseilla, le-to pa prepovedi plezanja ni podpisalo.

In kaj lahko storimo zdaj plezalci? Pozimi se je treba Buouxu po možnosti izogniti, to pa velja tako za Francoze kot tudi tujce. Nekoliko južneje je plezalskih področij prav na izbiro. Toda tudi tam velja: bodite skrajno zadržani in obzirni! Šotore postavljajte le na uradnih prostorih za kempiranje, ne puščajte za seboj nikakršnih odpadkov, avtomobile pa parkirajte le na označenih parkiriščih.

Toliko o tem, pri čemer se etičnih in plezalsko-ideoloških vprašanj namenoma sploh nismo dotaknili.

Vsi skupaj upajmo, da se bo položaj v ostenjih Buouxu morebiti nekega dne le spremenil. K temu bomo morali prispevati predvsem sami s svojim obnašanjem in obzirnostjo. V tem smislu: veliko veselja pri plezanju v južni Franciji!

(»Alpin«, 2/1984.)

ŽENSKA IN EKSTREMNO PLEZALSTVO:
»VZPENJATI SE V NOVO IN
NEGOTOVO...«

Številne plezalko menijo, da se morajo za svoje ekstremno početje neprestano opravičevati. Za kaj takega nima Anna Hecher, sicer prijateljica južnotirolskega ekstremnega plezalca Hanspetra Eisendleja, prav nobenega povoda. Zato pa poskuša izpovedati in tudi analizirati vso čudovitost plezalskih doživetij.

»Ko sem pred petimi leti prvič plezala skupaj s Petrom, sem v hipu začutila, da lahko postanejo resničnost tudi najbolj skrivne sanje. Pod menoj prepadi, ki vzbujajo vrtoglavico, vendar sem sama gledala le navzgor proti Petru, ki je telovadil visoko zgoraj od prijema do prijema, do naslednje stopnje, do razpoke, stojišča, soncu nasproti. Imela sem občutek, da sem na pravi poti. Kajti plezanje ustreza mojemu ritmu. Že od nekdaj sem bila rada v naravi, stapljala sem se z njo med hojo in opazovanjem.

Gore so že od vsega začetka obdajale moje življenje, prav blizu pod njimi sem doraščala. Že takrat sem občutila njihovo privlačnost, saj so izžarevale prijaznost in toplino. V dežju in megli, ko so se spreminjale v divje in pustolovske postave, pa so mi zbujele strah, kadar sem morala sama iskati pod skalnimi stenami pasočo se živino.

Vleklo me je na vršace in grebene, otroška radovednost mi ni dala miru toliko časa, dokler nisem prišla tako visoko, da sem se lahko razgledala po daljavah. Pozneje mi je bilo skupaj s Petrom v veliko veselje, da sem lahko globlje prodrla v divjino. Njegova bližina in zaupljivost sta mi dajala občutek varnosti in poguma, ko sem se vzpenjala v vrtoglave višine, kjer so bili človeški sledovi vedno bolj redki. Peter je hodil naprej, jaz za njim in bilo mi je dobro. Kajti kot najstarejša med sedmimi otroki kmečke družine sem morala vedno sama hoditi prva. Zdaj je bilo prijetno, da sem se lahko pustila voditi, še bolj pa zato, ker sem čutila pri tem oporo in razumevanje za bojazen.

To bi utegnili zveneti v ušesih prenekaterih žensk kot opravičevanje moje drugorzredne vloge; toda naj bo. Seveda tudi sama čutim željo po neodvisnosti in samostojnosti. Vendar tega nikakor ne bi hotela dokazovati s tem, da želim isto kot moške in to tudi brez njih izpeljati. Vedno pa se predajam iskanju mojih lastnih potreb, vedno znova in pri vsem, kar z veseljem počnem, tudi pri plezanju. To sicer spravlja pravila najinega druženja vsaj včasih iz ravnotežja, prihaja do trenj in že je tu netivo za spore. Sposobna sem celo pravega srda, kadar se mi zazdi plezarija preveč naporna, ali če sem napravila neumnost.

Sama pri sebi moram razčistiti, ali sem zares želela plezati ali karkoli skupaj z

njim doživeti. Preizkusiti sem morala nekaj novega in drugačnega: ali sploh ne več plezati ali plezati z drugimi partnerji, plezati kot prva v navezi. Pri tem sem odkrila, da je treba trdo trenirati, če se hočem zares uveljaviti v strminah, ki presegajo peto težavnostno stopnjo. Vendar še vedno ne vem, če imam za kaj takega dovolj volje in moči. Toda doživela sem tudi to, ko sem plezala skupaj s Helgo.

Začutila sem, da lahko črpam občutek varnosti tudi iz sebe same, če se le sprijaznim z mejami lastnega poguma in znanja. In tako sem se lažje sprijaznila in včasih zares uživala, ko sem samo pobirala stopinje za njim. Kajti še vedno mi je najbolj všeč, če sem sama skupaj s Petrom na težavni in dolgi turi. V 'Niagari' na Sassu Pordoi v minulem poletju je bilo z menoj spet vse v redu: čudovita skala, midva sama, spet enkrat zelo zaljubljena, skupaj in vendar vsak zase, scela v nepetosti najinega početja.

Kaj bom počela v letošnjem poletju, zdaj še ne vem. Zima mi postavlja hude zahteve glede mojega študija. Samo eno vem docela zanesljivo, da me bo vedno znova — poleti in pozimi — vleklo tja, kjer je konec premočrtnega, logičnega reda in kjer se začneja divjina.

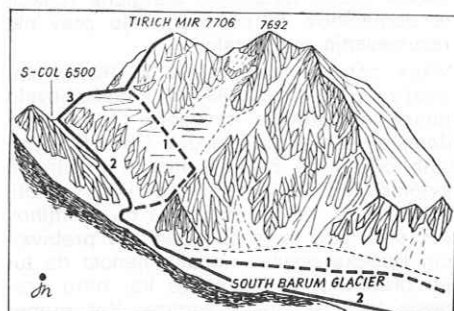
(Okrajšano po »Alpin«, 2/1984.)

M. A.

TIRIČ MIR, 7706 m

Najvišji vrh v Hindukušu, Tirič Mir, so avgusta lani preplezali tudi po novi varianti z južne strani. Sedemčlansko odpravo je organiziral taborniški klub Katowice, vodil pa jo je Ryszard Warecki. Odprava je 24. julija postavila bazno taborišče na južnem ledeniku Barum, 4400 m visoko. Že dva dni za tem so postavili na ledeniku prvo višinsko taborišče (5350 m). Ker so bili snežni pogoji v norveški smeri zelo nevarni, so se odločili za »Sedlo S«, kar je eni navezi uspelo 2. avgusta (6500 m, tabor II). 11. avgusta sta se s sedla odpravila na vzpon proti vrhu Rafal Cholda in Artur

Tirič Mir 2 JV smeri: 1. Japonska varianta, 1983; 2. Norveška smer, 1950, desno od glavnega vrha Tirič Mir — vzhod, 7692 m. Risba: jn



Hajzer. Po južnem razu (japonska smer) sta dosegla »Jankovskega teraso«, tu sta bivakirala. 12. avgusta sta po norveški smeri (1950), ki sta ji le s težavo sledila, srečno prišla na vrh. Med sestopom sta spet bivakirala na terasi. Alpinista sta vzpon na vrh skupaj s povratkom opravila v sedmih dneh. Naveza je morala zaradi pomanjkanja časa in hrane zelo pohiteti. 9. avgusta se je odpravila proti vrhu še druga naveza, ki pa ni uspela. Snežni plaz je potegnil za seboj Janusza Mikolajczyka. Na srečo jo je odnesel le z lažjimi poškodbami, vendar je potreboval pomoč, tako da so se morali vrhu odpovedati.

(jn)

JANNU — ALI RES NOVA SMER?

Z začudenjem sem v reviji »Bergsteiger« 12/1983 (s. 63—64) prebral poročilo o »novi smeri« v severovzhodnem stebri Jannuja (Francozi pod vodstvom Sambardiera, spomladi 1983), piše Jozef Nyka. Kot je splošno znano, je južni steber

Jannuja že leta 1981 preplezala slovaška (ne »češka«) odprava. Odprava je takrat zastavila čez ledenik Thron dve varianti (glej »Bergsteiger 2/1982, s. 52) »a« — neposredno z zahoda na vrh in »b« — manj elegantno — čez jugovzhodni raz. V varianti »a« so morali, zaradi slabega vremena, odnehati 100 m pod vrhom, vendar so trije člani odprave (Laurenc Divald, Robert Galfy in Ivan Vozarik) 23. maja 1981 dosegli vrh po jugovzhodnem razu in torej ni res, da »Čehi« vrha »niso mogli doseči«. Kot je razvidno, pri Francozih ne gre za novo smer, temveč za ponovitev slovaškega vzpona — z novim »direktnim pristopom na vrh«.

Francozi so v »Montagnes-Magazine« št. 53 objavili o vzponu obsežno poročilo — 10 tiskanih strani. V njem izražajo tudi sožalje, ker so se »Čehi« morali umakniti 150 m pod vrhom; o tem, da so tedaj smer končali po alternativni varianti, pa bralec ne zve niti besedice.

Žal postaja odrekanje zaslug drugim v sodobnem planinstvu že vsakdanja praksa.

jn

razgled po svetu

OB JUBILEJU ALBERTA GAYLA

Šestnajstega aprila je dopolnil osemdeseto leto življenja naš dolgoletni sodelavec, učitelj in prijatelj, Albert Gayl, član gorske reševalne službe na sosednjem avstrijskem Koroškem.

Nagnjenje do narave ga je usmerilo, da se je na univerzi Hohenheim pri Stuttgartu izšolal za diplomiranega inženirja poljedelstva in gozdarstva, ljubezen do gora pa, da je že leta 1928 postal gorski reševalec. Za njim je prek petdeset let delovanja v tej človekoljubni organizaciji, v kateri se ni izmikal nobeni dolžnosti. Prav posebno pa se je posvetil vprašanju reševanja iz plazov in varstva pred belo nevarnostjo. To delo je bila tudi stična točka našega sodelovanja vse od leta 1962 naprej, v IKAR oziroma njeni podkomisiji za plazove. S snežnimi plazovi se je Albert Gayl največ srečeval kot reševalec, ki je že zelo zgodaj spoznal, da je najbolje, če nesrečo že vnaprej izključimo. Priznati mu moramo, da je v tej smeri storil največ, kar je bilo mogoče.

Ko se je leta 1955 kot agronom zaposlil pri koroški deželni vladi v Celovcu, je med drugim veliko naporov vložil v oblikovanje Službe za plazove (Lawinenwarndienst) na Koroškem. K tej so sodile tudi komisije za varstvo pred plazovi (Lawinenkommission) in opazovalne točke. Za zgled so mu mogli biti samo Švicarji, kjer je nekaj podobnega

vzniknilo že leta 1942 in Vorarlberg z začetki leta 1953. Nasprotno pa je njegovo delo našlo posnemalce v vseh drugih avstrijskih zveznih deželah in tudi onkraj državnih meja, do neke mere tudi pri nas. Je izrazil praktik in vzgojitelj. Veliko je prispeval, da je bilo na Koroškem vedno dovolj sposobnih lavinskih psov. Med prvimi je doimel pomen elektronskih naprav za iskanje zasutih v plazih in nenehno priporočal njih širjenje in uporabo, pri čemer ni manjkalo razočaranj in slabe volje. Deloval je kot sodni izvedenec; od ustanovitve naprej je član avstrijskega Kuratorija za varstvo pred gorskimi nesrečami. Zelo uspešno se je izkazal kot pisec priročnika »Plazovi«. Ta je v Avstriji in ZR Nemčiji doživel kar pet izdaj: za reševalce, za alpiniste in mladino. Priročnik smo prevedli tudi v slovenski jezik in je doslej prvi in edini priročnik te vrste v našem jeziku.

Jubilanta ne bi omenjali, ko bi ne bil tesno povezan z našo dejavnostjo na področju varstva pred plazovi. Bil je pogost gost na naših tečajih za lavinske pse in predavatelj na seminarjih na temo plazov. Posredoval nam je izkušnje in napotke ter ponekod pripomogel, da so najbolj ogroženi prišli do elektronskih pripomočkov za iskanje zasutih. Pravice za prevod svojega priročnika nam je velikodušno poklonil brez kakršnihkoli odškodninskih zahtevkov. Sicer pa je bilo v tem skupnem četrtsoto-

letnem delovanju še dosti drobnih in velikih prijaznosti in zvestega sodelovanja. Albertu Gaylu, ki je kljub visokim letom še vedno živahen in delaven, želimo, da še naprej pridno izpopolnjuje svoj priročnik, pripravlja referate, izvaja preventivo in doživlja naravo zdrav in čil še mnogo let.

Pavle Šegula

NA GORAH PREBIVA SVOBODA! JE SVOBODA V RESNICI ŠE DOMA NA GORAH?

Nov rekord na Matterhornu: 481 vzponov v enem dnevu, nad 300 na Grossglocknerju. Na Montblancu v enem dnevu 280 planincev. Seznam bi bil lahko še veliko daljši. V letu 1983 se je znašlo istega dne nekako sto ljudi na vrhu Mt. McKinleyja, 10 000 pa se jih je v istem letu podilo po stezi Inkov. Na področju Everesta pa že več let zapored naštejejo letno po 5000 obiskovalcev. Vek množičnega turizma je napočil tudi v svetu visokih gorstev. Planinstvo in še bolj alpinizem sta v modi. Tudi televizija poroča o tem pogosto in rada, dnevni časniki priporočajo, svetujejo, se navdušujejo. Ustrezna industrija povečuje proizvodnjo celo v časih gospodarske krize. Množice se odpravljajo na vrhove, preplavljajo doline, skupaj z njihovimi gostišči, se gnetejo v planinskih postojankah, prepevajo in se radostno veselijo.

Zastrašujoč razvoj torej od dejanj nekdanjih redkih izbrancev do današnjega početja. Vendar ali je res tako? Mar pravičnik med planinci zares ljubi zgolj in samo samoto, je torej skrajni individualist? Mar nismo posameznika in individualizma nasploh napravili za previsoko mero vseh stvari? V svojem bistvu je namreč človek tudi bitje, ki išče družbo. Brez povezanosti s skupnostjo in v skupnosti bi gotovo ne bilo nikakršnega razvoja. Nekoč smo živeli v krdelih in velikih družinah, toda šele povezanost v rod je dala človeku varnost, šele v njem je bilo poskrbljeno za vsakdanji kruh in meso. Tako so se ljudje tudi odpravljali na potovanja, pri čemer presejanje narodov nikakor ne bi smeli šteti za najzgodnejši pojav množičnega turizma. Vzroki so namreč bili: pomanjkanje, lakota in iskanje boljših življenjskih razmer. Tudi pozneje je bilo dosti organiziranih oblik množičnih popotovanj. Nič se ne spotikajmo, toda nešteta in včasih hudo pogosta romanja so zvito povezovala potrebe telesa z duševno blaženostjo. Nasploh so bile romarske poti nekoč domala edina možnost, ko si je tudi najneznatnejši človek lahko potešil slo po spoznavanju neznanega, strast po potovanju, hrepenenje po daljnih krajih in svetovih. In bili so vsi lepo na kupu (kot tudi danes). In čutili so se bolj varne, hkrati je bila pot v družbi prijetnejša. Že od nekdaj pa je bila seveda tudi potreba po samoti. Mnogo jih je vlek-

lo vanjo. Toda sla po samoti v pokrajini, kot jo poznamo in si jo želimo dandanašnji, je za gotovo novejšega porekla.

Množični turizem potemtakem nikakor ni nič novega. Nova je le sodobna oblika. Družabna potovanja so prirajali že v začetku 19. stoletja. Avtobusi, vlaki, avtomobili, letala so se pač pridružili šele zdaj. Nič čudnega tudi, da je turistični veletok pljusnil tudi v gore. Zato se bodo tudi izbranci pač morali sprijazniti s tem, saj bi si nihče ne smel prilaščati pravice, da bi drugim kratil užitke v gorah, ki jim sam postavlja tako visoko ceno. V številnih med nami in globoko v nas še živi takšna oblika egoizma, vendar nikakor ne bi smela in tudi ne sme nikogar izključevati.

Tudi planinska društva in združenja so udeležena pri razcvetu tega strašnega množičnega turizma. Seveda saj tudi ni bilo druge možnosti; brez tega bi namreč marsičesa ne bilo. Nekaj malega ekskluzivnosti je kljub temu še vedno ostalo: denimo med alpinisti. In prav je tako, četudi jih je malo. In če že niso sol v velikem kotlu turistične juhe, bi morali ostati vsaj poper. Nikogar pač ne gre omejevati, zlasti tega ne, ko skuša najti duhovno in snovno svobodo v svetu gora. Dandanašnji je pač že zelo veliko takih, ki si v gorah poživijo duha in telo, ki se radi vsaj za hip umaknejo vsakdanjim tegobam, ki prostovoljno nekaj storijo za svoje zdravje. In tudi vse več jih je, ki si to lahko privoščijo. Kdo bi jim torej lahko ali smel kratiti njihovo svobodo?

Nikakor ne gre ob vsem pozabiti, da imajo vsi ti sodobni ali zgolj sedanji pojavi tudi svoje senčne strani. Vse pogostejše nesreče, škodljivi posegi v naravo, odpadki, iztrebki, preplašena divjad, prenapolnjena zavetišča in kočice, razvade in nerazumna početja. Kjer je veliko ljudi, pogosto pač ne gre drugače. Razmišljati pa le kaže o tem, kaj storiti, da bi večino senc in neprijetnosti odpravili. Z zgledi, pravili, prijazno besedo in ostro kaznijo, če je že treba.

(Povzetek daljšega članka, ki ga je za lansko oktobrsko številko revije »Deutscher Alpenverein« napisal Fritz März.)

M. A.

NEKDANJA NADLOGA ČLOVEŠTVA: BEBAVOST IN GOLŠAVOST V ALPAH

Koliko neumnosti je bilo napisanih v minulih in celo še v sedanjem 20. stoletju o prebivalcih Alp. Pri tem ne mislim zgolj na izumitelje Saracenov in drugih Hunov, marveč tudi na vse tiste, ki so na poti po naši deželi srečevali izključno bebce in golšavce. To velja v določeni meri tudi za Švicarje same, ki jim prav tako ni uspelo, da bi se bili znebili predsodkov in posploševanja. Primer za to je Hermann

von Keyerling, ki je leta 1928 v svoji sloviti razpravi »Spekter Evrope« zapisal:

»Ko sem v času po letu 1918, tedaj je ves svet videl v Švici zgled za prihodnjo Evropo, znamenitemu učenjaku dežele čestital, ker so Švicarji toliko prej kot drugi dokazali svojo razumnost, mi je s švicarsko spotakljivim posmehom odvrnil: Pri tem pozabljate na naš endemični kretenezem, česar je v mnogočem nedvomno kriva tudi narava. Ne samo golšavost, ampak vse nenavadne lepote pomankljivosti našega ljudstva je za gotovo mogoče pripisati njenemu vplivu.«

Še danes je za prebivalce prenekaterega kraja v francosko govorečem delu Wallisa: Brâmis (Bramois), Fully, Leytron, Vissoie, Vollège — v splošni rabi psovka »gotreux« (goitreux — golšavec), medtem ko prebivalce Montheyja zmerjajo s »cretins de Place«.

Predvsem v spisih 18. in 19. stoletja so na nešteti straneh opisane deloma simpatične, deloma odbijajoče poteze naših, v gorah živečih prednikov. Vendar je dejstvo, da je bilo po ljudskem štetju leta 1839 na alpskem področju Švice le 0,3 % primerov kretenizma, medtem ko jih je bilo na ravninskem področju 0,4 %. Štetje iz leta 1870 je za vso deželo ugotovilo 0,22 % kretenov. Napaka številnih popotnikov je bila torej v tem, da so posploševali, ko so pojav omejevali zgolj na Wallis. Znanstveno je namreč dokazano, da je bil kretenezem v tedanjem času zelo razširjena bolezen po številnih deželah. To velja še posebno za celotno obdonavsko področje, za alpska področja kraljevine Sardinije in tudi Francijo, kjer so leta 1854 našli 370 000 golšavih bolnikov in od tega 120 000 bebecv. Raziskovalci iz Pariza, Londona in drugih mest so potemtakem utemeljevali svoje sodbe le na zelo pomanjkljivih in omejenih informacijah.

V času, ko je Jean Jacques Rousseau razglašal tezo o dobrih divjakih¹ in jih puščal živeti v nekaterih odročnih visokogorskih dolinah, se pri drugih avtorjih množijo ugotovitve o neznanskem številu bebecv in golšavcev. To velja celo za slovitega d'Alemberta, ki si je umišljajal, da bo moral tudi sam preučiti pojav kretenizma. Velika večina potopiscev je tako podlegla vtisu, »da so videli veliko kretenov, zunanji znaki njihove nakaznosti pa so velikanska golša, olivna barva obrazov in topglavost«.

Na račun Valižanov izrečene psovke so bile v splošni rabi že dolga stoletja. Star primer: vemo za številne »vojne« med prebivalci Berna in Wallisa, ko je šlo za pašniške pravice v gorah, ki so jih ločevale. Med takšnimi spopadi so Bernčani psovali svoje nasprotnike z golšavci. Leta 1212 so se tako Bernčani znašli nasproti ljudem iz Munda, bili pa so tako prepričani v svojo zmago, da so vzeli s seboj celo žene in

otroke. Ko so opazili sovražno predhodnico, ki je bila oborožena s kosami in drugim kmečkim orodjem, naj bi bil neki Bernčan zaklical: »Zdaj prihajajo, mundske golše!« Vendar se je spopad končal z zmago Valižanov. V mundske zakristiji še danes hranijo prapor kot trofejo bitke iz leta 1212. Prekleta dobri bojovníki, tile kreteni!

Potopisci 18. in 19. stoletja so najčešče ugotavljali, da so bebcí in golšavci žrtve vročine in zasmrajenega zraka v dolinah, kjer je bilo takrat precej močvirij, marsikod pa je bilo čutiti tudi smrad, ki je nastajal pri parjenju lanu. Nekateri drugi so spet pripisovali krivdo za pojave bebastosti in glošavosti vodi. Tako je Salomon Walcher leta 1833 pisal: »Okolica je prijetna in tu pridelujejo dober muškat, ima pa skrajno slabo vodo, ki povzroča vodeničnost glav. Take primerke je videti na ulicah Sidersa v vseh mogočih inačicah, vsi pa so nasledek velike nesnažnosti prebivalstva, slabe pitne vode, hude vročine in kužnega smradu močvirij.«

Le malo popotnikov pa je bilo, ki bi si bili drznili povezati pogostnost golšavosti in bebastosti z rasnimi vzroki. Največkrat so navajali kot vzroke neugodne učinke okolja na človeški organizem, prav tako pa tudi nezadostno in napačno prehrano ter sokrvno izrojenost, pod čemer so razumeli poroke znotraj majhnih skupin, zlasti v težko dostopnih gorskih dolinah.

V literaturi kar mrgoli poročil, ki zatrjujejo, da sta golšavost in bebastost razširjeni med celotnim prebivalstvom. To je bila vsekakor neznansko vznemirljiva snov, s katero si mogel vzbuditi enkratno pozornost v pariških in drugih salonih tedanjega časa. Enega najbolj napihnjenih primerov nam je zapustil kraljevi zemljepisec Ludvik XIV. M. Robert. V knjigi o potovanju po Švici, izšla je v usodnem letu 1789, je zapisal: »Bebci so v Wallisu zelo številni. Srečati jih je mogoče v mestih in trgih, na cestah in javnih prostorih, na poljih in deželi, in sicer oba spola. Najhuje pa je, da ni nikakršne jasne razlike med bebcí in tistimi, ki ne sodijo mednje.«

Temu je seveda sledilo pismo, ki je bilo leta 1795 objavljeno v Jorنال Littéraire de Lausanne. Vikar v Val d'Illiezu Clément je o Robertovih trditvah zapisal, da nas spravljajo v skušnjava tudi samega avtorja prišteti med bebbe, saj očitno ni sposoben razlikovati niti tega, kdo v Wallisu je bebec in kdo ni.

Iz tega je jasno videti, kako vprašljiva so bila poročila številnih popotnikov in kako daleč je pri nekaterih segala nepoštenost. Toda sledovi takih nepremišljenih poročil so še danes navzoči v tezi o bebastem prebivalstvu na alpskem področju, kot tudi v tezah o domnevem madžarskem ali saracenskem poreklu prebivalstva v nekaterih delih Alp.

Oglejmo si še pisma Angleža V. Coxa, ki so izšla leta 1770 pod naslovom »Voyage en Suisse«. Coxo opisuje, da je med svojimi potovanji po Wallisu videl golše v velikosti lešnika, pa tudi šestfuntnega okroglega hleba. Enake razlike je zaznal tudi pri bebcih: videl je take, ki še premorejo iskro razuma, in take, ki so nemi in gluhi in nimajo nič več človeškega. Čeprav se Coxo za svoje hipoteze opravičuje, kljub temu domneva, da povzročata vročina in težko ozračje ravnodušnost prebivalstva. Na drugi strani pravi, da snežnice ne gre kriviti za povzročitelja golšavosti, saj bi sicer za to boleznijo obolevale tudi prebivalstvo v višinah, hkrati pa bi je ne moglo biti v takih deželah, kot sta to Sumatra in Indija ali v Neaplju.

V tedanjih časih je pogosto srečati tudi teorijo, po kateri ni golšavcev v krajih, ki ležijo več kot 500 klafter (975 m) nad morjem, ker da je zrak v višinah odličen. Coxo je tako domneval krivca predvsem v vodi, ki je vsebovala raztopljen lehnjak. Na nekem drugem mestu isti avtor zatrjuje, da golšavost ni dedna, zavrača pa tudi vsakršno rasno pogojenost. Dodaja pa, da isti vzroki, ki povzročajo golšavost, po vsej verjetnosti učinkujejo v primeru bebavosti; kajti povsod tam, kjer je veliko prvih, je znatno tudi število drugih.

Coxo zaključuje svoje pisanje z ugotovitvijo: »Če bi sodili po poročilih številnih popotnikov, bi morali verjeti, da so vsi prebivalci dežele bebci in golšavci. V resnici pa so Valičani na splošno zelo krepki ljudje.« V enakem smislu je pisal tudi Walser prav tako v letu 1770: »Valičani so zdravi in močni, prirčni, delovni, dobro prenašajo vročino in mraz, dosegaajo pa visoko starost. Toda precej jih je, ki imajo deloma velike, deloma majhne golše, zato je njihova govorica hripava, nerazumljiva in neprijetna.«

Kako naj si torej pojasnimo, da je od tistih časov endemična golšavost in z njo povezana bebavost skoraj v celoti izginila iz naših dolin? Proti temu zlu so se v začetku bojevali izkustveno, v 19. stoletju pa z znanstveno preizkušenimi metodami. Do preobrata je prišlo v letu 1820, ko je dr. Condet iz Ženeve razglasil svojo terapijo z jodom. Francoska akademija znanosti je to odkritje potrdila šele leta 1853. Jod dejansko preprečuje in lajša golšavost, vendar vsa vprašanja o vzrokih te bolezni še danes niso zadovoljivo pojasnjena. Najslavnejši švicarski specialist za obolenja ščitne žleze je bil nedvomno Theodor Emil Kocher (1841—1917), ki je razvil uspešno metodo operiranja golše in je zato leta 1909 dobil Nobelovo nagrado.

Po vsej Evropi, seveda tam, kjer je bila golšavost endemična, so v tistem času priporočali jodiranje kuhinjske soli, 1 kg soli so dodajali 5 do 10 mg joda. To so storili seveda tudi v Švici in z zakonom uveljavili jodiranje soli za vso deželo.

Pripomniti še velja, da prištevajo danes bebavost med posebne oblike idiotizma, pojasnjujejo pa jo s pomanjkljivim delovanjem ščitne žleze, ki lahko povzroči tudi nastanek golše. Sicer pa sta tako golšavost kot bebavost še danes endemični bolezni v številnih delih sveta. Boju proti temu boleznima je bilo namenjeno tudi posebno zasedanje svetovnega sveta za prehrano pri OZN, ki je bilo junija 1978 v Mehiki. Svetovna zdravstvena organizacija pa je ugotovila, da boluje za golšavostjo najpogostejše prebivalstvo med obema povratnikoma, ki uživa veliko maniako. Določeni delci te rastline namreč preprečujejo ščitni žlezi, da bi lahko sprejemala jod.

Danes živita bebavost in golšavost v Alpah še v spominih. To je nedvomno zasluga sodobne civilizacije, čeprav se marsikje, posebno starejši ljudje, še spominjajo časov ko je bilo v vsaki vasi po več nesrečnih žrtev nedelujoče ščitne žleze. Zato se veselim skupaj z Valičani — temi »nekdanjimi bebci«, kot jih imenuje pesnik — zmage joda in higiene nad brbotajočim izviro literarne hudobije. Zdaj puštošita bebavost in golšavost v nekem drugem, tretjem svetu. Mi, ki smo morali nekoč požreti toliko sramotitev, moramo zdaj paziti, da ne bomo sami prevzeli nehvaležne vloge »kraljevih zemljepiscev«.

(To je znatno skrajšan povzetek sestavka z enakim naslovom, ki ga je napisal Max Liniger, objavila pa švicarska revija »Die Alpen« v zadnji številki letnika 1983.)

M. A.

JE HRANA V NAHRBTNIKU ZARES POTREBNA?

Današnji popotnik in planinec praviloma briljira s svojo vrhunsko opremo, najboljše obleko in brezhibnimi pripomočki — koliko ume te tudi zares uporabljati, je pogosto zapisano na drugi strani. V nečem pa so številni med njimi še prav »srednjeveški«, namreč glede na proviant za turo: torej jedačo in pijačo.

Pri tem velja posebno za številne alpiniste v prostem času, ki iz leta v leto hitijo v domače gore: pri močeh ostane prav do konca ture le tisti, ki redno (najmanj vsaki dve uri) dovaja svojemu telesu potrebno trdno in tekoče gorivo. Kdor tega načela ne spoštuje, tvega predčasno utrujenost in izčrpanost, omrzline, višinsko bolezen itd. Njegov užitek med turo je komaj omembe vreden, povečuje pa se možnost nesreče. Več kot polovico vseh primerov, ko planinci na gori odpovedo, je mogoče pripisati napačni jedači in pijači.

Trdno hrano med turo naj bi tvorila skoraj izključno živila, ki imajo veliko ogljikovih hidratov, to pa pomeni kruh, pecivo, slad-

kor, sadje in testenine. Ker pa se zaloge ogljikovih hidratov v telesu razmeroma hitro praznijo, jih je treba najmanj vsako poldrugo ali drugo uro dopolnjevati. Občutek lakote pri tem nikakor ni zadostno merilo: da celo prav takrat, ko ne čutimo nikakršne potrebe po hrani, je treba spraviti v želodec nekaj grizljajev.

Posebno dobro so se obnesle najnovejše športne mešanice, ki jih je že nekaj časa mogoče dobiti v trgovinah. So zelo okusne in zlahka prebavljive, vsebujejo pa vse pomembne sestavine. Vse te mešanice zalijemo z mlekom in že imamo pred seboj idealno malico za popotnika in planinca. O pitju na gori so še vse do nedavnega prevladovali v planinskih krogih strahovite zmote: kdor preveč pije, obremenjuje krvni obtok, se preveč poti itd. Medtem pa je postalo docela jasno, da je pogosto in redno pitje pred, med in po turi včasih celo življenjskega pomena. Vzdržljivostni testi so pokazali, da pohodniki in planinci skoraj vedno premalo jedo in predvsem pijejo. Izdatno pitje kot nadomestilo za izgubljeno telesno tekočino je posebno nujno v veliki vročini ali med hudimi napori, predvsem v velikih višinah. Pijača bodi bogata mineralnih soli, kar naj ne pomeni, da mora vsebovati kuhinjsko sol, za gotovo pa kalij, magnezij in fosfor. Za delujoče mišice je posebno pomemben kalij. Kot pri jedi velja tudi za pitje, da je treba piti tudi tedaj, kadar ne občutimo žeje. Kajti na gori ne jemo in ne pijemo, da bi si potešili lakoto in žejo, ampak da bi si ohranili vzdržljivost.

(Sestavek je napisal dr. Franz Berghold, objavljen pa je bil v Obvestilih avstrijskega alpskega združenja, 1/1984.)

M. A.

BO NA VRHOVIH TESNO?

Po napovedih avstrijskega inštituta za gošpodarstvo prostega časa se bo do leta 1990 povečalo število turnih smučarjev za 180 %. Kljub temu se baje ni treba bati, da bi iz take usmeritve nastalo posebno množično gibanje.

Res pa je, da se vse več smučarjev odvraca od sejmarstva na urejenih smučiščih in znova odkriva lepoto turnega smučanja. Dolge vrste pred vlečnicami in visoke cene za dnevne karte so zanesljivo samo eden izmed vzrokov za takšen razvoj. Tudi želja po miru in sprostitvi v nedotaknjeni naravi, kjer ni množice obiskovalcev, prispeva k temu. Toda tudi samote na znanih zasneženih vršacih je že zdavnaj konec. Preizkušenim turovcem se že zdaj toži po starih časih, ko so le redki utirali smučine po gorskem svetu.

Če naj verjamemo napovedim omenjenega inštituta, bo na vrhovih tudi v zimskem času kaj kmalu zares tesno. Namesto 50 000 turnih smučarjev, kolikor so jih našli v letu 1981, se bo njihovo število do začetka zadnjega desetletja v tem stoletju povečalo na 140 000.

In kaj se bo zgodilo v resnici? Poznavalci namreč sodijo, da bo turno smučanje ostalo šport individualistov. Razen tega so Alpe tako velike, da je dovolj prostora še za veliko novih turnih smučarjev. Vse skupaj bo v naslednjih letih seveda odvisno tudi od domišljije posameznikov. Kajti že zdaj se ne dogaja tako redko, da se zbere na počivalnem vrhu kar zajetna družina, medtem ko na vrhovih v soseščini ni skoraj nikogar. Kdor išče samoto, jo bo našel tudi v prihodnje, le malo bolj potruditi se bo treba.

(»Alpin«, 2/1984.)

M. A.

na kratko...

XIV. PLANINSKI TABOR — POLŽEVO 84

Letošnji planinski tabor ljubljanskih planinskih društev bo 27. maja na Polževem, in sicer v organizaciji PD Litostroj in MDO planinskih društev ljubljanskega območja, ki združuje 54 društev s približno 25 000 člani. Pokrovitelj Tabora je Skupščina občine Grosuplje. Dostop do prireditvenega prostora je možen tudi z avtomobili, sicer pa bo prireditelj organiziral poseben vlak iz Ljubljane do Višnje gore, odhod iz Ljubljane ob 7. uri, kulturni program pa se bo začel ob 11. uri.

PLANINCI V TITOVEM VELENJU

Stalna skrb jim je njihov dom na Paškem Kozjaku, potem skrbe tudi za sekciji v Šmartnem ob Paki in v Škalah.



Upravni odbor želi, da bi planinstvo zaživelo tudi v vrtcih, osnovnih šolah, srednji šoli, KS in v OZD. Letos bodo proslavljali 35-letnico. Zdaj imajo že 2000 članov. Letos so pripravili že 8. tradicionalni planinski ples; obiskalo ga je kar 340 ljubiteljev takih prireditev.

Julijana Hočevar

PO POTEH 1. POHORSKEGA BATALJONA

Planinsko društvo Zreče organizira vsako leto — okoli 8. januarja — pohod po poteh 1. Pohorskega bataljona iz Osankarice mimo Treh žebeljev do Rogle.

Spominskega pohoda — ob 41-letnici — smo se udeležili tudi člani planinskega krožka osnovne šole Primoža Trubarja Laško.

Blaž Krajnc
Planinski krožek

Osnovna šola Primoža Trubarja Laško

JAKA ČOP TUDI V TITOVEM VELENJU

Glas o planinski pravljici o Zlatorogu je segel tudi do nas. Jaka Čop je povabilo, naj obišče Titovo Velenje, z navdušenjem sprejel.

Pravljico o Zlatorogu so v februarju mesecu letos tiho in zbrano poslušali in to prav vsi učenci od 1. do 5. razreda. Jaka Čop je obiskal tri šole in več kot 1000 otrokom ob diapozitivih navdušeno pripovedoval o lepotah naših Julijcev.

Metka Mahne
COŠ Veljko Vlahovič
Titovo Velenje

IZLETNIŠKA DEJAVNOST PTT LJUBLJANA

Začela se je nova sezona izletov, pohodov in vzponov na naše gore. V izletniškem odseku PD PTT Ljubljana so ocenili svojo lansko dejavnost, ki jo bodo nadaljevali tudi letos. Od 34 načrtovanih izletov, pohodov ali vzponov, so jih lani izvedli kar 32, le dva sta zaradi premajhnega števila prijav odpadla. Vseh izletov pa se je udeležilo 1856 ptt planincev.

S. M.

POHOD »ZDRAVJU NAPROTI«

PD Polzela že nekaj let organizira zimski pohod na Goro Oljko. Od lanskega leta se ta pohod imenuje »Zdravju naproti«. Letos je bil ta pohod konec januarja. Udeležili pa so se ga tudi delavci »Ferralita« iz

Žalca, pa tudi nekaj planincev iz okolice. Ker je hoja na Goro Oljko prijetna, ni zahtevna, se letošnjega pohoda ni udeležilo veliko planincev. Organizatorji pričakujejo, da bo drugič udeležba boljša, kajti pohodi so namenjeni prav tistim, ki delajo v zdravju škodljivem okolju.

S. M.

PLANINSKI IZLET MLADIH PLANINCEV IZ PETROVČ

V slabem januarskem vremenu se je odpravilo 17 mladih planincev iz Petrovč na Svetino—Tolsti vrh—Celjsko kočo in na Zagrad. Savinjsko planinsko pot so prehodili v snegu, seveda pod vodstvom planinskih vodnikov. Zadovoljstvo ob koncu pohoda je bilo veliko. Zato planinska sekcija Osnovne šole Petrovče načrtuje še več planinskih izletov ob koncu tedna.

S. M.

LETOŠNJA PRAZNOVANJA V ŽALSKEM OKOLIŠU

Letos praznujejo v žalskem okolišu dva znana planinska jubileja. 29. junija pred 85 leti so bili na Mrzlici odprli prvo planinsko kočo v spodnji Savinjski dolini. Pred 65 leti pa je bilo v Žalcu uradno ustanovljeno prvo planinsko društvo, ki je povezovalo ljubitelje narave in planin iz Žalca in okoliških krajev.

S. M.

PLANINSKO DRUŠTVO SLOVENIJA CESTE-TEHNIKA JE IMELO OBČNI ZBOR

Člani planinskega društva SCT so imeli redno letno skupščino že konec januarja. Kljub odmaknjenosti samega dogodka so nekateri podatki zanimivi, saj dokazujejo vzpon in aktivnost planincev tega podjetja. S planinskim društvom SCT je na izlete, vzpone in ture lani odšlo kar 768 udeležencev. V društvu je zdaj včlanjenih 273 planincev; lani so pridobili tudi močan mladinski aktiv in sicer planinski krožek osnovne šole iz Smlednika.

Zahtevnejših izletov na vrhove čez 2000 m se je udeležilo 150 članov.

Najzahtevnejšega alpinističnega programa pa se je udeležilo 107 članov. V tej skupini so bili dosegli tudi največji uspeh društva v minulem letu, to je vzpon na 4107 m visoko goro v Zahodnih Alpah — Ecrins. Udeležencev je bilo 30.

V rekreativnem programu tega planinskega društva pa je sodelovalo 511 izletnikov.